

Yesu Kalisi-te banye nivasa lohvu Luk kaavu

Luk kaavu vakasin-anjo vu Tiopilas

¹ + o 1:1 Sin 1:1*O himbop Tiopilas, hil ngeeyaata kaavu vakasin lak va pin sen Anutu wiing hôôk hey lavuun-ato, ² + o 1:2 Jon 15:27*ond sil oo kaavu lohvu hil sen layi vaa-ju lak mend vu munggin-ande yoo mondanêél vakasin langaah-ato, ond hil-anju lanêél vakasin-anja vu hey. ³ Tombe saalingin va yuuh amêê-ju danggakook pin nivasa lôôt, tombe mem sa kangg vu nambe soo kaavu nanjip nivalok nohvu va sen bôoy-anjuuto be saambiing naas vu hong, ⁴ in ganjak ni naambe va sen hil tatekin vu hong-ato ond keen lôôt. Om sa naanêél vu hong.

Angela néêl vu Sakaalia nambe vane navu gako noow Jon

⁵ + o 1:5 1Kro 24:10*Hôôk busin sen Helot tu hil Yudia-te omaaho lulemak-ato, ond hil sen datung salivangin-ato ti nando, haale nambe Sakaalia, ond yi vu kul vaha salivangin-aso vaalu sen Abaisa-te hil vu taamusin-ato, tonde Sakaalia vane Elisabet ond yik yite danggakook neep vu Aalon-ate noondin having. ⁶ Anutu yi Sakaalia yuuh Elisabet anivasa, in yuuh oo samu Omaaho Bop-ate vakasin osin tanasin pin de vakasin ma. ⁷ Lemu yuuhanêênd unoopasiv ma, in Elisabet oo naale muuh-ambe yuuh ahondoos tata lak.

⁸ Tonde Sakaalia having kul vaha salivangin-aso vaalu sen sil dangga timuu-to, ond sil lalup-ambe lalukala Anutu-te dumb bop alo. ⁹ + o 1:9 Eks 30:7*Tonde hil sen datung salivangin-anju silate gamburg ti neep, om sil laate tatuuh atombe tok la hato hôôk Sakaalia me, in taato naambe dukana Omaaho Bop-ate dumb alo vaambuung-ambe basi va galovasa na vu Anutu. ¹⁰ Om lukala monasi va galovasa la vu Anutu, tonde hil ngeeyaata lalu-daale voon-ambe mondaloahak. ¹¹ Tonde sim Sakaalia yi de angela ti hato vu be naale alata vaalu la osin nama vasa sen kin galovasaa-to. ¹² Sakaalia yi angelaa-ju tombe vindis-ande naha lak lôôt, ¹³ le angela nêêl vu nambe, “Sakaalia, game ganjêenin e, in Anutu hango gate lohakin lung la. Vanem Elisabet e gako gate nomaatuk, tombe onaateey haale naambe Jon. ¹⁴ Om galompayo navu nivasa jak-ambe onaapêélis, tombe tangganaan gako le mem hil ngeeyaata le daapêélis gaving. ¹⁵ + o 1:15 Nam 6:3*Tombe Omaaho Bop e ji onoom-anju naambe omaaho osin haale bop, de me-le naanum wain osin bel aniwêek e, de sen naahen baale dôôk tangganaan baambuu-to ond Vavi Vaambuung e dôôvu yi. ¹⁶ Tombe sim le biing-ambe hil Islel ngeeyaata le langgilin sil lanaah vu silate Omaaho Bop Anutu. ¹⁷ + o 1:17 Mat 17:11-13; Mal 3:1; 4:5-6*Onoom-anju ond le niwêek osin Vavi Vaambuung dôôvu nohvu sen Eliya bôôy-ato, tombe le naamunggin vu Omaaho Bop, de le biing-ambe himbop-aso langgilin londpayo naah vu noondin, tonde le biing-ambe hil kalêésin ambu-so langgilin sil in nambe sil sapa nohvu

sen hil anivalok-ato, tonde samu sil in sil oo mongganggin Omaaho Bop navu naam.”

¹⁸ + o 1:18 Jen 18:11*Tombe Sakaalia nêêl vu angela nambe, “Sale anjak ni jak vaati naambe vakasin-anja le nôôn jak? In haay ahondoos vêêh tata lak lung laa-to.” ¹⁹ + o 1:19 Dan 8:16; 9:21; Hiblu 1:14*Le angela nêêl laah nambe, “Sa Gabiel sen soo naale hôök Anutu mêtê-to, ond wiing sa laam in nambe sa gako banye nivasaa-jo naam-ambe sa naanêêl vu hong. ²⁰ + o 1:20 Luk 1:45*Om onggango le, sate vakasin-anjo yoo le nôôn jak hôök yite busin nivalok.

Le game gawii-having e, om game le bakaas e, olavam e nama na de na nohvu busin sen va pin-anjo nôôn jak e mem.”

²¹ Nêêl lung atonde hil oo mondanggin Sakaalia lôôt, tombe kand vu nambe mak vaati wiing om nando ahusaandiin lôôt hôök dumb alo vaambuung-anjuuto. ²² Tombe hato, lemu melohvu nambe bakaas vu sil e, yik navu taato va lak nama mu in ka ma, om lalak ni nambe peey e yi vati yoow vu dumb alo vaambuung-ato. ²³ Sakaalia yoo nando monawiing kul hôök dumb alo lôôt-ambe yite busin lung la, le mem hato be laah baan.

²⁴ Lung atonde vane Elisabet noow hôök, om yoo nando tatimasin hôök bayêen alo lohvu kwaav namaavaalu, de nêêl nambe, ²⁵ + o 1:25 Jen 30:23*“Gêen Omaaho Bop yoo samu sa nivasa nambêenjo, in bôoy sa ningg namum hôök omaahonôôn amend in sanêêngg unoopasiv ma, le sim gêen ond Omaaho Bop wiing-ambe sa ningg mumin-ato ma la.”

*Angela nêêl vu Malia nambe navu gako noow
Yesu*

²⁶ Kwaav namaavaalu vindak ti lung la, le mem Anutu wiing angela Gabiel la bayêen bop ti neep Galili, bayêen haale nambe Nasaale. ²⁷ + o 1:27 Mat 1:16,18; Luk 2:5*Ond angelaa-ju la vu vehaavu ti sen lanêêl lak moow ti haale nambe Yusep. Yusep-anju ond danggakook neep vu Devit-ato, ond vehaavuu-ju haale nambe Malia. ²⁸ Tombe angela Gabiel la valup-ambe nêêl vu nambe, “O Malia, Omaaho Bop Anutu ka pasiv in hong-ambe nando having hong.” ²⁹ Malia hango lavaa-ju tombe yêenin lôôt, de ka vu nambe, “Mak vakasin-anju dangga nambe va?” ³⁰ Tombe angela nêêl vu nambe, “Malia, game ganjêenin e, in Anutu nayi hong nivasa. ³¹ + o 1:31 Ais 7:14; Mat 1:21-23*De onggango le, unoopasiv moow ti navu dumbaale galompayo, tombe onggako ond onaateey haale naambe Yesu. ³² + o 1:32-33 Ais 9:7; 2Sml 7:12,13,16; Dan 7:14; Mai 4:7*Unoopasiv-anja le gako haale bop, de Anutu baandoni le naanêêl naambe yite Noow keen. Omaaho Bop Anutu le biing-ambe naatu omaaho lulemak, yik naambe sen yite himbop Devit-ato, ³³ in ganggin Yaakop-ate hil vu taamusin, tombe yite kul-anjo me-le jung na le, yoo le mando danggata osin danggata.”

³⁴ Tombe sim Malia lingin angela nambe, “Vaja le nôôn jak naambe va? In same alak vu moow ti le.” ³⁵ + o 1:35 Mat 1:20*Le angela nêêl vu nambe, “Vavi Vaambuung e jakanaas hong, tonde Anutu-te niwêêk e naas naambiiy kôöh

vu hong, om unoopasiv vaambuung sen onavu gako vu taamusin-ato ond le daanêêl naambe Anutu Noow. ³⁶ Angge, gaandemaavêêh Elisabet ond tata lak lung la, de danêêl nambe naale muuh, le ma de gêên ond unoopasiv moow lukaale lopayo be kwaav namaavaalu vindak ti lung la ni. ³⁷ + o 1:37 Jen 18:14*Vati me-nimeen vu Anutu le, yoo lohvu nambe biing va pin.” ³⁸ Tombe Malia nêêl nambe, “Ke, Omaaho Bop-ate unaavepasiv sa, om lung-ande vakasin sen ganêêl lak saa-ja nôôn jak.” Lung atonde angela havuuuh Malia de la.

Malia la vu Elisabet

³⁹ Tombe yik Malia kandi pavis-ambe la taaku kandu be la valup hil Yuda-te bayêên bop ti, ⁴⁰ tombe huli-la Sakaalia baan-ambe vakaas vu Elisabet. ⁴¹ + o 1:41 Luk 1:15*Elisabet hango Malia lava tombe unoopasiv sen naale hôôk Elisabet alopayôô-to vaake yi, tonde Vavi Vaambuung hôôvu Elisabet ⁴² + o 1:42 Diu 28:4*om nêêl lava bopaata nambe, “Anutu wiing samu samu vu hong savok vêêh-aso pin, tonde unoopasiv sen naale hôôk galompayôô-ja ond yik Anutu le samu yi gaving. ⁴³ De sa vaati ondeey sate Omaaho Bop tangganaan laam vu saa-jo? ⁴⁴ Angge, sa hango olavam atombe unoopasiv sen naale hôôk sa baambungg-ato pêêlis-ambe vaake sa. ⁴⁵ + o 1:45 Luk 1:20*Gakam vasa in gawii-having vakasin pin sen Omaaho Bop nêêl vu hong lung la nambe le nôôn jak-ato.”

Malia pêêlis la vu Anutu

⁴⁶ + o 1:46 1Sml 2:1-10*Tombe Malia nêêl nambe,

“Sa longgpayo nako Omaaho Bop ak, ⁴⁷ tonde sa kanungg napêêlis vu sate Anutu sen nahôôvu saa-to ⁴⁸ + o 1:48 Luk 1:25; 11:27*in yite vêêh kul malis ti sa, lemu yoo ka vu sa. Om gêen-anjo de vu taamusin, hil vu taaku pin e daanêêl naambe Anutu wiing samu samu vu sa. ⁴⁹ In Anutu sen niwêêk lôôt-ato ond yoo wiing va bopaata vu sa, ond yoo haale vaambuung, ⁵⁰ + o 1:50 Saam 103:13,17*de yoo ka pasiv in hil pin sen dayêênin yii-to, vu bôôy-ambe vu taamusin, de nalak busin pin. ⁵¹ + o 1:51 2Sml 22:28*Tonde nama yoo nawiing kul aniwêêk, de hil sen yoo datee sil ak-ato ond hatiyy sil-ambe lavuuuh taale osin kand hateesin, ⁵² + o 1:52 Iyop 12:19; 5:11; Saam 147:6*de laanggôôl hil alulemak-aso tonde hako hil malis ak. ⁵³ + o 1:53 1Sml 2:5; Saam 34:10; 107:9*De hil sen dayimb ahend-ato ond vu va nivasa vasa be lohvu sil lôôt, de luus kupak dangga-so be lala namand malis amu. ⁵⁴ + o 1:54 Ais 41:8; Saam 98:3*De hôôvu yite noondin Islel-aso, in yoo ka vu yite vakasin ka pasiv-ate ⁵⁵ + o 1:55 Mai 7:20; Jen 17:7; 18:18; 22:17*sen nêêl vu yate himbop-aso bôôy nambe le ka pasiv in sil-ato, yik nêêl vu Abalaam osin yite hil sen lanaam vu taamusin-ato be le nanjip danggata.”

⁵⁶ Malia nêêl lung atonde nando having Elisabet lohvu kwaav yaal, le mem laah baan.

Elisabet hako nowaatuk Jon

⁵⁷ Busin sen Elisabet navu gako noow-ato lung la om hako nowaatuk. ⁵⁸ Tombe Elisabet-ate hil sen sil dangga timu, osin hil sen sil ambaand timuu-to, ond lango banye nambe Omaaho Bop aka pasiv lôôt in Elisabet, om sil lapêélis having yi.

⁵⁹ + o 1:59 Jen 17:12; Lev 12:3; Luk 2:21*Tonde busin namaavaalu be vindak yuuh lung la le mem ti sen tu yaal-ato ond sil lasupin lalaam in galaah unoopasiv aninaavi, tonde lawiingin nambe daateey mangganaan Sakaalia haale jak yi, ⁶⁰ + o 1:60 Luk 1:13*le ma de tangganaan néêl nambe, “Malis, yiii naateey haale naambe Jon.” ⁶¹ Tombe lanêêl vu nambe, “Gate vaheeyame haalend nambêenja dando le.” ⁶² Om sil oo motaato lak namand-ambe dalingin mangganaan nambe wiingin nambe daateey yêêv lati jak noow, ⁶³ om taato be lako tapale pasiv ti laam, tombe kaavu nambe, “Haale Jon,” tombe sil pin lavindis lôôt. ⁶⁴ Tonde pavis atombe Sakaalia avi osin dalaan ahelavis ak laah, de vakaas osin hako Anutu haale lak. ⁶⁵ Tombe Sakaalia-te hil pin se sil ambaand timuu-to layêenin lôôt, tonde hil oo lakaas in va pin-anjo, de lanêêl banye be la lohvu hil Yuda-te taaku kandu pin. ⁶⁶ Tombe hil pin sen lango vaa-ju banyêe-to ond kand navu lôôt-ambe lanêêl nambe, “Taamusin e unoopasiv-anjo le naambe vaati?” Lanêêl nambêenju in lalak ni nambe Omaaho Bop-ate niwêêk nando having yi.

Sakaalia pêélis la vu Anutu

- 67** Tonde Vavi Vaambuung hôôvu mangganaan Sakaalia om nêêl vakasin nôôn langaah nambe,
68 + o 1:68 Saam 41:13; 72:18; 106:48; Luk 7:16*“Yiiy gako Islel-ate Omaaho Bop Anutu haale jak, in laam in dôôvu yiiy-ambe nôôh yiiy vêêl. **69 + o** 1:69 Saam 18:2*Om holin yite omaaho niwêêk ti kandi vu yite kul vaha Devit-ate hil vu taamusin in nambe dôôvu yiiy-ato, **70** lohvu vakasin sen Anutu yoo wiing-ambe yite hil vaambuung lanêêl langaah bôôy-ato nambe **71 + o** 1:71 Saam 106:10*le nôôh yiiy vêêl in yate vaavis-aso namand, osin nôôh yiiy vêêl in hil sen ahend kalin lôôt vu yiiy-ato. **72 + o** 1:72 Jen 17:7; Lev 26:42; Saam 105:8-9; 106:45*In ka pasiv in yate himbop-aso bôôy, osin yoo ka navu yite vakasin vaambuung sen jôôy bôôy-ato, **73 + o** 1:73 Jen 22:16-17; Mai 7:20*in nêêl osin vakasin keen vu yate himbop Abalaam, om navu biing nohvu sen nêêl bôôy-ato nambe **74** le nôôh yiiy vêêl in yate vaavis-aso namand, in nambe yaanohak vu yi, de yame le aanjêênin e, **75 + o** 1:75 Tit 2:12-14*tombe yiiy naatu yite hil vaambuung osin hil anivalok jak busin pin.
- 76 + o** 1:76 Ais 40:3; Mal 3:1; Mat 3:3*Tonde hong unoopasiv-anjo, ond hil e daanêêl hong naambe Anutu Baandoni-te omaaho sen nanêêl yite vakasin langaah-ato, in gale naamunggin in samu Omaaho Bop-ate mopaatôôv, **77 + o** 1:77 Jer 31:34*de gale naanêêl vu yite hil in lanjak ni naambe

kawiiy silate nipaya na, ond mem le gako sil nom. ⁷⁸ + o 1:78 Ais 60:1-2*Yate Anutu sen yoo ka pasiv bopaata lôôt-ato ond yoo le biing melangaah baandoni dukanaam vu yiyy, ⁷⁹ + o 1:79 Ais 9:2; 58:8; Mat 4:16*in naatum melangaah vu hil sen dando hôök mekanuu-to, tonde naatum vu hil sen dayêenin nambe davu lanjimb-ambe lana mend namaa-to, tonde taato mop sen ya-longgpayo melaas-atêêto vu yiyy in nambe yiyy sapa.”

⁸⁰ + o 1:80 Luk 2:40; Mat 3:1*Lung atonde dando be unoopasiv-anjo bop ak-ambe lopayo la vu Anutu niwêek, le mem la nando taaku lumbalaamb lôôt-ambe la valup busin sen-ato, le mem tok lom-ambe taato yi vu hil Islel.

2

Malia hako Yesu (Matai 1:18-25)

¹ Hôök busin-anju hil Lom-ate yêêv bop Sisa Ogastas nêêl nambe sil kaavu omaahonôôn pin haalend. ² Kul-anjo lako lak nyendoos hôök busin sen Sailinias tu yêêv bop-ambe nanggin Siliaa-to, ³ om hil pin lalaah sil ambaand dangga dosin ti ti in nambe kaavu sil haalend.

⁴ Tombe Yusep kandi vu bayêen Nasaaleet vu Galili be la valup Yudia-te bayêen bop sen Devit ambaan bôoy-ato, danêêl nambe Betlehem, in Yusep-ate danggakook neep vu Devit. ⁵ + o 2:5 Luk 1:27*Om yuuuh vane Malia lala in kaavu yuuuh haalend, tonde Malia noow hôök.

6 Yuuh lala dandôô-ju be ngaaho lak in Malia gako noow, **7** tombe Malia hako nowaatuk-ambe vayum hôôk tôômb-âmbe hambe neep hôôk bik-asote kaambum, in omaahonôôn lahilin bayêen vaatêêvak-ate de taaku vuun ti me-neep e.

Angela lanêêl Yesu banye vu bik sipsip heendin-aso

8 Vu taakuu-ju vaheey mondanggin bik sipsip vu paahup alo hôôk busin, **9** tonde Omaaho Bop-ate angela la hato vu sil, de Omaaho Bop-ate nikaapulis têêlang-âmbe lohvu sil pin, tombe sil layêenin lôôt, **10** lemu angela nêêl vu sil nambe, “Ham-ame anjêenin e. Ham gango, sa laam in naanêêl banye nivasa ti naas vu ham, tombe hil pin davu daapêêlis lôôt. **11** In gêen-anjo vêêh ti hako noow neep Devit-ate taaku Betlehem, ond hamate omaaho sen ham natung mem in nambe dôôvu ham-ato, in yi omaaho sen Anutu yoo holin yi vulôôt-ato osin yi Omaaho Bop. **12** Om ham ana gato be ham anjak ni naambe vakasin-anjo keen, in ham e angge naambe sil layum unoopasiv ti hôôk tôômb-âmbe lambe neep hôôk bik-asote kaambum.”

13 Angela nêêl nambêenju, tonde pavis atombe hil baandoni ngeeyaata lôôt lato daale having angela tii-jôôto, be lavand hôôk Anutu nambe, **14 + o 2:14 Luk 19:38*** “Yiy gako Anutu haale jak vu baandoni, tonde vakasin melaas nanjip vu hil sen Anutu nayi sil anivasaa-to.”

Bik sipsip heendin-aso lala dayi Yesu

15 Angela lavuuh sil-ande lalaah baandoni lung la, le mem bik sipsip-ate heendin-aso lanêêl

nambe, “Ham-o, yana Betlehem-ambe yaangge va sen gêen Omaaho Bop nêêl banye vu yiyanjôôto le.” ¹⁶ Om sil kandi pavis-ambe lala lalup atombe latovu Malia yuu Yusep dando, tonde unoopasiv neep hôök bik-asote kaambum.

¹⁷ + o 2:17 Luk 2:10-12*Layi lung la tonde latulin vakasin sen lango lak unoopasiv-ato vu yuu. ¹⁸ Tombe hil pin sen lango vakasin-anjuuto, ond lavindis lôôt in vakasin sen bik sipsip-ate heendin-aso lanêêl-ato, ¹⁹ + o 2:19 Luk 2:51*lemu Malia samu vakasin pin-anjo hôök lopayo be ka yoo monavu nando.

²⁰ Lung atonde sipsip-ate heendin-aso lalaah, tombe lako Omaaho Bop haale lak, de lavand hôök Anutu in va pin sen lango osin layi ond nôôn ak lohvu angela nêêl vu
sil-ato.

Lateey Yesu haale

²¹ + o 2:21 Luk 1:31,59*Busin namaavaalu be vindak yaal lung la le mem lalaah unoopasiv aninaavi, de lateey haale Yesu sen bôôy me-naale hôök tangganaan alopayo le de naahen, tonde angela nêêl nambe Yesuu-to.

Simeon ayuu Ana layi Yesu vu Anutu-te dumb bop alo

²² + o 2:22 Lev 12:1-8*Busin sen Malia yuu Yusep samu yuu anind naavi nohv Mose-te tanasin-ato lung la, om yuu lako Yesu be lala Yelusalem in lambu dukana Omaaho Bop nama. ²³ + o 2:23 Eks 13:2,12,15*Lawiing lohvu Omaaho Bop-ate tanasin sen sil kaavu bôôy-ambe neep-ato nambe, “Unoopasiv tuk pin sen taandin dako

sil namunggin-ato ond ham angge sil naambe Omaaho Bop-ate va vaambuung.” ²⁴ + o 2:24 Lev 12:8*Om yik Malia yuuuh Yusep lala in nambe gatung salivangin gaving, nohvü Omaaho Bop-ate tanasin nêêl nambe, “Ham gatung manak tumbaliyy yuuuh, me manak bavi noow yuuuh naatu salivangin vu Anutu.”

²⁵ + o 2:25 Ais 40:1; Ais 49:13*Tonde sim omaaho ti nando Yelusalem, haale nambe Simeon, ond omaaho nivalok de omaaho sen yoo nalohak vu Anutu, ond monanggin busin sen Anutu nôôh nimeen vêêl in Islel-ato, ond Vavi Vaambuung hôôvu yi, ²⁶ tonde Vavi Vaambuung yoo nêêl vu bôôy nambe me-le jimb pavis e, yoo ji me lak Omaaho Bop-ate omaaho sen yoo holin yi vulôôt in nambe dôôvu yiliy-ato le mem.

²⁷ Om Vavi Vaambuung giiy yi be la Anutute dumb bop alo, tonde sim Yusep ayuuuh Malia lako unoopasiv Yesu be lala lalup-ambe lahuli-lala dumb alo, in lambiing va vu yi nohvü tanasin neep-ato, ²⁸ tomem Simeon kava Yesu lak-ande pêêlis la vu Anutu nambe,

²⁹ “O Omaaho Bop, gêen onaateey gate hil kul vaha malis sa be sa naas osin sa longgpayo melaas nohvü goo ganêêl bôôy-ato. ³⁰ + o 2:30 Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11*In saahe mengg ak va sen gawiing in nambe dôôvu hey-ato lung la. ³¹ Goo samu vaa-ja neep langaah hôôk omaahonôôn pin amend. ³² + o 2:32 Ais 42:6; 49:6*Tombe yii-ju tu kin tumin in nambe le bu melangaah vu hil vaalu sen sil-ame Yudaa-to, osin biing-ambe gate hil Islel haalend naatu bopaata.”

³³ Simeon nêêl nambêênu laks Yesu, tomem Yesu mangganaan ayuuuh tangganaan lavindis lôôt. ³⁴ + o 2:34 Ais 8:14; Mat 21:42-44; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8*Tonde Simeon lohak yaal-ande nêêl vu Yesu tangganaan Malia nambe, “Angge, unoopasiv-anjo ond Anutu holin

in nambe biing-ambe Islel ngeeyaata landupake, de biing-ambe hil ngeeyaata kandi jak. Tonde le taato Anutu-te va vu hil, le hil ngeeyaata le daanêêl vakasin anipaya jak yi, ³⁵ in nambe omaahôô-ja biing-ambe hil ngeeyaata-te vakasin sen kand navu hôôk londpayôô-to naatok naam langaah, tonde galompayo le nimeen gaving.”

³⁶ Lung atonde vêêh ti nando, haale nambe Ana, ond hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato ti yi, de mangganaan haale nambe Panuel, de yuuhaté danggakook neep vu Asel. Anaa-ju tata lak lôôt, in bôôy ond lak moow-ambe nando having laya lohvu ta namaavaalu be vindak yuuuh, ³⁷ + o 2:37 1Ti 5:5*tombe laya yimb-ande yoo tu veahaahôôv-ambe nando be tata lak. Tombe yite ta ngeeyaata lôôt lohvu 84, lemu me-havuuh Anutu-te dumb bop e, de nimbaya in vanôôn in nambe nohak vu Anutu, om yoo nalohak vu Anutu hôôk busin-ande langaah nalak busin pin. ³⁸ + o 2:38 Ais 52:9*Ond hôôk busin sen Yusep ayuuuh Malia lako Yesu la dumb bop alôô-to, ond Ana valup pavis-ambe pêêlis la vu Anutu, de tatekin unoopasiv-anju yite vakasin vu hil pin sen mondanggin in nambe Anutu nôôh nimeen vêêl in Yelusalem-ato.

Yusep hako Yesu yuuuh tangganaan-ambe yaal

lalaah Nasaaleet

³⁹ + o 2:39 Mat 2:23*Malia yuuuh Yusep samu va pin lohvu Omaaho Bop-ate tanasin nêêl-ato lung la, le mem yaal lalaah lalup Galili-te taaku, be yaal lala dando yaal ambaand Nasaaleet. ⁴⁰ + o 2:40 Luk 1:80; 2:52*Tonde unoopasiv linj-ambe bop ak atombe yoo lak va pin ani nivasa lôôt, tombe nando hôôk

Anutu-te samu samu lopayo.

Unoopasiv Yesu la Anutu-te dumb bop alo

⁴¹ + o 2:41 Eks 12:24-27; 23:14-17; Diu 16:1-8*Lohvu ta pin Yesu mangganaan ayuuh tangganaan dala Yelusalem, in dayi busin bop busin haluusin sen Anutu haluuh hil Islel hôôk vu Ijip bôôy-ato. ⁴² Tonde Yesu-te ta nomaayuuh-ambe laam yuuuh lung la, om yaal lala lalup Yelusalem in lanji busin bop-anju, yik nambe sen yoo dala lak ta pin-ato.

⁴³ + o 2:43 Eks 12:18*Layi busin bop-anju lung la de sil lalaah, lemu Yesu yoo naahen nando Yelusalem, le mangganaan ayuuh tangganaan doosin yi, ⁴⁴ in yuuuh akand vu nambe la having silate hil vaalu. Om hôôk busin tii-ju yuuuh mosalo yi tatuuuvu mopaatôôv vu yuuuhate hil osin nipaapu-so, ⁴⁵ le ma de yuuuh-ame latovu le, om yuuuh oo mosalo be lalaah lalup Yelusalem. ⁴⁶ Tombe yuuuh oo mosalo yi lôôt lohvu busin yaal, le mem yuuuh latovu yi lukando tanasin dangga-so lavuun vu Anutu-te dumb bop alo. Yoo monangoyin silate vakasin-ambe nalingin danggakook vu sil having, ⁴⁷ tombe hil pin sen

dango yite vakasin-anjuuto ond lavindis lôôt in ka osin vakasin sen nanêél laah vu sil-ato.

⁴⁸ Malia yuuh Yusep latokak yi tombe yuuh lavindis lôôt, tombe tangganaan nêél vu nambe, “Tuk-e, nambe vaati sen gawiing nambêenjo vu haay mom-anjo? Haay alonggpayo nimeen-ande haay oo mosalo hong lôôt.” ⁴⁹ + o 2:49 Jon 2:16*Le nêél laah vu yuuh nambe, “Nambe vaati sen muuh navu salo saa-jo? Mak mame alak ni nambe soo le mando hôök Mangg-ate bayêen-anjo le?” ⁵⁰ Lemu yuuh doosin vakasin sen nêél vu yuuh-anjuuto danggakook, ⁵¹ + o 2:51 Luk 2:19*tombe la having yuuh-ambe yaal lalaah lato Nasaaleet. Tonde yik lak busin pin ond yoo nanye vuun in yuuh lavand, tombe tangganaan samu va pin-anjo neep hôök lopayo be ka monavu nando.

⁵² + o 2:52 1Sml 2:26; Pro 3:4; Luk 1:80*Yesu bop ak atombe tu omaaho lukook bop, tombe Anutu osin omaahonôôn layi yi nivasa.

3

*Jon sen nalipis hil-ato nêél tanasin
(Matai 3:1-12; Maak 1:2-8; Jon 1:19-28)*

¹ Busin sen Taibilias tu Lom-ate yêêv bop Sisa be nanggin sil-ambe la valup ta nomaayuuuh-ambe laam namaavaalu, tombe nêél-ambe Pontias Pilata tu yêêv bop-ambe nanggin hil Yuda, tonde Helot tu yêêv bop-ambe nanggin hil Galili, de hali Pilip tu yêêv bop-ambe nanggin hil Itulia osin hil Talakonaitis. Tonde Laisenias tu yêêv-ambe nanggin hil Abilini, ² + o 3:2 Luk 1:80*tonde Anas ayuuh Kaiapas latu yêêv bop vu kul vaha

sen datung salivangin-ato, ond hôôk busin-anju Sakaalia-te noow Jon nando taaku lumbalaamb tombe Anutu-te vakasin laam vu, ³ + o 3:3 Sin 13:24; 19:4*om la hatup hôôk lohvu taaku pin sen neep ngaaho vu bel bop Yoladan-ato be nanêêl tanasin nambe hil langglin londpayo be lanjipis bel in nambe Anutu kawiyy silate nipaya na. ⁴ + o 3:4-6 Ais 40:3-5*Lohvu Yesaia nêêl vakasin lak Jon munggin-ambe neep hôôk kaapiyaa-to nambe, “Omaaho ti nateeey vu taaku lumbalaamb nambe, ‘Ham samu Omaaho Bop-ate mop, ham galo yite mop nanjip nivalok.’ ⁵ Le baahu taaku metokin pin-ambe naatu doos jak, de le daav kandu bop osin pasiv pin gaving-ambe naatu taambut jak, tonde mopaatôôv pin sen nivanjusin-ato ond le nivalok jak. De mopaatôôv pin sen tatuuh nandôô-to ond le nanjip nivasa, ⁶ + o 3:6 Luk 2:30-31; Tit 2:11*tombe hil pin davu lanji mend ak kul sen Anutu nawiing in nambe dôôvu yiyy-ato.”

⁷ + o 3:7 Mat 12:34; 23:33*Tombe hil ngeeyaata lalaam lôôt in nambe Jon jipis sil, tombe Jon nêêl vu sil nambe, “Nyêêy anipaya noondin ham. Lati nêêl vu ham? Ham-ame alohvü nambe ham napak in Anutu-te ahekalin sen le naatok naam vu taamusin-ato le. ⁸ + o 3:8 Jon 8:33,39*Om ham anggilin ham alompayo be ham ambiing va nivasa in yanjak ni naambe ham

ahilin ham vasa ond mem. Hamambe hamate danggakook neep vu Abalaam om Anutu le ji ham nivasa? Malis. Sa naanêêl vu ham naambe Anutu lohvu nambe jêêvu tatuuh-anjo be daatu

Abalaam-ate hil. ⁹ + o 3:9 Mat 7:19; Jon 15:6*Kôôv navu neep nandeng haah dangga lung la, om haah pin sen me-nayiis nôôn anivasaa-to ond le buv-ambe gaate jakana kin.”

¹⁰ Jon nêêl nambêênu tombe hil ngeeyaataaju lalingin nambe, “Om hey e aambiing vaati?” ¹¹ Tombe nêêl laah vu sil nambe, “Omaaho ti-te lolop yuuuh nando ond bu ango vu omaaho sen lolop maa-to, tonde omaaho ti-te vanôôn nando ond yik bu vaalu vu omaaho sen nativak

in vanôôn-ato.” ¹² + o 3:12 Luk 7:29*Tonde hil sen dako taakis-ato heey lalup in nambe Jon jipis sil gaving, tombe lalingin Jon nambe, “Kaputung, hey e aambiing vaati?” ¹³ Le nêêl vu sil nambe, “Ham oo gako mone nohvu gaaman danêêl-ato de ham-ame gako heey savok na le.” ¹⁴ Tonde yik hil ngaamong vaha-so heey lalingin nambe, “De hey ond hey e aambiing vaati?” Tombe nêêl vu sil nambe, “Ham-ame anyiis hil osin ham-ame tatuhin vakasin ak sil in nambe lambu mone vu ham e. Yik mone sen ham nako lak hamate kul-ato ond ham gako mu be lung, de vakasin nama.”

¹⁵ Tombe hil pin nahand nalak-ambe kand navu vakasin ak Jon hôôk sil alondpayo lôôt nambe, “Mak peey e Jon-anju yi omaaho sen Anutu yoo holin yi vulôôt in nambe dôôvu yiylato.” ¹⁶ + o 3:16 Sin 13:25*Om Jon nêêl laah vu sil nambe, “Sa naalipis ham ak bel amu, nganjo omaaho ti navu taamuyin sa ond yite niwêêk savok sa. Sak sa omaaho nipaya, same sa ningg vasa in nambe sa kavaayin yite suul osin saambiing kul vaalu naambe hil kul-aso dawiing vu silate yêêv e. Omaahôô-ju ond le biing-ambe

ham anim vasa jak Vavi Vaambuung-ate niwêêk osin kin sen ja hamate nipayaa-to. ¹⁷ Puvu yite haah navu salak hôôk nama lung la in nambe japêêh kaalekaale na, le mem naasupin vanôôn nôôñ dukana bayêen vanôôn-ate, tonde vanôôn naavi osin ahesa ond le basi jakana kin ti yoo monatum danggata.”

¹⁸ Jon nêêl tanasin vaalu ngeeyaata having in nambe bêêl sil akand jak, osin monanêêl banye nivasa vu hil.

¹⁹ + o 3:19 Mat 14:3-4; Mak 6:17-18*Tonde busin ti tombe Jon nêêl yêêv bop Helot in dangga nambe Helot hali Pilip ond Helot lakin vane Helodias, tonde va nipaya vaalu sen Helot wiing-ato neep having. ²⁰ Tombe Helot-ate nipaya pin-anju neep, tonde taamusin atombe wiing nipaya ti lukala having nambe hatung Jon hôôk kalaambus malis amu.

Jon lipis Yesu

(Matai 3:13-17; Maak 1:9-11)

²¹ Hil pin mondalipis bel tombe yik Yesu lipis bel having. Lipis bel lung la tonde monalohak atombe baandoni kahe, ²² + o 3:22 Mat 17:5; Luk 9:35; Jon 1:32; 2Pi 1:17*tonde Vavi Vaambuung ani nambe manak tumbaliyy-ambe hato lakando yi, tonde lava ti laam vu baandoni nambe, “Sa Noongg hong. Sahengg having hong osin sahengg anivasa vu hong.”

Yesu Kalisi-te danggakook-anjo

(Matai 1:1-17)

²³ + o 3:23 Luk 4:22; Jon 6:42*Busin sen Yesu hako kul ak-ato ond yite ta lohvu doo-ti be no-maayuuuh, tombe hil lanêél yi nambe Yusep noow.

Tonde Yusep ond Hilai noow, ²⁴ de Hilai ond Matat noow, de Matat ond Liwi noow, de Liwi ond

Melkai noow, de Melkai ond Janai noow, de Janai ond Yusep noow. ²⁵ Tonde Yusep-anju Matataias noow, de Matataias ond Amos noow, de Amos ond Neam noow, de Neam ond Eslai noow, de Eslai ond Nagai noow. ²⁶ Tonde Nagaiju Maat noow, de Maat ond Matataias noow, de Matataias-anju ond Semen noow, de Semen ond Josek noow, de Josek ond Joda noow. ²⁷ + o 3:27 1Kro 3:17,19; Esra 3:2*Tonde Jodaa-ju ond Joanan noow, de Joanan ond Lesa noow, de Lesa ond Selababel noow, de Selababel ond Sialtiel noow, de Sialtiel-anju Nelai noow. ²⁸ Tonde Nelai ond Melkai noow, de Melkai ond Edai noow, de Edai ond Kosam noow, de Kosam ond Elmadam noow, de Elmadam ond El noow. ²⁹ Tonde El-anju Yosua noow, de Yosua ond Eliesa noow, de Eliesa ond Jolim noow, de Jolim ond Matat noow, de Matat ond Liwi noow. ³⁰ Tonde Liwii-ju Simeon noow, de Simeon ond Yuda noow, de Yuda ond Yusep noow, de Yusep-anju ond Jonam noow, de Jonam ond Elaiakim noow. ³¹ + o 3:31 2Sml 5:14*Tonde Elaiakim-anju Melia noow, de Melia ond Mena noow, de Mena ond Matata noow, de Matata ond Naatan noow, de Naatan ond Devit noow. ³² + o 3:32 1Sml 16:1,13; Rut 4:17-22*Tonde Devit-anju Jesi noow, de Jesi ond Obet noow, de Obet ond Boas noow, de Boas ond Salmon noow, de Salmon ond Naason noow. ³³ + o 3:33 Jen 29:35*Tonde

Naason-anju Aminadap noow, de Aminadap ond Atmin noow, de Atmin ond Anai noow, de Anai ond Heslon noow, de Heslon ond Peles noow, de Peles ond Yuda noow. ³⁴ + o 3:34 Jen 21:3; 25:26*Tonde Yudaa-ju Yaakop noow, de Yaakop ond Isak noow, de Isak ond Abalaam noow, de

Abalaam ond Tela noow, de Tela ond Neho noow. ³⁵ Tonde Nehôô-ju Seluk noow, de Seluk ond Leyu noow, de Leyu ond Pelek noow, de Pelek ond Ebe noow, de Ebe ond Sela noow. ³⁶ + o 3:36 Jen 11:10-26*Tonde Selaa-ju Kainan noow, de Kainan ond Apaksat noow, de Apaksat ond Sem noow, de Sem ond Noa noow, de Noa ond Lamek noow. ³⁷ Tonde Lamek-anju Metusala noow, de Metusala ond Enok noow, de Enok ond Jalet noow, de Jalet ond Mahalalel noow, de Mahalalel ond Kainan noow. ³⁸ + o 3:38 Jen 4:25-5:32*Tonde Kainan-anju Inos noow, de Inos ond Set noow, de Set ond Adam noow, tonde Adam ond Anutu noow.

4

Saalang sahi Yesu (Matai 4:1-11; Maak 1:12-13)

¹ Vavi Vaambuung hôôvu Yesu tonde Yesu vu bel Yoladan-ambe laah, tombe Vavi Vaambuung giiy-ambe la taaku lumbalaamb. ² + o 4:2 Hiblu 4:15*Tombe Yesu la nando taaku lumbalaamb-anju lohvus busin doo-yuuuh-ambe Saalang mosahi yi, de me-ya vanôôn daka le. Lung laa tonde yimb ahe lôôt, ³ om Saalang néêl vu nambe, “Naambe Anutu Noow hong ond onaanéêl-ambe tatuuh-anjo naatu vanôôn.” ⁴ + o 4:4 Diu 8:3*Le Yesu néêl

laah vu nambe, “Malis, in Anutu-te vakasin neep hôök kaapiya nambe, ‘Vanôôn timu me-napuvu omaahonôôn e.’”

⁵ Tonde Saalang hako Yesu be yuuuh lalakala taaku ti, tonde pavis atombe motaato hil pin-ate taaku vu voon vu Yesu, ⁶ + o 4:6 Mat 28:18*tonde nêêl vu nambe, “Sa navu aambu hil pin-ate taakuu-ju osin silate va nivasa vasa pin vu hong in nambe onaatu danggakook-ambe ongganggin va pin-anju, ond lukala sa namangg lung la, om sa kangg bu naambe saambu vu omaaho ti ond sale aambu. ⁷ Om naambe onggatung kaatu vu sa osin onggako sa haalengg jak ond va pin-anju le naatu gate va.” ⁸ + o 4:8 Diu 6:13-14*Le ma de Yesu nêêl vu nambe, “Anutu-te vakasin neep hôök kaapiya nambe, ‘Goo gatung kaatu vu gate Omaaho Bop Anutu, de ganohak vu yi timu.’”

⁹ Tonde yik Saalang hako Yesu be yuuuh lala lalup Yelusalem, tombe la valaah Yesu lakala naale lak Anutu-te dumb bop alu baandoni, de nêêl vu nambe, “Naambe Anutu Noow hong ond opasong vuu-jo be gana kambii-ju, ¹⁰ + o 4:10 Saam 91:11-12*in Anutu-te vakasin neep hôök kaapiya nambe, ‘Yoo le naanêêl vu yite angela-so in sil ganggin hong nivasa, ¹¹ be lanôôh hong ak sil namand de game le kaatuuh ovaham jak tatuuh e.’” ¹² + o 4:12 Diu 6:16; 1Ko 10:9*Le ma de Yesu nêêl vu nambe, “Anutu-te vakasin neep nambe, ‘Game sahi gate Omaaho Bop Anutu le.’”

¹³ + o 4:13 Hiblu 2:18; 4:15*Saalang sahi Yesu lak va pin-anju lung la, tonde havuuh Yesu nambe mando be busango le.

*Yesu hako kul ak vu Galili
(Matai 4:12-17; Maak 1:14-15)*

¹⁴ Lung laa tonde Yesu laah valup Galili osin Vavi Vaambuung-ate niwêek lohvu yi, tombe banye la lohvu taakuu-ju pin. ¹⁵ Tombe lohvu busin pin yoo monawiing tanasin vu hil hôôk silate dumb alo ti ti, tombe hil pin lako haale lak.

*Hil Nasaaleet laluuh damind vu Yesu
(Matai 13:53-58; Maak 6:1-6)*

¹⁶ Yesu laah valup baan Nasaaleet, sen bôôy naahen nipaasiv-ande nando taakuu-ju be bop akato, tonde busin sawaasin atombe huli-la dumb alo ti, nambe sen yik yoo nawiing lohvu busin sawaasin pin-ato, tombe kandi naale in nambe naaseevin Anutu-te tanasin. ¹⁷ Tombe layu Yesaiate kaapiya vu be katekin atombe tokak vakasin sen kaavu neep nambe,

^{18 + o} 4:18-19 Ais 61:1-2; 58:6*“Omaaho Bop-ate Vavi Vaambuung lakando sa be yoo holin sa in nambe sa naanêêl banye nivasa vu hil anipaya. De wiing-ambe sa laam in nambe sa naanêêl langaah vu hil sen landuuuh sil-ambe dandôô-to naambe sale kavaayin sil-ambe lana, de hil sen mend kanuu-to le lanji taaku naah. De wiing sa laam in nambe saandôôvu hil sen daanggôîl sil lôôt-ato in gavuuh sil-ambe lana mando naavind kuusin.

¹⁹ Tonde sa naanêêl langaah naambe busin sen Omaaho Bop navu samu hil-ato ond ngaaho lak-anjo.”

²⁰ Yesu sevin lung la tonde lun kaapiya be vu laah vu hil kul ti de hato nando, tombe hil pin

sen dando hôôk dumb alôô-to ond mend la vu yi timu, ²¹ tombe néêl vu sil nambe, “Vakasin sen ham hangôô-ja ond nôôn ak géén-anjo.” ²² + o 4:22 Luk 3:23; Jon 6:42*Tombe hil pin lako haale lak, de sil lavindis lôôt in yite vakasin anivasa sen nanêêl-ato, lemu sil lanêêl nambe, “Nambe vaatii-jo? Omaahôô-jo Yusep noow.”

²³ + o 4:23 Mat 4:13; Jon 2:12*Tombe néêl vu sil nambe, “Keen, ham navu naanêêl vakasin navu dangga ti böôy vu sa naambe, ‘Dokta goo gambiing-ambe ganim vasa jak.’ Tonde ham e naanêêl gaving naambe, ‘Va sen hey hango gawiing vu Kapenaum-ato ond yik goo gambiing naambêênja vu gambaam dangga dosin-anjo gaving.’” ²⁴ + o 4:24 Jon 4:44*Tonde yik néêl vu sil nambe, “Sa naanêêl keen vu ham naambe omaaho ti nanêêl Anutu-te vakasin langaah ond hil-ame dako omaahôô-ju haale lak vu baan dangga dosin e.

²⁵ + o 4:25 1King 17:1,7; 18:1; Jem 5:17*“Om sa naanêêl keen lôôt vu ham naambe hôôk busin sen Eliya nandôô-to ond taaku halevang lôôt, de lohvu ta yaal-ande kwaav namaavaalu vindak ti ond luk-ame hatolak daka le, tombe meep bopaata lohvu taaku pin. Tombe hôôk busin-anju ond veahaahôôv ngeeyaata dando Islel, ²⁶ + o 4:26 1King 17:8-16*lemu Anutu me-wiing Eliya la vu veahaahôôv Islel-asôônju in dôôvu sil ti le, malis, yik wiing-ambe la vu hil alundoos-ate veahaahôôv ti nando taaku Salepat vu Saidon. ²⁷ + o 4:27 2King 5:1-14*Tonde yik Elisa-te busin-ato ond hil anipayêês anipaya lôôt-ato ngeeyaata dando Islel, lemu Elisa me-nêêl-ambe sil ti nivasa lak e,

malis, yik hil Silia ti Naeman ond Elisa nêêl-ambe yoo timu nivasa lak.”

²⁸ Tombe hil pin sen dando hôôk dumb alo be lango Yesu-te vakasin-anjôôto ond londpayo nivaane lôôt,

²⁹ om sil kandi be lakôôh Yesu la taaku nanyendangga. De silate taakuu-ju nando lak kandu, om sil lako Yesu be lala kasita in nambe sil bakôôh duus pake navu, ³⁰ le ma de hanggwang sil-ande hato sil lavuunaatôôv-ambe la.

*Yesu hatiyy mamu nipaya la in omaaho ti
(Maak 1:21-28)*

³¹ + o 4:31 Mat 4:13; Luk 4:23*Yesu la hato bayêen Kapenaum sen neep Galilii-to, tombe yoo monanêêl tanasin vu hil lohvu busin sawaasin pin. ³² + o 4:32 Mat 7:28-29; Jon 7:46*Sil lango yite tanasin atombe lavindis lôôt in yoo nawiing tanasin lohvu yêêv bop ti. ³³ + o 4:33-34 Mat 8:29; Mak 5:7; Luk 8:28*Tonde omaaho ti nando hôôk dumb alo ond mamu nipaya nahôôvu yi tombe teey bopaata lôôt nambe, ³⁴ + o 4:34 Jon 6:69*“Yesu Nasalet, gayêêvu hey in? Galaam in nambe kawiyy hey na? Sa lak ganim nambe Anutu-te Omaaho Vaambuung hong.”

³⁵ Le Yesu nêêl mamuu-ju nambe, “Olavam nama. Onggavuuh omaahonôôn-anja de gana.” Tombe mamu

handu omaahonôôn-ambe lupake be la neep hôôk sil lavuun de hato be la, lemu me-vu nivaane vu omaahôô-ju le. ³⁶ Tombe hil pin lavindis lôôt-ambe yoo lanêêl vu sil nambe, “Vakasin vaatii-ju, om sen nanêêl va osin niwêêk atombe mamu nipaya davuuh omaahonôôn-ande lato

dala.” ³⁷ Tombe Yesu banye la lohvu taaku Kapenaum-anju pin.

*Yesu wiing Pita yenaavêêh having hil ngeeyaata
nind vasa lak*

(Matai 8:14-17; Maak 1:29-34)

³⁸ Yesu vu dumb alo be hato la voon, tombe lukala Simon-ate bayêen alo, de Simon yenaavêêh anivaane bopaata be neep, om sil kataangg Yesu in nambe dôôvu yi. ³⁹ Om la naale ngaaho de nêêl niwêêk atombe nivaanêê-to lung la, de vêêh-anjôôto kandi pavis-ambe la hayêêh vanôôn-ambe vu vu sil.

⁴⁰ De taaku me lukala tombe hil lako silate hil anilakin vaha vaha pin lala vu Yesu, tombe hambe nama lak hil anilakin-anju ti ti pin, tombe sil anind vasa nalak laah. ⁴¹ + o 4:41 Mat 8:29; Mak 3:11-12*Tombe mamu nipaya davuuh omaahonôôn ngeeyaata be lato dala, de dateey nambe, “Anutu Noow hong.” Tombe Yesu nêêl mamu pin-ande hilin sil lavand jeen, in lalak Yesu ni nambe yi omaaho sen Anutu yoo holin yi vulôôt-ato.

Yesu nawiing tanasin nalo hvu taaku Yudia

(Maak 1:35-39)

⁴² Tonde samiinaanôôn atombe Yesu kandi pavis-ambe la taaku lu malis ti, tombe hil ngeeyaata lala davu salo yi be latovu. Tombe lala vu be lawiingin nambe langgilin yi in nambe me-gavuuh sil-ande na le, ⁴³ + o 4:43 Luk 8:1*le nêêl vu sil nambe, “Soo le naanêêl banye nivasa sen Anutu nanggin yite hil-ato vu taaku vaalu gaving e, in Anutu wiing sa be sa laam in nambe saambiing kul-anjo.”

⁴⁴ + o 4:44 Mat 4:23*Tonde la hatup hôôk taaku Yudia be monanêêl tanasin hôôk silate dumb alo ti ti.

5

*Pita yiis paahuung ngeeyaata lôôt
(Matai 4:18-22; Maak 1:16-20)*

¹ + o 5:1-3 Mat 13:1-2; Mak 3:9-10; 4:1*Busin ti Yesu la hato naale betum Genesaaleet nanyendangga, tombe hil ngeeyaata lambuu yi tatup in nambe sil gango Anutu-te tanasin. ² Tonde yi de kaanu yuuhapim nando betum nanyendangga, lemu hil sen dako paahuung-ato ond latung kaanu nando de lala dalipis govak. ³ Tombe lakala kaanu ango sen Simon-atêêto be nêêl vu Simon nambe seelin kaanu gato na lavuun daka, tonde mem nando lak kaanu de monanêêl tanasin vu hil.

⁴ + o 5:4-9 Jon 21:3-8*Nêêl tanasin lung la tonde nêêl vu Simon nambe, “Ham gako kaanu gato na betum lavuun, de ham gaate govak dukana ond ham e gako paahuung.” ⁵ Tombe Simon nêêl vu nambe, “Omaaho Bop, hey aawining kul bopaata businaandiin, le hey-ame hako paahuung ti le, lemu ganêêl om sale gaate govak dukanaah.” ⁶ Om sil laate lukalaah tombe paahuung ngeeyaata lôôt lalukala be govak wiingin nambe bapuuh, ⁷ om sil laate namand in silate hil vaalu sen dando lak kaanu angôô-to in nambe lanaam in landôôvu sil, tombe sil lalaam-ambe laanjêêng paahuung lukala kaanu yuuh ahondoos, tombe kaanu yuuh ahondoos wiingin nambe davin na.

⁸ Simon Pita yi vaa-ju tombe hatung kaatu hôök Yesu vaha de nêél nambe, “O Omaaho Bop, omabaale diin in sak sa omaaho nipaya.” ⁹ In Pita yi paahuung pin sen lakôô-ju tombe vindis lôôt, tonde hil sen dando having yii-to lavindis having. ¹⁰ + o 5:10 Mat 13:47*Tombe yik Sebedi noow ayuuh Jems ayuuh Jon sen yaal o Simon-aso dawiing kul hôök tii-to, ond yuuh lavindis lôôt having, tombe Yesu nêél vu Simon nambe, “Game ganjêenin e, onavu gako omaahonôôn naambe onako paahuung-ato.”

¹¹ + o 5:11 Mat 19:27*Lung laa tonde lako kaanu be lalaah lonak, tombe lavuuuh va pin-ande lala taamuyin Yesu be lala.

*Yesu wiing omaaho ti nipayêês anipaya lôôt-ato
nivasa lak*
(*Matai 8:1-4; Maak 1:40-45*)

¹² Yesu la bayêen ti tonde omaaho ti nipayêês anipaya lôôt vu tapumin ninaavi pin, ond yi Yesu tombe hato pataav baambu neep voon hôök vaha de kataangg nambe, “Omaaho Bop, lohvudandôôvu sa be sa ningg naavi nivasa jak a?”

¹³ Tombe Yesu hambe nama lak yi de nêél vu nambe, “Êê-e, lohvudandôôvu hong, om ganim naavi nivasa jak.” Tombe yik payêês lung la pavis-ande nivasa lak. ¹⁴ + o 5:14 Mak 7:36; Luk 8:56; Lev 14:1-32*Lung atonde Yesu vu kôôvu yi nambe, “Game naanêél vaa-jo vu omaaho ti le, nganjo gana taato ganim naavi vu kul vaha sen datung salivangin-ato ti, de onggatung salivangin nohyu Mose-te tanasin nêél-ato, in nambe mem hil lanjak ni naambe ganim naavi nivasa lak

lung la.” ¹⁵ Le ma de Yesu banye la lohvu taaku pin, om hil baye-bayêen lasupin sil lalaam in nambe gango yite vakasin, de biing-ambe silate hil anilakin nind vasa jak, ¹⁶ + o 5:16 Mak 1:35*lemu busin vaalu ond yoo nala nando taaku lumbalaamb-ambe nalohak vu Anutu.

Yesu wiing omaaho sen nama yuuuh vaha nipayaa-to nivasa lak

(Matai 9:1-8; Maak 2:1-12)

¹⁷ Busin ti Yesu motaahu hil, tonde Palisai heey osin tanasin dangga-so heey sil vu taaku Galili osin Yudia de vu Yelusalem ond lalaam dandôôju, tombe Omaaho Bop-ate niwêêk hôôvu Yesu in nambe biing hil anilakin nind vasa dôôk. ¹⁸ Om vaheey laaku omaaho nipaling ti nama yuuuh vaha nipayaa-to lak kaanye be lala in nambe lana gambe nanjip hôôk Yesu me vu bayêen alo. ¹⁹ Le ma de hil ngeeyaata lahilih vinavi, de mop sen sil baaku nilakin balup-ambe landukana vu Yesuu-to ma, om sil lalakala bayêen alu baandoni be sil kawiiy bayêen alu vuuti, tonde mem sil taaluuhin nilakin tii-jôôto osin kaanye la hato lukala hil lavuunaatôôv hôôk bayêen alo, tombe mem lambe la hato neep hôôk Yesu me. ²⁰ + o 5:20 Luk 7:48*Yesu lak ni nambe sil alondpayo la timu vu yi, om néêl vu omaaho nipaling-anjo nambe, “Hali, gate nipaya ond sa kawiiy la.”

²¹ + o 5:21 Luk 7:49; Ais 43:25*Tombe hil tanasin dangga-so laving hil Palisai-so yoo lakaas vu sil nambe, “Omaahôô-ju yi vaati ondeey wiingin nambe daanggôôl Anutu? Lati lohvu nambe kawiiy nipaya na? Yik Anutu timu yoo lohvu.”

²² Tombe Yesu yoo lak ni nambe sil oo kand navu nambêenju, om nêêl laah vu sil nambe, “Nambe vaati sen ham akam navu vakasin nambêenja hôôk ham alompayo? ²³ De sa naanêêl vakasin ango tana in ham angge be ham anjak ni naambe nôôn keen? Sa naanêêl vu omaaho nipalinganjo naambe, ‘Gate nipaya ond sa kawiiy la’ ond hamame le anjak ni le. Nganjo sa naanêêl naambe, ‘Okandi baale be gana’ ond mem ham e anjak ni naambe nôôn keen. ²⁴ + o 5:24 Jon 5:8*Om peey-anjo ham anjak ni naambe Omaahonôôn Noow laam vu baandoni ond yoo tu danggakook vu voon in nambe kawiiy hil-ate va nipaya na.” Tonde nêêl vu omaaho nipaling-anjôôto nambe, “Sa naanêêl vu hong naambe okandi gako gate kaanye jak-ambe ganaah gambaam.” ²⁵ Om kandi pavis hôôk sil amend, tombe vaahinin yite kaanye sen neep ak atombe hako be laah baan, tonde hako Anutu haale lak. ²⁶ Tombe hil pin lavindis lôôt-ambe lako Anutu haale lak, tonde layêenin lôôt-ambe lanêêl nambe, “Gêen yaahe va nindoos ti yoow-o.”

*Yesu teey Liwi
(Matai 9:9-13; Maak 2:13-17)*

²⁷ Lung laa tonde monala tombe yi hil sen dako taakis-ato ti Liwi, nando hôôk bayêen sen dako taakis hôôk-ato, tombe nêêl vu nambe, “Ganaam taamuyin sa.” ²⁸ Tombe havuuuh yite va pin nando de kandi pavis-ambe la taamuyin Yesu.

²⁹ Liwi wiing vanôôn bopaata ti vu Yesu vu baan, tombe hil sen dako taakis-ato osin hil

vaalu ngeeyaata lala dando having-ambe mondaya vanôôn-anju having yuuu Yesu. ³⁰ + o 5:30 Luk 15:1-2*Tombe hil Palisai vaalu osin silate tanasin dangga-so ond layi tombe lanyuung lôôt vu Yesu-te maanggêêm-aso nambe, “Nambe vaati sen ham naha vanôôn osin ham nanum having hil sen dako taakis osin hil sen dawiing va nipayaa-to vaaluu-ju?” ³¹ Tombe Yesu nêêl laah vu sil nambe, “Hil anind vasa ond me-dala vu dokta le, nganjo hil sen nind lakin-ato ond mem dala vu. ³² De sak same alaam in nambe naateey hil sen datee sil ak nambe sil anivasaa-to le, ma, sa laam in naateey hil anipaya in nambe sil langgilin londpayo.”

*Lalingin Yesu in hil dalakin sil in vanôôn
(Matai 9:14-15; Maak 2:18-20)*

³³ Tonde lanêêl vu Yesu nambe, “Jon-ate maanggêêm-aso dalakin sil in vanôôn-ande dando meeple balon ngeeyaata de sil mondalahak la vu Anutu, de yik Palisai-te hil dawiing va timu, le nambe vaati sen gate maanggêêm-aso yoo mondaya vanôôn osin mondanum-ande me-dalakin sil in vanôôn e?” ³⁴ + o 5:34 Jon 3:29*Tombe Yesu nêêl vu sil nambe, “Hil lasupin lala in daapêêlis gaving omaaho ti in hako vêêh moos, ond hamame alohvü nambe naanêêl-ambe sil lanjakin sil in vanôôn e, le nama. ³⁵ Nganjo busin ti le naatok naam atombe hil e lanôôh omaahôô-juuto na vêêl in yite hil, ond mem le lanjakin sil in vanôôn.”

*Vakasin pakwesin lak va bôôy-ande va moos
(Matai 9:16-17; Maak 2:21-22)*

³⁶ Tonde Yesu nêêl vakasin pakwesin ango vu sil nambe, “Tôômb ti nimbôôy-ambe ahembalap ak tombe kweek, ond omaaho ti me-le naak-week tôômb moos kamu ti in nambe naanduuuh jakanaah nimbôôy e. Biing naambêênu ond le naakweek-ambe biliyak tôômb moos, tombe tôômb moos ayuuuh nimbôôy-ame le nanjip ti le.

³⁷ Tonde omaaho ti me-le naatooy wain moos dukana bik naavi nimbôôy e. Naambe kaasêêh dukana ond wain moos e buuk-ambe bapuuh bik naavi nimbôôy-anju biliyak-ande kaasêêh na.

³⁸ Wain moos ond kaasêêh dukana bik naavi moos ond mem. ³⁹ Tombe hil sen lanum wain bôôy lung laa-to

ond me-dawiingin wain moos e, lanêêl nambe wain

bôôy ond mem nivasa.”

6

*Vakasin lak busin sawaasin
(Matai 12:1-8; Maak 2:23-28)*

¹ + o 6:1 Diu 23:25*Busin sawaasin ti tombe Yesu having yite maanggêêm-aso be laloh mop neep hôôk kul lavuun-ambe lala, tombe yite maanggêêm-aso kalêêh wit nôôn, tombe laliihin-

ambe landaah*. ² + o 6:2 Jon 5:10*Tombe Palisai heey lanêêl nambe, “Nambe vaati sen ham navu kalêêh wit nôôn? In me-lohvu nambe yaambiing kul hôök busin sawaasin e.” ³ + o 6:3 1Sml 21:1-6*Tombe Yesu nêêl laah vu sil nambe, “Vu bôôy Devit having yite hil sen laving yii-to ond layimb ahend, tombe wiing vaati? Mak hamame asevin mavä? ⁴ + o 6:4 Lev 24:5-9*Nambe Devit lukala Anutu-te dumb alo tombe hako vanôôn sen latung vu Anutuu-to be ya, de vu vu yite hil having. Vanôôn-anju ond tanasin neep nambe omaahonôôn-ame lanja le, yik kul vaha sen datung salivangin-ato

yoo lanja.” ⁵ Tonde yik nêêl nambe, “De Omaahonôôn Noow ond tu busin sawaasin-ate danggakook.”

*Yesu wiing omaaho ti nama nipaya nivasa lak
(Matai 12:9-14; Maak 3:1-6)*

⁶ De busin sawaasin ango tombe Yesu lukalaah dumb alo be monawiing tanasin, tonde omaaho ti nama vaalu vasa nipaya nando. ⁷ + o 6:7 Luk 13:14; 14:1*Tombe tanasin dangga-so de hil Palisai davu salo vakasin in nambe daanêêl jak

* **6:1:** Yuda-te tanasin ti neep hôök Diuteronomi 23:25 nambe omaaho ti-te kul neep vu mop nanyendangga, tombe hil daloh mop-ambe dayimb ahend, ond sil kalêêh omaahôô-ju yite wit nôôn daka nanjip mop nanyendangga be sil gandaah-ande vakasin ma. Nganjo yêêv-aso danêêl nambe dôôk busin sawaasin ond hil-ame kalêêh wit nôôn daka be gandaah e, in danêêlin va pin nambe hil-ame lambiing kul pasivdaka dôôk busin sawaasin e, malis lôôt. Le Yesu nêêl Devit-ate vakasin laah vu Palisai-so in nambe bêêl sil alund jak, in sil sahi nambe Devit yimb ahe be ya vanôôn om lung, tonde Yesu-te maanggêêm-aso ond me-kand pasiv in sil e.

Yesu, om langget lôôt in nambe lanji naambe biing omaahôô-ju nama nivasa jak dôôk busin sawaasin ond daanêêl yi. ⁸ + o 6:8 Luk 5:22; 9:47*Lemu Yesu yoo lak sil alondpayo ni, om nêêl vu omaaho sen nama nipayaa-to nambe, “Okandi be ganaam baale hey amengg.” Tombe kandi be la naalêê-ju, ⁹ tonde Yesu nêêl vu sil nambe, “Saanjin gin ham naambe va ango tana lohvu tanasin nêêl, nambe yaambiing va nivasa dôôk busin sawaasin, me yaambiing va nipaya? Nambe yaandôôvu omaahonôôn-ambe mando nivasa me yaanyiis-ambe jimb?” ¹⁰ Tombe me hako hôôk-ambe yi sil pin e mem nêêl vu omaahôô-juuto nambe, “Otalo namam.” Om talo nama tombe nivasa lak, ¹¹ tombe sil amend anihees hanggwang, de yoo lakaas in nambe lambiing naambe vaati vu Yesu.

Yesu holin yite sinaale nomaayuuuh-ambe laam yuuh

(Matai 10:1-4; Maak 3:13-19)

¹² Tombe hôôk busin-anju Yesu la nando lak kandu ti in nambe nohak, om yoo monalohak vu Anutu businaandiin-ambe langaah ak. ¹³ + o 6:13 Jon 6:70*Tonde taaku mekaalus lak valup atombe teey yite hil sen davu sapa yii-to lala vu be holin sil nomaayuuuh-ambe laam yuuh, tombe teey haale sinaale lakala sil.

¹⁴ Sil-anjo ond ti Simon de Yesu nêêl haale ango nambe Pita, de Endru sen Simon halii-to, tonde Jems ayuuuh Jon, de Pilip ayuuuh Batolomai, ¹⁵ tonde Matai, de Tomas, de Alpias noow Jems, tonde Simon ango sen naanjiihin hil Yuda in

nambe gatiiy hil Lom lanaa-to, ¹⁶ de Yudas sen Jems noow-ato, tonde Yudas Iskaliot sen taato Yesu langaah-ambe hil lalôôh-ato.

*Yesu nêêl tanasin tonde hôôvu hil ngeeyaata
(Matai 4:23-25)*

¹⁷ Tonde Yesu la having sil, tombe la hato naale taaku taambut ti having yite hil ngeeyaata, de omaahonôôn ngeeyaata vu Yudia de vu Yelusalem, tonde vu taaku lôôy nanyendangga sen Taia yuuuh Saidon neep-ato, ond lalu-dandôôju. ¹⁸ Ond sil lalaam in nambe gango Yesu-te vakasin, de biing-ambe silate hil anilakin nind vasa dôôk. Tonde hil sen mamu nipaya nahôôvu sil-ato ond yik lalaam having, tombe Yesu natiiy mamu lato dala de nind vasa nahôôk. ¹⁹ Tombe hil pin lawiingin nambe sil gambe namand jak yi, in layi de yite niwêêk nawiing-ambe hil ngeeyaata nind vasa nahôôk.

*Omaahonôôn vaalu le kand vasa de vaalu le daasu
(Matai 5:1-12)*

²⁰ Tonde Yesu me la vu yite maanggêêm-aso de nêêl nambe, “Ham sen ham alak ni nambe ham-ame nivasa le, ond ham akam vasa in ham alohvü nambe naatu Anutu-te hil. ²¹ + o 6:21 Taato 7:16-17; Saam 126:5-6; Ais 61:3*De ham sen ham nahimb ahem-anja ond ham akam vasa in ham e gako vanôôn-ambe nohvü ham. De ham sen ham nasuu-to, ond ham akam vasa in ham e naanop. ²² + o 6:22 Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14*De hil e lanji naambe ham navu taamuyin Omaahonôôn Noow, tombe sil e nind baya lôôt in ham, de sil gatiiy ham ana nanyendangga, tonde

daanêêl vakasin anipaya jak ham osin daanêêl ham haalem naambe hil anipaya, ond manyinja ham akam vasa. ²³ Om lambiing naambêêンja vu ham, ond ham akam vasa be ham naapêêlis lôôt. Ham gango le, ham e gako nyevahaan nivasa bopaata vu baandoni. Silate himbop-aso yoo lawiing nambêêنjo vu hil sen danêêl Anutute vakasin langaah böôy-ato. ²⁴ + o 6:24 Jem 5:1*Lemu ham sen kupak danggaa-to ond ham e gako nimeen, in ham hako va nivasa lung la. ²⁵ De ham sen gêen ham aha be ham ahem pup la, ond ham e gako nimeen, in ham e anggimb ahem. De ham sen gêen ham nanop-ato, ond ham e gako nimeen, in taamusin ham alompayo le nimeen-ambe ham naasu. ²⁶ Om naambe hil pin gako ham haalem jak ond ham e gako nimeen, in silate himbop-aso yoo lako tatuhiñ vaha-so haalend ak böôy nambêêنja.”

*Gahem gaving hil sen nind baya lôôt in ham-ato
(Matai 5:38-48)*

²⁷ + o 6:27 Pro 25:21; Lom 12:20*Tonde yik Yesu nêêl nambe, “Sa naanêêl vu ham sen ham nango sate vakasin-anjo naambe ham ahem gaving hil sen dawiing ham payaa-to nivasa lôôt, de ham

 samu hil sen nind baya lôôt in ham-ato. ²⁸ + o 6:28 Lom 12:14*De ham naanêêl vakasin anivasa jak hil sen davu talôôt ham-ato, osin ham anohak na vu Anutu in bu yite samu samu vu hil sen danêêl ham palêê-to. ²⁹ De naambe omaaho ti patap onggaambôôk ond ganggilin vaalu na vu gaving, de naambe omaaho ti hako gate lolop ond gambu tôômb na vu gaving. ³⁰ Tonde omaaho ti

kataangg hong in vati ond gambu vu, de naambe omaaho ti gako gate vati ond game naanêél vu naambe bu nom e. ³¹ + o 6:31 Mat 7:12*Va sen ham nawiingin nambe hil lambiing vu ham-ato, ond yik ham oo ambiing naambêenja vu hil.

³² “Tonde naambe ham ahem oo gaving hil sen ahend naving ham-ato mu, de ham ahem-ame naving hil vaalu le, ond yik hil sen dawiing va nipayaa-to ond sil ahend oo naving hil sen ahend naving sil-ato va timu nambêenja, le hamambe Anutu le bu nivasa nyevahaan vu ham a? Malis lôôt. ³³ De naambe ham samu hil sen davu samu ham-ato ond yik hil sen dawiing va nipayaa-to ond sil oo davu samu hil sen davu samu sil-ato va timu nambêenja, le hamambe Anutu le bu nivasa nyevahaan vu ham a? Malis. ³⁴ Tonde va sen ham navu vu hil-ande ham akam navu nambe lambu nyevahaan nom-ato, ond yik hil sen dawiing nipayaa-to ond davu va vu hil anipaya vaalu tonde sil akand navu nambe lambu dôôk nyevahaan nom vu sil va timu nambêenja, om Anutu me-le bu nivasa nyevahaan vu ham e. ³⁵ + o 6:35 Lev 25:35-36*Nganjo ham ahem oo gaving hil sen dawiing ham payaa-to be ham samu sil, de ham ambu va vu sil, tombe ham akam-ame bu naambe lambu nyevahaan nom vu ham e. Ham ambiing naambêenja ond taamusin e ham e naatovu nivasa nyevahaan bopaata lôôt, tonde ham e naatu Anutu baandoni-te noondin. In yoo nawiing ngaatum vu hil sen me-kand navu yite samu samu osin hil anipaya-to, ³⁶ om ham oo kam pasiv-ambe ham andôôvu omaahonôôn naambe sen yiij Aamangg aka pasiv-ato.”

*Game sahi omaaho ango-te vakasin e
(Matai 7:1-5)*

³⁷ + o 6:37 Mat 6:14*Tonde yik Yesu nêêl nambe, “Ham-ame sahi omaaho ango-te vakasin-ambe ham naanêêl ak sil alund e, in nambe mem Anutu me-le sahi hamate vakasin-ambe naanêêl jak ham alum e. De ham-ame naanêêl naambe sil gako nimeen e, ond Anutu me-le naanêêl naambe onggako nimeen e. Tonde ham kawiyy hil-ate vakasin na, ond Anutu le kawiyy hamate vakasin na. ³⁸ + o 6:38 Mak 4:24*De ham ambu va vu hil, ond Anutu le bu va vu ham lôôt-ambe vaahes naapup na, tombe naatong-ande baanjêêng jêê-na gaving-ambe kaasêêh na le mem bu vu ham. In va ngeeyaaata osin va pasivdaka sen ham navu vu hil-ato, ond yik Anutu le bu dukanaah vu ham.”

³⁹ + o 6:39 Mat 15:14*Tonde sim Yesu nêêl vakasin pakwesin ti vu sil nambe, “Omaaho ti mekanu ond lohvu nambe naanggiyy mekanu ango be yuuuh lana mop a? Me-lohvu le, in yuuuh ahondoos e landupake. ⁴⁰ + o 6:40 Mat 10:24-25*Unoopasiv-ame savok yite kaputung e, nganjo kaputung taahu hôök va pin-ambe jung na le, mem le nohvu yite kaputung.

⁴¹ “Nambe vaati sen onahe kaalekaale daka hôök halim ame, de game nahe haah boow sen neep hôök gamem e? ⁴² Haah boow yoo neep hôök gamem le game gahe le, om nambe vaati sen ganêêl vu halim nambe, ‘Omabaale de sa japêêh va daka na vêêl in gamem e.’ Goo natee hong ak. Ganôôh haah boow sen neep hôök gamem-anja na vêêl e, mem gale gangge nivasa be onjapêêh kaalekaale na in halim ame.”

*Vakasin pakwesin lak haah anivasa osin nipaya
(Matai 7:17-20; 12:33-35)*

⁴³ “Haah anivasa ond me-nayiis nôôn anipaya le, de haah anipaya ond me-nayiis nôôn anivasa le. ⁴⁴ Yiy naahe hahaanôôn-ambe yalak ni nambe haah anivasa me nipaya, in ganggwak-ame nayiis nôôn bangguk e, de dandayin-ame nayiis nôôn kopi le, malis. ⁴⁵ Omaaho nivasa ond ka navu va nivasa ngeeyaata naale hôök lopayo ondeey nawiing va nivasa, tonde omaaho nipaya ond ka navu va nipaya ngeeyaata naale hôök lopayo ondeey yoo nawiing va nipaya, om va sen pup hôök omaahonôôn alopayôô-to ond le naanêêl naam langaah.”

*Vakasin pakwesin lak bayêen yuuh
(Matai 7:24-27)*

⁴⁶ + o 6:46 Mal 1:6; Mat 7:21*“Nambe vaati sen ham nanêêl sa haalengg nambe Omaaho Bop, le ham-ame navu taamuyin sa lavangg e? ⁴⁷ Hil sen lalaam dango sate vakasin-anjo be davu taamuyin-ato, ond sale tatekin sil vu ham. ⁴⁸ Ond sil lalohvu omaaho ti haav yite bayêen, ond haav lôövin lukala kambini lôôt, tombe valaah ngaandiin lukala naale lak tatuuh de laahun-ambe tong, tonde mem haav bayêen lakala. Tonde luk hatolak-ambe bel vaal bopaata be la hato vuv yêês, le me-lohvu nambe kape daka le, in dangga nambe omaahôô-ju haav yite bayêen naale niwêek lôôt. ⁴⁹ Nganjo hil sen dango sate vakasin-anjo le me-davu taamuyin e, ond sil lalohvu omaaho ti haav yite bayêen nando voon, le ngaandiin-ame lukala kambini le, tombe

luk hatolak-ambe bel vaal bopaata be yêês hato,
tomem kape pavis-ambe matelak valok-ate.”

7

*Yesu wiing yêêv Lom ti-te kul vaha nivasa lak
(Matai 8:5-13)*

¹ Yesu nêêl vakasin pin-anju vu hil-ambe lung la, tonde la hato Kapenaum. ² Tombe hil Lomate yêêv ngaamong vaha ti ond yite hil kul ti sen ahe naving yii-to nilak lôôt-ambe neep, be ngaaho lak in navu jimb na. ³ Tombe yêêv hango banye nambe Yesu hato, om wiing hil Yuda-te himbop heey lala vu Yesu in nambe sil kataangg naambe naam-ambe biing yite hil kul ti nivasa jak. ⁴ Om sil lala lato vu Yesu tombe sil kataangg lôôt nambe, “Omaaho Bop, omaahôô-ju omaaho nivasa om gambiing gaving lava, ⁵ in ahe naving yiyy Yuda tombe yoo haav yate dumb.” ⁶ Tombe Yesu having sil-ambe lala.

Sil mondala be lala lalup ngaaho vu bayêên, tombe hil ngaamong vaha-te yêêv-anjuuto wiing yite vaheey lako lava be lato lanêêl vu Yesu nambe, “Omaaho Bop, sa omaaho nipaya, om melohvu nambe gandukanaam sate bayêên alo le. ⁷ De sa lak ni nambe sa omaaho nipaya ondeey same alaas vu hong e, om yik onaanêêl amu de sate unoopasiv-anju nivasa jak. ⁸ Nambe sen sa, ond

yik sa naahulis sate yêêv bop sen nanggin saa-to baambu, de sate hil ngaamong vaha-so dahulis sa baambungg. Om sa naanêêl vu ti naambe ‘Gana’ ond yik la, tonde sa naanêêl vu ango

naambe ‘Ganaam’ ond yik laam, tonde sa naanêêl vu sate hil kul ti naambe ‘Gambiing kul tii-ja’ ond yik wiing.”

⁹ Yesu hango vakasin-anju tombe vindis lôôt, om hilin-ambe nêêl vu hil ngeeyaata sen davu taamuyin yii-to nambe, “Sa naanêêl vu ham naambe same aatovu ham Islel ti wii-having niwêêk lôôt nambêênu le.” ¹⁰ Tonde hil sen yêêv wiing sil lalaam-ato ond lalaah lalup bayêêñ e layi de hil kul tii-to nivasa lak lung la.

Yesu yêêvu maanggêêm ti vu Nain-ambe kandi lak laah

¹¹ Lung laa tonde sim Yesu la taaku ti haale nambe Nain, tombe yite maanggêêm-aso laving hil ngeeyaata be lala having yi. ¹² Lala lato ngaaho vu taaku Nain-anjuuto yite vinavi bop, tonde hil laaku omaahonôôn ti be lalaam in nambe lana landaav. Ond vegaahôôv ti noow timuu-ju, tombe hil vu taakuu-ju ngeeyaata laving vegaahôôv-anju be lato. ¹³ + o 7:13 Luk 8:52*Yesu yi vêêh-anju tombe ka pasiv in lôôt, om nêêl vu nambe, “Game naasu le.” ¹⁴ + o 7:14 Luk 8:54*Tonde la ngaaho be hambe nama lak yêêñin sen omaahonôôn neep ak-ato, om hil sen laakuu-to daale tonde Yesu nêêl nambe, “Unoopasiv, sa naanêêl vu hong naambe okandi jak.” ¹⁵ + o 7:15 1King 17:23; 2King 4:36*Tombe omaahonôôn sen meyimbin-ato kandi nando be mem vakaas, tombe mem Yesu nêêl vu tangganaan nambe, “Noom nganjo.”

¹⁶ + o 7:16 Luk 1:68; 19:44*Hil pin layi be kanund la lôôt, tombe lako Anutu haale lak-ambe lanêêl nambe, “Hil sen danêêl Anutu-te vakasin

langaah-ato ti osin haale bop kandi lak hôôk yiil laviun.” Tonde yik lanêêl nambe, “Anutu laam lung la in dôôvu yite hil.” ¹⁷ Tombe Yesu-te banyêê-ju la lohvu taaku Yudia osin taaku sen neep ngaahôô-to pin lôôt.

Jon sen nalipis hil-ato wiing yite maanggêêm yuuuh lala vu Yesu
(Matai 11:2-19)

¹⁸ Jon sen nalipis hil-ato ond yite maanggêêm-aso latulin Yesu-te vakasin pin-anju vu yi. ¹⁹ + o 7:19-20 Saam 40:7; Mal 3:1; Taato 1:8*Om teey yite maanggêêm yuuuh lalaam tombe wiing yuuuh lala vu Omaaho Bop in nambe lanjingin yi naambe, “Hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato danêêl nambe omaaho ti le naam ond yik hong-anjo, me hey

ganggin omaaho ango le?” ²⁰ Tombe omaaho yuuuh-anjuuto mondala be lala lato vu Yesu, le mem yuuuh lanêêl nambe, “Jon sen nalipis hil-ato wiing haay alaam in aanjingin naambe mak hong omaaho sen Anutu-te hil danêêl hong banyem bôôy nambe gale ganaam-ato ond yik hong-anjo, me hey ganggin omaaho ango le?”

²¹ Tombe hôôk busin-anju Yesu wiing hil ani-lakin vaha vaha ngeeyaata nind vasa lak, de hatiiy mamu

nipaya ngeeyaata la in omaahonôôn osin wiing mekanôônd ngeeyaata mend tum. ²² + o 7:22 Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18*Tonde Yesu néêl vu Jon-ate maanggêêm yuuuh-ato nambe, “Manaah-ambe muuh gatulin va pin sen gêen mahe osin muuh hangôô-to banye vu Jon naambe hil amend

kanôond dayi taaku laah, tonde hil vahand paaya dala mop, de hil sen nind payêês anipaya lôôt-ato nind naavi nivasa nalak, de hil sen nanyend doos-ato dango taaku de hil yimbin davu kandi lak laah, tonde hil anipaya paya pin dango banye nivasa. ²³ Tonde naambe omaaho ti me-lopayo yu-yuuuh in sa le ond le ka vasa.”

²⁴ Jon-ate maanggêêm ayuuh lalaah lung la, le mem Yesu nêêl Jon-ate dangga tatekin vu hil alu bopaataa-jôôto nambe, “Bôôy ham ala vu Jon vu taaku lumbalaamb ond ham awiingin nambe angge vaati? Mak ham awiingin nambe angge omaaho ti lohvu vavi nayêyak ganggwak laah-ande lom a? ²⁵ Me ham ala in nambe angge vaati? Ham ala in nambe ham angge omaaho ti nalop lolop anivasa vasa? Malis. Hil sen dalop lolop amengali be dando osin va nivasa vasa nambêenja ond sil oo dando hôök hil alulemak ambaand. ²⁶ + o 7:26 Luk 1:76*Om ham ala in nambe angge vaati? Ham ala nahe omaaho ti nanêêl Anutu-te vakasin langaah a? Keen, sa naanêêl vu ham naambe Jon-anju savok hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato la. ²⁷ + o 7:27 Mal 3:1*Tonde Jon-anju ond yik Anutu nêêl yite vakasin munggin-ambe neep hôök kaapiya nambe,

‘Onggango le, sa navu aambiing sate omaaho ti na naamunggin vu hong in samu gate mop.’

²⁸ Om sa naanêêl vu ham naambe Jon savok hil pin sen taandin dako sil vu voon-anjôôto, lemu hil sen Anutu nanggin sil-ato vaalu haalend nipasiv lôôt ond le savok Jon na.”

²⁹ + o 7:29 Luk 3:12*Tombe hil pin osin hil sen dako taakis-ato lango vakasin-anju tombe lanêêl nambe, “Keen, Anutu yi omaaho nivalok.” Ond hil-anju Jon lipis sil lung la, ³⁰ + o 7:30 Mat 21:32*nganjo hil Palisai osin tanasin dangga-so laluuh damind vu mopaatôôv anivasa sen Anutu taato vu sil-ato, om me-lalipis bel e.

³¹ Tombe Yesu nêêl nambe, “Sale tatekin omaahonôôn sen gêén-anjo jak vaati? Sil lalohvu laheey? ³² Sil akand yu-yuu lohvun unoopasiv sen dando talind-ambe dateey la vu ango-so nambe, ‘Hey aawiing kombin vu ham, lemu ham-ame nakôômb e, de hey aasu kangg paya paya, le ma de ham-ame navu kaatuuh ham e.’ ³³ In Jon sen nalipis hil-ato laam atombe me-ya vanôôn anivasa de me-num wain e, tombe ham anêêl nambe, ‘Mamu nipaya nahôôvu yi.’ ³⁴ + o 7:34 Luk 15:2*De Omaahonôôn Noow laam-ambe ya osin num, tombe ham anêêl nambe, ‘Ham angge, omaaho aheta om yoo naya osin nanum wain bopaata, om hil sen dako taakis-ato osin hil sen dawiing va nipayaa-to vaalu ond silate omaaho tii-ju.’ ³⁵ Lemu hil pin sen dawiing kul anivasa vasaa-to ond navu taato nambe sil hil osin kand.”

Vêêh baayamb ti kaasêêh bel galovasa lak Yesu vaha

³⁶ + o 7:36 Luk 11:37*Palisai ti kataangg Yesu nambe na ja vanôôn gaving yi, om Yesu lukala vu sil-ambe sil oo dando mondaya vanôôn. ³⁷ + o 7:37 Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3*Tombe vêêh baayamb ti nando taakuu-ju hango nambe Yesu nando monaya vanôôn hôôk Palisai tii-ju baan,

om vêêh-anju hako bel galovasa hôôk buayo tatuuh ti be la vu Yesu. ³⁸ Tombe la valu-naale Yesu dami ngaaho vu Yesu vaha, tombe hato nando be monasu, tombe meluk tokak Yesu vaha, om laavu lak luvalus-ande muuh Yesu vaha lôôt, tonde kaasêêh bel galovasa lak vaha.

³⁹ Tombe Palisai sen teey Yesu laam-ato, haale nambe Simon, ond yik yi de vêêh-anju laam, tombe yoo ka vu nambe, “Naambe omaahôô-jo yi hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato ti keen ond le jak vêêh sen nambe nama lak yii-ju ni naambe vêêh anipaya.” ⁴⁰ Tombe Yesu nêêl omaahôô-ju lopayo langaah vu nambe, “Simon, sa naanêêl vakasin ti vu hong e.” Tombe Simon nêêl nambe, “Kaputung, onaanêêl-o.” ⁴¹ Tombe Yesu

nêêl nambe, “Omaaho ti vu mone vu omaaho yuuh. Ango hako mone kaapiya nomaayuuuh de ango hako mone kaapiya timu, ⁴² lemu yuuhame lalohvu nambe lambu dôôk nyevahaan e, om omaahôô-ju yoo kawiiy yuuhaté nyevahaan la lôôt. Ke, om omaaho yuuh-anju ango tana le ahe gaving omaaho sen kawiiy yuuhaté nyevahaan-ato lôôt?” ⁴³ Tombe Simon nêêl laah nambe, “Mak ango sen omaahôô-ju kawiiy yite nyevahaan bopaata lôôt laa-to.” Tombe Yesu nêêl vu nambe, “Goo ganêêl lohvu.”

⁴⁴ + o 7:44 Jen 18:4*Tombe mem Yesu hilin laah vu vêêh-anju de nêêl vu Simon nambe, “Gahe vêêh-anjo? Saalukalaam gate bayêen le game gavu bel-ambe saalipis sa vahangg ak e, lemu vêêh-anjo ond lipis sa vahangg ak meluk-ande laavu lak luvalus. ⁴⁵ Tonde saalukalaam-ato ond

game gamuuuh sa gaambôôk in nambe onggako sa jak e, lemu vêêh-anjo yoo monamuuh sa vahangg lôôt. ⁴⁶ + o 7:46 Saam 23:5*Tonde game galipis sa lungg ak bel galovasa le, lemu vêêh-anjo kaasêêh bel galovasa lak sa vahangg. ⁴⁷ Om sa naanêêl vu hong naambe yite nipaya ngeeyaata lôôt, lemu gêen Anutu kawiiy lung la, ondeey yoo ahe having sa lôôt. Naambe Anutu kawiiy omaaho ti-te nipaya daka na, ond me-le ahe gaving lôôt naambêenju le.” ⁴⁸ + o 7:48 Luk 5:20-21*Tonde Yesu nêêl vu vêêh-anjôoto nambe, “Gate nipaya sa kawiiy lung la.”

⁴⁹ Tombe hil sen dando mondaya vanôôn having yii-jôoto yoo lanêêl vu sil nambe, “Omaahôôjo yi vaati om kawiiy nipaya la?” ⁵⁰ + o 7:50 Luk 8:48; 17:19; 18:42*Tonde Yesu nêêl vu vêêh-anjôoto nambe, “Gawii-having sa om hôôvu hong, om gana osin galompayo ahelavis.”

8

Vêêh heey laving Yesu be lala

¹ + o 8:1 Luk 4:43*Lung laa tonde sim Yesu la natup hôôk lohvü taaku bop osin bayêen pasiv vaalu, be nawiing tanasin osin nanêêl banye nivasa sen Anutu nanggin yite hil-ato vu sil, tombe yite maanggêêm nomaayuuuh-ambe laam yuuh-ato lala having yi. ² + o 8:2 Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49*Tonde vêêh heey ond bôoy Yesu hatiyy mamu nipaya la in sil osin wiing sil vaalu nind lakin nind vasa lak ond vêêh-asôônju lala having. Ond ti Malia sen danêêl yi nambe Malia vu Magadala sen Yesu hatiyy

mamu nipaya namaavaalu be vindak yuuuh in yi bôoy-ato, ³ de Helot-ate yêêv ti nanggin yite bayêen, haale nambe Kusa ond vane Joana, de ti Susana, tonde vêêh vaalu ngeeyaata lala having yi. Ond vêêh-asôônju dahôôvu Yesu having yite maanggêêm-aso in va yuuuh ame.

*Vakasin pakwesin lak omaaho ti vaalôôh vave
(Matai 13:1-9; Maak 4:1-9)*

⁴ Tonde hil vu bayêen bu ti ti pin lasupin lalaam vu Yesu lôôt, tombe nêêl vakasin pakwesin ti vu sil nambe, ⁵ “Omaaho ti la in nambe baalil yite vave dukana kul moos. Monaalil atombe vaalu tok nando mop, tombe hil laake tatêêl tonde manak lalaam-ambe laya lôôt. ⁶ De vaalu tok lakando ngaanggis pasivdaka sen lakando tatuuh baandonii-to, tombe mem me valup, le ngaanggis aniluk ma om bambôôv valok-ate. ⁷ De vaalu lukala ganggwak dangga, tombe ganggwak valup having-ambe yêês om me-yiis nôôn e. ⁸ Tonde vaalu lukala ngaanggis anivasa ond valup-ambe yiis nôôn ngeeyaata lôôt lohvu doo-namaavaalu-vaalu.”

Yesu nêêl nambêenju tonde nêêl having nambe, “Omaaho ti nambe nanye neep ond gangoyin.”

*Yesu-te vakasin pakwesin-anju dangga nambe
vaati?*

(Matai 13:10-17; Maak 4:10-12)

⁹ Tombe Yesu-te maanggêêm-aso lalingin yi in vakasin pakwesin-anjuuto danggakook, ¹⁰ + o 8:10 Ais 6:9-10*tombe nêêl vu sil nambe, “Ham ond mem Anutu nanêêl vakasin sen vun yii-to langaah vu ham lak sen Anutu nanggin yiiy-ato,

lemu hil vaalu ond dango vakasin pakwesin amu in nambe lanji lôôt lemu me-lanjak ni le, de sil gangoyin lôôt lemu me-daatokak dangga le.”

*Yesu tatekin vakasin pakwesin lak vavêê-to
(Matai 13:18-23; Maak 4:13-20)*

¹¹ + o 8:11 1Pi 1:23*“Vakasin pakwesin lak vavêê-to dangga nambe vavêê-jo lohvu Anutute tanasin, ¹² de vave vaalu tok nando mop ond lohvu hil vaalu dango vakasin, le ma de Saalang navu sapos vakasin sen lokala sil alond-payô-to nala pavis, in Saalang aka vu nambe me-lambiing gaving-ambe Anutu dôôvu sil e. ¹³ Tonde vave vaalu tok lakando ngaanggis pasivdaka sen lakando tatuuh baandonii-to, ond lohvu hil vaalu sen dango vakasin-ambe dako lak pavis-ambe dapêêlis, lemu sil lalohvu va sen kangga me-lukala le, om dando daka vêêl e mem Saalang valup-ambe navu sahi sil, tombe nind baya be davuuuh Anutu la pavis. ¹⁴ Tonde vave vaalu tok lukala ganggwak danggaa-to ond lohvu hil vaalu sen dango Anutu-te vakasin, lemu sil alondpayo nimeen in kand navu va voon-ate osin mend nôôn in kupak ayuuh mone bop, de sil oo dawiingin va vaha vaha pin, tombe sil akand oo navu va nambêenjo natu bopaata nahilin Anutute vakasin, om silate nôôn-ame natu bop e, malis, nayimb. ¹⁵ Tonde vave vaalu tok lukala ngaanggis anivasaa-to ond lohvu hil vaalu sen dango vakasin-ambe davu samu osin londpayo nivasa lôôt, de yoo mondapuvu niwêêk lôôt, tombe nôôn nalak.”

*Vakasin pakwesin lak lam
(Maak 4:21-25)*

¹⁶ + o 8:16 Mat 5:15; Luk 11:33*“Hil davu taalungg hôôk lam ond me-datung hôôk dêêngg alo le, de me-datung lukala pêêt kambini le, malis. Sil davu taalungg hôôk in nambe gatung jamando pêêt baandoni, in landukanaam bayêen alo ond lanji melangaah-anju. ¹⁷ + o 8:17 Mat 10:26; Luk 12:2*De vakasin pin sen neep yuninato ond le nanjip langaah, tonde vakasin sen vayum yii-to ond le kavaayin naam langaah pin in hil lanjak ni. ¹⁸ + o 8:18 Mat 25:29; Luk 19:26*Va sen ham nango ond ham akam bu nivasa, in omaaho ti ka navu vakasin nivasa ond Anutu le bu ka vaalu gaving-ambe jak ni lôôt, lemu omaaho ti doosin vakasin, de me-ka navu vakasin ti le, ond kakook daka sen neep vu yii-to Anutu le nôôh vêêl.”

*Yesu tangganaan osin halindin
(Matai 12:46-50; Maak 3:31-35)*

¹⁹ Yesu tangganaan osin halindin lato in nambe lanji yi, le ma de hil ngeeyaata lambuuh Yesu tatup, ²⁰ om lanêêl vu nambe, “Tam having halim-aso lato daale voon-ambe dalingin hong.” ²¹ Le nêêl laah vu sil nambe, “Hil sen dango Anutu-te vakasin-ambe davu samuu-to ond mem sa ataaak osin halingg-aso sil.”

*Yesu nêêl-ambe vavi jamba ma la
(Matai 8:23-27; Maak 4:35-41)*

²² Busin ti Yesu having yite maanggêêm-aso be lalakala kaanu ti, tombe nêêl vu sil nambe, “Yana betum vaalu.” Om sil lala. ²³ Sil mondala tombe Yesu neep ka lingin la, tonde vavi jamba

ti laam bopaata tombe bel natêey lukala kaanu be wiingin nambe naapup, tombe ngaaho lak in davu lana mend nama. ²⁴ Tombe maanggêem-aso lala layêevu Yesu be lanêel vu nambe, “Kaputung, Kaputung-e. Yiy navu aanggimb-anjo.” Tombe Yesu kandi be nêel vavi yuuh bel sen nayiis bopaata be nalukala kaanuu-to, tombe vavi ma la de bel neep tatimasin. ²⁵ Tonde nêel vu sil nambe, “De ham-amé awii-having e?” Tombe kanund la lôôt-ambe yoo lanêel vu sil nambe, “Omaaho tii-jo mak yi vaati ondeey nêel vavi yuuh bel tombe yuuh nanyend vuun in lava?”

*Yesu hatiyy mamu nipaya la in omaaho ti
(Matai 8:28-34; Maak 5:1-20)*

²⁶ Yesu-so latok lala Gelasa-te taaku ond neep betum vaalu de Galili neep vaalu, ²⁷ tombe Yesu luus vu kaanu be la lonak. Tonde omaaho ti mamu nipaya dahôôvu yi, ond vu taaku bop-anju be hato vu Yesu. Omaahôô-ju yoo nando ninôôn nalak busin pin, lemu me-nando hôôk bayêen ti le, yoo nando hôôk lavandangga sen omaahonôôn bandumb-ato boyambôoy.

²⁸ Tombe omaahôô-ju yi me lak Yesu, tombe la hato pataav baambu neep voon hôôk vaha de nêel lava bopaata nambe, “Anutu baandoni Noow Yesu, gayêevu sa in? Sa kataangg hong naambe game gambu nivaane

vu sa le.” ²⁹ Mamu nipaya kataangg nambêenju in Yesu nêel vu lung la nambe gavuuh omaahôô-ju de na. De mamu nipaya nahôôvu omaahôô-ju balon ngeeyaata, tonde hil davu

talú yi lak hees aniwêêk osin lasi lok hôôk-ambe napuvu vaha yuuuh-ambe daale danggin, le ma de napuuuh hees aniwêêk ayuuuh ame de mamu nipayaa-ju nawiing-ambe omaahôô-ju nala taaku lumbalaamb. ³⁰ Tombe Yesu lin-gin nambe, “Ohaalem nambe?” Tombe nêêl nambe “Omaaho-maaho,” in mamu ngeeyaata lalukala omaahôô-ju. ³¹ Tonde mamu nipayaa-ju kataangg Yesu lôôt nambe me-gatiiy sil lana Saalang-ate taaku

lôôt e.

³² De bik ngeeyaata mondaya va daale van-handangga ti ngaaho vu taakuu-ju, om mamu nipayaa-ju kataangg Yesu nambe, “Gambiing-ambe hey aandukana bik-anju londpayo.” Tombe Yesu lienggis, ³³ om mamu nipaya lavuuh omaaho sen-anjuuto de lalukala bik alondpayo. Tombe bik pin-anju latup-ambe laluus taaku pake be lalukala betum, tombe lanum bel-ambe layimb valok-ate.

³⁴ Tombe hil sen danggin bik-ato layi tombe lapak-ambe lala lanêêl banye vu hil bayêen bop osin bayêen pasi-pasiv pin. ³⁵ Tombe hil lalaam vu Yesu in nambe lanji vaa-ju, tombe layi omaaho sen mamu nipaya lato lala in-ato, ond lukook anivasa lak-ambe havêêh yite tôômb laah-ande la nando ngaaho vu Yesu vaha, tombe layêenin lôôt. ³⁶ Tonde hil sen layi mend ak va sen Yesu wiing omaaho ti mamu nipaya hôôvu yi bôôy-ambe nivasa lak laah-ato ond latulin vu hil sen lalaam in nambe lanjii-to. ³⁷ Tombe hil vu taaku Gelasaa-ju pin lôôt ond sil kataangg Yesu nambe gavuuh silate taakuu-ju de na. Sil layêenin lôôt

ondeey lanêél nambêênju, om Yesu lakala kaanu in nambe naah.

³⁸ Naahen nalakala tonde omaaho sen mamu lato lala in-ato ond kataangg Yesu nambe, “Sana gaving hong-o.” Le ma de Yesu lonin-ande néêl vu nambe, ³⁹ “Ganaah gambaam-ambe onaanêél vu gate hil naambe Anutu ka pasiv in hong-ambe samu hong lôôt.” Om omaahôô-ju laah-ambe néêl vakasin sen Yesu samu yi be nivasa lak-ato langaah vu yite hil vu taaku bop-anju pin lôôt.

*Yailus nowaavêêh ayuuh vêêh ti sen hambe
nama lak Yesu-te lolop-ato*

(Matai 9:18-26; Maak 5:21-43)

⁴⁰ Yesu laah valup atombe hil ngeeyaata lapêêlis lôôt, in sil pin oo mondanggin yi. ⁴¹ Tonde yêêv dumb-ate ti haale nambe Yailus, ond la vu Yesu be hato pataav baambu neep voon hôôk vaha de kataangg nambe, “Omaaho Bop, ganaam sa baangg, ⁴² in sa nonggaavêêh timu, yite ta nomaayuuh-ambe laam yuuh, lemu nilak lôôt-ambe neep tombe ngaaho lak in navu jimb.” Om Yesu having-ambe yuuh lala, tombe hil ngeeyaata lambuu yi vaalu vaalu be lala.

⁴³ Tonde sim vêêh ti nandôô-ju ond vêêh-ate nilakin tovu, tombe yoo nando bayêen pasiv nalak busin pin lohvu ta nomaayuuh-ambe laam yuuh, [tombe navu mone vu dokta-so in nambe sil samu yi, tombe yinêen mone lung la, le ma] de omaaho ti me-lohvu nambe biing-ambe nivasa jak e. ⁴⁴ Tombe vêêh-anju valu-naale Yesu dami de hambe nama lak Yesu-te lolop anyendaambu, tombe yite nilakin lung la pavis. ⁴⁵ Tombe Yesu

lingin nambe, “Lati hambe nama lak sa?” Le hil pin lanêél laah nambe,

“Hey o malis-o.” De Pita nêél nambe, “Kaputung, gahe nambe hil ngeeyaata lambuuh hong tatup om landu hong-anja.” ⁴⁶ Le ma de Yesu nêél nambe, “Omaaho ti hambe nama lak sa. Sa lak ni nambe sate niwêék hato la be wiing omaaho ti nivasa lak.” ⁴⁷ Tonde vêêh-anju lak ni nambe yite vakasin tok langaah om hees lôôt, tombe la hato pataav baambu neep voon hôök Yesu vaha, de nêél vakasin sen hambe nama lak Yesuu-to dangga langaah hôök hil pin amend osin vakasin sen nivasa lak pavi-vasaato. ⁴⁸ + o 8:48 Luk 7:50*Tombe Yesu nêél vu nambe, “Nonggaavêêh, gawii-having ondeey ganim vasa lak, om gana osin galompayo ahelavis.”

⁴⁹ Yesu naahen monanêél atonde omaaho ti vu Yailus ambaan-ambe hato nêél vu Yailus nambe, “Nomaavêêh ame yip, om onaanêél vu yêêv naambe mando de me-naam e, jip.” ⁵⁰ Yesu hango vakasin-anju tombe nêél vu Yailus nambe, “Game naham jak e, gambiing gaving amu le mem nomaavêêh e nivasa jak naah.” ⁵¹ Tombe Yesu la yêêv-anjuuto baan. La hato tombe lonin hil pin, de hako Pita having Jon ayuuh Jems tonde unaavepasiv mangganaan ayuuh tangganaan, be yik sil-anjo yoo lalukala bayêên alo having Yesu. ⁵² + o 8:52 Luk 7:13*Tombe hil pin mondasu be davu kaatuuh sil in unaavepasiv-anju, le Yesu nêél nambe, “Ham-ame naasu le, me-yimb e, nganjo yoo neep anêên.” ⁵³ Le sil lanop ak yi, in sil lalak ni nambe unaavepasiv-anjo yimb, ⁵⁴ + o 8:54 Luk 7:14*le Yesu lôôh hôök unaavepasiv

nama de nêêl vu nambe, “Unaavepasiv, okandi jak.” ⁵⁵ Tombe kanu hato lukalaah-ambe kandi lak pavis, tonde Yesu nêêl vu sil nambe, “Ham ambu vanôôn vu be ja.” ⁵⁶ + o 8:56 Mak 7:36; Luk 5:14*Tombe unaavepasiv-anju mangganaan ayuuuh tangganaan kanund la lôôt, tombe Yesu vu kôôvu yuuh nambe yuuh-ame daanêêl vaa-jo banye vu omaaho ti le.

9

Yesu vu kul vu yite sinaale nomaayuuuh-ambe laam yuuh-ato

(Matai 10:5-15; Maak 6:7-13)

¹ Yesu teey yite maanggêêm nomaayuuuh-ambe laam yuuh-ato lalaam vu yi be vu niwêêk bopaata lukala sil, in nambe sil gatiiy mamu nipaya lana in omaahonôôn, de lambiing-ambe hil anind lakin anind vasa jak. ² Tonde mem wiing sil lala in daanêêl vakasin sen Anutu nanggin yite hil-ato, de lambiing-ambe hil anind lakin anind vasa jak. ³ Tombe nêêl vu sil nambe, “Ham-ame gako vati be ham ana mop e. Ham-ame namam dôôk paatôôn e,

de ham-ame gako vaahes osin vanôôn-ambe mone le, tonde ham-ame gako lolop yu-yuuh e. ⁴ + o 9:4 Luk 10:4-11*Tonde ham anjakana bayêên ti, ond yik ham oo mando lak bayêên tii-ju nivalok-ambe na balup busin sen ham gavuuh sil-ato, ond mem ham ana taaku ango. ⁵ + o 9:5 Luk 10:11; Sin 13:51*De naambe hil vu taaku ti me-lako ham ak e, ond ham gavuuh taakuu-ju na, de ham tatehin kambus sen nando lak ham vaham-ato naah in taato silate nipaya langaah.”

6 Nêêl lung la tonde mem sil lala latup hôôk-ambe lanêêl banye nivasa osin lawiing hil anilakin ngeeyaata nind vasa lak lohvu taaku pin.

*Helot hango Yesu banye be ka la ngeey lôôt
(Matai 14:1-2; Maak 6:14-16)*

7 + o 9:7 Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19*Yêêv bop Helot hango Yesu-te vakasin pin-anju banye, tombe ka la ngeey lôôt, in hil vaalu danêêl nambe, “Jon sen nalipis hil-ato kandi lak laah vu hil yimbin-ate.” **8** Tonde hil vaalu danêêl nambe, “Eliya sen nanêêl Anutu-te vakasin langaah bôôy-ato lo-valup-anju.” De vaalu danêêl nambe, “Hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah bôôy-ato ond ti kandi lak vu hil yimbin-ate.” **9** + o 9:9 Luk 23:8*Tombe Helot nêêl nambe, “Sa katôôv Jon aka lung laa-to, de sim omaahôô-ju yi lati sen sa nango vakasin ak yii-ju?” Om yoo wiingin nambe ji Yesu.

*Yesu vaat hil ngeeyaata lohvu 5 taosen
(Matai 14:13-21; Maak 6:30-44; Jon 6:1-13)*

10 Tonde sinaale-so sen Yesu wiing sil lalaa-to ond lasupin lalom vu be latulin va pin sen lawiing-ato vu Yesu. Tombe havuuuh hil vaalu de hako sinaale-so mu be sil oo lala taaku ti haale nambe Betsaida, **11** lemu hil ngeeyaata lango nambe lala taaku tii-ju om sil taamuyin-ambe lala. Sil lalup atombe mem pêêlis in sil, de nêêl tanasin ak Anutu nanggin yite hil-ato vu sil, tonde wiing-ambe hil anilakin anind vasa lak.

12 Tonde soosin hôôk atombe yite maanggêêm nomaayuuuh-ambe laam yuuh-ato lala lanêêl vu nambe, “Taaku me lung la de yiiy nandôô-jo

taaku lumbalaamb, om onaanêél-ambe hil-anju lana bayêén ti ti sen nando ngaahôô-to be sil baanggo silate vanôôn-ambe danjip-anju.” ¹³ Le ma de néêl vu sil nambe, “Yik ham oo

ambu vanôôn vu sil.” Le lanêél vu nambe, “Heyanêéngg vanôôn-ame ngeey e, yik balet namaavaalu having paahuung yuuuh amu neep. Mak gawiingin nambe hey ana baanggo vanôôn vu hil pin-anju?” Hil-anju moow ngeeyaata lôôt lohvu 5 taosen.

¹⁴ Tombe Yesu néêl vu yite maanggêêm-aso nambe, “Ham naanêél-ambe sil gato mando lu ti ti nohvu doo-yuuuh-ambe nomaayuuuh-maayuuuh.”

¹⁵ Om yik yite maanggêêm-aso lanêél-ambe hil lato dando lu ti ti. ¹⁶ Tonde mem Yesu hako balet namaavaalu de paahuung yuuuh-ato be valaah me lak baandoni de lohak, le mem hapok-ambe vu vu yite maanggêêm-aso be sil latiyy lohvu hil.

¹⁷ Tombe omaahonôôn pin yoo laya be lohvu sil. Laya lung atonde sil lasupin nyengale hôôk jaam-bang nomaayuuuh-ambe laam yuuuh-ambe pup.

*Pita néêl Yesu langaah nambe yi Kalisi
(Matai 16:13-19; Maak 8:27-29)*

¹⁸ Busin ti Yesu timu yoo monalohak nando, tombe yite maanggêêm-aso dando having yi om lingin sil nambe, “Hil danêél nambe sa lati?” ^{19 + o 9:19 Luk 9:7-8*} Tombe sil lanêél laah nambe, “Hil vaalu danêél hong nambe Jon sen nalipis hil-ato, de vaalu danêél hong nambe Eliya, de vaalu danêél hong nambe hil sen danêél Anutute vakasin langaah bôôy-ato ti kandi lak laah.” ^{20 + o 9:20 Jon 6:68-69*} Tonde lingin sil nambe, “De

ham-ok? Ham nanêél sa nambe lati?” Tombe Pita nêél vu nambe, “Hong Anutu-te omaaho sen yoo holin hong vulôôt in nambe gandôôvu hey-ato.”

Yesu nêél langaah nambe le jimb e mem kandi jak naah

(Matai 16:20-28; Maak 8:30-9:1)

²¹ Pita nêél nambêênju tombe Yesu vu kôôvu sil niwêêk lôôt nambe sil-ame daanêél yi langaah vu omaaho ti le, ²² + o 9:22 Luk 9:44; 18:32-33*tonde mem nêél nambe, “Omaahonôôn Noow e gako nivaane ngeeyaata. In himbop-aso osin kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêêv-aso de tanasin dangga-so ond sil e nind baya in-ande lanyiis-ambe jimb, tonde busin naatu yaal e mem le kandi jak naah.”

²³ + o 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27*Tonde yik nêél vu hil pin-anju nambe, “Omaaho ti wiingin nambe sapa sa ond yoo daanggôîl yi, le mem kava yite haah pako* nohvu busin pin-ambe sapa sa. ²⁴ + o 9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25*De omaaho ti yoo wiingin nambe ganggin ninaavi nivasa in mando metumin, ond le jimb-ambe na menama osin nôôn metumin-ate. Le omaaho ti baaku nimeen ak sa haalengg-ambe jimb, ond mem le mando metumin danggata. ²⁵ Le omaaho ti gôôlis va voon-ate pin, de yoo biliyak yi be

* **9:23:** Yêêv Lom-aso danêél nambe omaaho ti wiing va nipaya om lanyiis dukanaah nyevahaan-ambe jimb, ond layiis lakala haah pako in nambe bu nimumin vu yi osin yite hil. Tonde Yesu nêél nambe omaaho ti wiingin nambe sapa yi ond yoo baaku yite haah pako be sapa yi, ond dangga nambe yame aanjêenin nimeen osin nimumin sen hil lambu vu yi yiy jak Yesu haalêê-to le, yi yiy baaku be yi yiy oo sapa Yesu.

gako nivaane be mando danggata, ond va voonate me-le dôôvu yi le, le nama. ²⁶ + o 9:26 Mat 10:33; Luk 12:9; 2Ti 2:12*De naambe omaaho ti jêenin omaahonôôn-ande nimbaya in sa osin sate vakasin, de me-naanêel sa haalengg langaah vu hil e, ond busin sen Omaahonôôn Noow nom osin yite nikaapulis-ande Mangganaan-ate nikaapulis tonde angela vaambuung-ate nikaapulis-ato ond le nimbaya in omaahôô-ju dukanaah. ²⁷ Om sa naanêel keen lôôt vu ham naambe ham sen ham naalêê-jo, ond vaalu me-le lanjimb e, de lanji naambe Anutu ganggin yite hil-ato le mem.”

*Yesu ninaavi ango yoow ak
(Matai 17:1-13; Maak 9:2-13)*

²⁸ Tonde busin namaavaalu be vindak yaal la vêel e, mem Yesu hako Pita yuuu Jon-ande Jemsambe sil oo lalakala kandu ti in nambe Yesu nohak. ²⁹ Tombe monalohak le sim mekaalus ango yoow ak osin yite lolop têêlang-ambe ni-valôôy lôôt. ³⁰ Tombe sim omaaho yuuu daale mondakaas having Yesu, ond yik Mose yuuu Eliya, ³¹ + o 9:31 Luk 9:22; 13:33*ond yuuu lalaam daale osin nikaapulis-ambe yuuu danêel va sen Yesu le biing vu Yelusalem-ande gavuuh voonango de naa-to.

³² + o 9:32 Jon 1:14; 2Pi 1:16-18*Tombe Pita yaal amend animeen om yaal lawiingin nambe danjip, le ma de yaal amend tum lôôt-ombe yaal layi Yesu-te nikaapulis osin omaaho yuuu sen daale having yii-to. ³³ Tombe omaaho yuuhanjuuto lawiing in nambe gavuuh Yesu de yuuu lanaah, tonde Pita nêel vu Yesu nambe, “Omaaho Bop, yiii nandôô-jo nivasa lôôt, om waay andaav

numang daka yaal, gate ti, Mose-te ti, de Eliya-te ti.” Pita doosin va sen naanêél-ato ondeey néél vakasin-anju. ³⁴ Naahen nanêél atonde bayiimb ti hato be vayum sil, tombe yaal layêénin lôôt, ³⁵ + o 9:35 Luk 3:22*tonde lava ti laam hôök bayiimb-anju lopayo nambe, “Sa Noongg-anja. Soo aaholin yi om ham gango lava.” ³⁶ Lavaa-ju lung la tonde yaal layi Yesu yoo timu naale. Ond va sen yaal layii-ju ond yaal lavun vakasin, de yaal-ame lanêél vu omaaho ti le, de la taamusin lôôt e mem.

*Yesu wiing unoopasiv ti nivasa lak
(Matai 17:14-21; Maak 9:14-29)*

³⁷ Tonde heendiyy atombe sil vu kandu be lato, tombe hil ngeeyaata lôôt lalup latovu Yesu vu mop. ³⁸ Tombe hil-anju ti teey nambe, “Kaputung, sa kataangg hong naambe gangge sa noongg moow timuu-jo, ³⁹ ond mamu nipaya nahôôvu tombe napuvu niwêêk, tonde pavis atombe nangeeyak bopaata, tonde mamu nipayaa-ju nandu yi lôôt, tombe nyekaakôôs nalaam osin nawiing nindanjeen vu lôôt, tombe me-nalung nala pavis e. ⁴⁰ Tombe sa kataangg gate maang-gêêm-aso nambe sil gatiiy mamu nipayaa-ju na, le me-lalohvu le.” ⁴¹ Tombe Yesu néél nambe, “Ham pin-anjo ham-ame awii-having e, om ham alompayo me-nivalok e. De sa mando gaving ham-ambe naangelis e ham anjak sate kul ani? De sa gako nimeen in ham nohvu busin vilis e? Onggako noom naam e.”

⁴² Tombe lako unoopasiv-ambe daahen dalaam, tonde mamu handu unoopasiv pavis-ande lupake

be la neep naahaahin neep voon. Tombe Yesu nêêl mamu nipayaa-ju, de wiing-ambe unoopasiv anivasa lak, de mamu me-hôôvu yi laah e, tombe Yesu nêêl vu mangganaan nambe, “Noom nganjo.” ⁴³ Tombe hil pin kanund la lôôt in Anutu-te niwêêk bopaataa-ju.

*Yesu nêêl balon ango having nambe le jimb
(Matai 17:22-23; Maak 9:30-32)*

Tombe sil oo daahen kand yu-yuuuh lôôt in va pin sen Yesu wiing-anjuuto, tonde Yesu nêêl vu yite maanggêêm-aso nambe, ⁴⁴ + o 9:44 Luk 9:22*“Ham oo gambe nanyem in vakasin-anjo nivasa, in davu lambu Omaahonôôn Noow dukana hil namand.” ⁴⁵ + o 9:45 Luk 18:34*Le vakasin-anjo dangga vun yi in maanggêêm-aso om sil doosin, tombe sil layêênin nambe me-lanjingin yi le.

*Omaaho lati bop
(Matai 18:1-5; Maak 9:33-37)*

⁴⁶ + o 9:46 Luk 22:24*Yesu-te maanggêêm-aso mondakaas in nambe sil ti tana tu lukook bop vu ango-so. ⁴⁷ Tombe Yesu lak ni nambe sil akand navu va nambêênu naale hôök sil alondpayo om laandiyy unoopasiv ti laam naale having yi, ⁴⁸ + o 9:48 Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20*le mem nêêl vu sil nambe, “Omaaho ti ka bu sa haalengg-ambe gako unoopasiv-anjo jak, ond lohvu hako sa lak. Tombe hako sa lak ond lohvu hako omaaho sen wiing sa laam-ato lak. Om ham ti sen haale pasiv lôôt hôök ham lavuun-ato ond yii-ju haale bop.”

*Hil sen me-dayi ham payaa-to ond hamate hil
(Maak 9:38-40)*

49 Tonde Jon nêêl vu nambe, “Kaputung-e, hey aahe omaaho ti natiiy mamu nipaya lak ohaalem, le ma de hey aanêêlin yi in nambe me-navu taamuyin hong having hey e.” **50** + o 9:50 Mat 12:30; Luk 11:23*Le Yesu nêêl vu nambe, “Hamame naanêêlin yi le. Hil sen me-dayi ham payaa-to ond manyinja hamate hil.”

Bayêêñ Samaalia ti me-lako Yesu lak e

51 + o 9:51 Mak 10:32*Busin sen Anutu navu gako Yesu naah baandonii-to laam ngaaho lak, tombe Yesu ka vu lung la nambe na Yelusalem, **52** om wiing hil vaalu lako vakasin-ambe lamung-gin. Sil mondala be lalukala hil Samaalia baand ti, tombe sil lawiingin nambe samu taaku ti vu Yesu, **53** + o 9:53 Jon 4:9*lemu hil bayêêñ-anju lalak ni nambe Yesu yoo navu balup-ambe na Yelusalem, om lavu teenin silate bayêêñ nambe hil-ame gako Yesu jakana le†. **54** + o 9:54 2King 1:9-16*Tombe Yesu-te maanggêêm yuuuh Jems ayuuuh Jon layi vaa-ju, tombe yuuuh lanêêl vu Yesu nambe, “Omaaho Bop, gawiingin nambe hey naateey kin vu baandoni naam-ambe ja

hil-anju?” **55** Le Yesu hilin laah-ambe nêêl yuuuh, **56** tonde sil lala bayêêñ ango lak.

† **9:53:** Hil Samaalia lala dalohak vu Anutu nando sil oote kandu ti, tonde hil Yuda lala dalohak nando Yelusalem timu, tombe sil o Samaalia-so sil oo dayi sil paya vaha-vahaan lak vaa-jo, ond lak danggakook-anjo sen hil Samaalia dayi de hil Yuda dala in lana Yelusalem-ato ond danêêlin silate bayêêñ in sil, ond yik danêêlin silate bayêêñ in Yesu va timu nambêênu.

*Vakasin sen hil lawiingin nambe taamuyin
Yesuu-to
(Matai 8:19-22)*

⁵⁷ Sil daahen dalaas mop atonde omaaho ti nêêl vu Yesu nambe, “Taaku pin sen ganaa-to ond sale taamuyin hong-ambe sana gaving.” ⁵⁸ Le Yesu nêêl vu nambe, “Manggalôôn ond deep hôök haah vuun, de manak ond dahaav vunis, nganjo Omaahonôôn Noow ond baan sen nanjip hôök-atô ma.”

⁵⁹ Tonde Yesu nêêl vu omaaho ango nambe, “Ganaam taamuyin sa.” Le nêêl nambe, “Omaaho Bop, ganjiingga-ande sana ganggin mangg-ambe jimb-ambe sa daav vêêl e.” ⁶⁰ Le Yesu nêêl vu nambe, “Hil sen nanyend doos in Anutu-te vakasin ond sil oo lana landaav silate halanjang, de hong ond gana naanêêl banye nivasa sen Anutu nanggin yite hil-atô langaah.”

⁶¹ + o 9:61 1King 19:20*Tonde omaaho ti nêêl vu nambe, “Omaaho Bop, sale taamuyin hong, lemu ganjiingga-ande sa naah naanêêl vu sate hil vu sa baangg vêêl e.” ⁶² Le Yesu nêêl vu nambe, “Omaaho ti nawiing kul ti lemu naate me nala vaalu vaalu, ond hil naambêênu me-lohvü nambe landukana be mando gaving Anutu-te hil e.”

10

*Yesu wiing hil doo-yaal-ambe nomaayuh lala
kul*

¹ + o 10:1 Mak 6:7*Omaaho Bop holin hil sen davu taamuyin yii-to doo-yaal-ambe no-maayuh, tombe mem wiing sil yuyuh-ambe

sil lamunggin-ambe lala taaku pin sen taamusin e Yesu le naa-to. ² + o 10:2 Mat 9:37-38; Jon 4:35*Tombe néél vu sil nambe, “Vanôôn ngeeyaata nôôn ak hôôk kulaanôôn lung la be nando, lemu hil kul vaha-so daka yuuh amu, om ham kataangg kul mangganaan in biing hil kul vaha-so vaalu lana daasupin yite vanôôn gaving. ³ + o 10:3 Mat 10:16*Om ham ana de ham gango le, saambiing-ambe ham ana naambe sen bik sipsip-ato melaas in nambe ham andukana voow bamaan lavuun. ⁴ + o 10:4-11 Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5*De ham-ame gako mone osin vaahes ayuuh suul e, de ham-ame baale bakaas gaving hil vu mopaatôôv e. ⁵ De ham anjakana bayêen ti ond ham naanêél naambêenjo naamunggin naambe, ‘Vakasin melaas mando gaving ham bayêen tii-ja.’ ⁶ Naambe hil vakasin amelaas dando

hôôk bayêen-anju, ond vakasin melaas sen ham avu vu sil-ato le na mando gaving sil. Le naambe hil vakasin amelaas ti me-nandôô-ju le, ond ha-mate vakasin melaas sen ham avu vu sil-ato yoo le gilin-ambe nom vu ham. ⁷ + o 10:7 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18*De bayêen ti sen ham nando lak-ato ond yik ham oo mandôô-ju nivalok, tombe ham angga osin ham naanum va sen lambu vu ham-ato, in omaaho sen nawiing kul-ato ond lohvu nambe hil baanggo yi, tonde ham-ame gatup hôôk bayêen pin e. ⁸ + o 10:8 1Ko 10:27*De ham ana gato taaku ti be sil gako ham jakana silate bayêen, ond ham angga vanôôn sen sil lambu vu ham-ato, ⁹ tonde ham ambiing hil anilakin vu taakuu-ju be nind vasa jak, de ham naanêél

vu sil naambe, ‘Anutu nanggin yite hil-ato laam nando hôök ham lavuun lung la.’ ¹⁰ De ham ana gato taaku ti le me-lako ham alukala silate bayêen e, ond ham anaah baale mop-ande ham naanêel naambe, ¹¹ + o 10:11 Sin 13:51; 18:6*‘Hamate kambus sen yalak ak hey vahangg vu taakuu-jaato ond hey tatehin los vu ham, lemu ham gango le, Anutu laam nanggin yite hil lung la.’ Ke, om ham naanêel naambêenjo vu sil. ¹² + o 10:12 Mat 10:15; 11:24; Jen 19:24-25*De sa naanêel vu ham naambe vu busin taamusin sen Anutu gangoyin omaahonôôn pin-ate vakasin-ato ond hil vu taakuu-ju le daatovu nimeen bopaata kaluuh hil Sodom.”

*Nimeen e naatovu hil sen me-lawiihaving-ato le
(Matai 11:20-24)*

¹³ + o 10:13 Mat 11:21-23*‘Ham Kolasin, de ham Betsaida, ham e naatovu nimeen, in nambe saambiing taahu taahu osin niwêek ngeeyaata vu Taia osin Saidon naambe sen saawiing vu hamate taakuu-to, ond bôôy hil Taia osin Saidon e gayêeh vaahes-ambe sil mando osin nind ngook, in taato naambe londpayo nimeen in silate va nipaya om lahilin sil laah vu Anutu. ¹⁴ Om vu busin taamusin sen Anutu gangoyin omaahonôôn pin-ate vakasin-ato ond ham e naatovu nimeen bopaata kaluuh Taia osin Saidon.

¹⁵ “De ham Kapenaum-anja, hamambe Anutu le gako ham jakana baandoni? Malis, ham e andukana taaku nipaya.” ¹⁶ + o 10:16 Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23*Tonde nêel vu yite maanggêem-aso nambe, “Hil sen dango ham lavam-ato ond manyinja dango sa lavangg. De hil sen daluuh

damind vu ham-ato ond yik daluuuh damind vu sa having. Tombe hil sen daluuuh damind vu saa-to ond lohvu daluuuh damind vu omaaho sen wiing sa be sa laam-ato.”

Hil doo-yaal-ambe nomaayuuh-ato lalo-lato

¹⁷ Yesu wiing hil doo-yaal-ambe nomaayuuh-ato lala kul lung la de lalo-lato, tombe kand vasa lôôt de lanêêl nambe, “Omaaho Bop, hey naanêêl ohaalem atombe mamu nipaya nanyend vuun in hey lavangg having.” ¹⁸ + o 10:18 Jon 12:31; Taato 12:8-9*Tombe Yesu nêêl vu sil nambe, “Saahe de Saalang lupake vu baandoni nambe sen demak vêêl-ato. ¹⁹ + o 10:19 Jen 3:15; Saam 91:13; Mak 16:18*Ham angge, saavu niwêêk lung vu ham om ham alohvu nambe ham baake nyêêy ayuuuh gaalivang, osin ham alohvu nambe ham daanggôôl Saalang-ate niwêêk pin, de vati me-le biing ham e. ²⁰ + o 10:20 Mat 7:22; Eks 32:32; Pil 4:3; Taato 3:5*Om ham-ame kam vasa naambe mamu nipaya-so nanyend vuun in ham lavam e, nganjo ham akam vasa in Anutu kaavu ham haaleem neep vu baandoni lung la.”

Yesu ahe nivasa vu Mangganaan Anutu

(Matai 11:25-27; 13:16-17)

²¹ + o 10:21 1Ko 1:26-28*Hôôk busin-anju Vavi Vaambuung hôôvu Yesu be ahe nivasa lôôt, om lohak nambe, “O Aamangg, hong Omaaho Bop vu baandoni osin voon. Sa naapêêlis vu hong, in gavun va pin-anjo in hil sen omaahonôôn dayi sil nambe hil osin kand bop-ande hil alukook bop, tonde otaato langaah vu hil mali-malis. Keen

Aamangg, in goo gahe nivasa ondeey gawiing nambêenja.”

²² + o 10:22 Jon 3:35; 10:15*Yesu lohak lung atonde nêêl vu sil nambe, “Aamangg vu va pin lukala sa namangg lung la, de omaaho ti me-lak Noow ani le, Mangganaan timu yoo lak ni. De omaaho ti me-lak Mangganaan ani le, Noow oo lak ni, de hil sen Noow navu tatekin Mangganaan vu sil-ato ond mem lalak Mangganaan ani having.”

²³ + o 10:23 Mat 13:16-17*Maanggêêm-aso yoo dando having Yesu tombe mem hilin laah vu sil-ambe nêêl nambe, “Ham ond ham akam vasa in ham amem nayi va nambêenjo. ²⁴ + o 10:24 1Pi 1:10*De sa naanêêl vu ham naambe bôôy hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato osin hil alulemak ngeeyaata datung mend in nambe lanji va sen ham nahêê-jo, le ma de me-layi le,

de dambe nanyend in nambe gango vakasin sen ham
nangôô-jo, le ma de me-lango le.”

Vakasin pakwesin lak Samaalia ti ka pasiv in Yuda ti

²⁵ + o 10:25 Mat 22:35-40; Mak 10:17; Luk 18:18*Tombe tanasin dangga ti laam in nambe sahi Yesu, om lingin nambe, “Kaputung, saambiling vaati le mem sa mando metumin danggata?”

²⁶ Tombe Yesu nêêl vu nambe, “Mose kaavu Anutu-te tanasin vaaheey neep hôôk kaapiyaa-to? Gasevin nambe vaati?” ²⁷ + o 10:27 Diu 6:5; Lev 19:18*Tombe nêêl laah nambe, “Tanasin nêêl nambe, ‘Gahem gaving gate Omaaho Bop Anutu osin galompayo doos de okanum doos, de gakam

na doos, osin ganimwêêk na doos vu yi timu, de gahem gaving hil sen dando ngaaho vu hong naambe sen gahem oo naving hong-ato.’ ” ²⁸ + o 10:28 Lev 18:5; Lom 10:5; Gal 3:12*Tombe Yesu nêêl vu nambe, “Ganêêl lohvu. Gambiing naam-bêêňja ond mem gale mando metumin danggata.”

²⁹ Lemu tanasin dangga tii-ju yoo wiingin nambe haale nanjip nivasa om lingin Yesu nambe, “De hil sen dando ngaaho vu sa ond laheey?” ³⁰ Tombe Yesu nêêl laah vu nambe, “Om onggango le, omaaho ti vu Yelusalem-ambe luus-ambe la in na Yeliko, tombe hil hôôndak-aso latovu neep mop, tombe lahôôndak yinêén lolop ayuu ame, de layiis lôôt, tombe yoo neep mop lavuun-ande lalom-ambe lala, tonde ngaaho lak in nambe jimb. ³¹ Tombe hôôk busin-anju kul vaha sen datung salivangin-ato ti loh mop-anju be la hato, le yi de omaahôô-ju neep tombe hato loh nanye in-ambe la. ³² Tonde yik Liwite hil vu taamusin-ato ti hato tovu omaahôô-ju neep mop, le ma de hato loh nanye in-ambe la. ³³ Lemu Samaalia* ti monalaam-ambe hato tovu omaaho sen neep mop-anju, om yi tombe ka pasiv lôôt in yi. ³⁴ Tombe la hato nando ngaaho vu be kaasêêh hahaanôôn aniluk osin wain hôôk nipayêês de vavil, tonde lôôh omaahôô-ju lak-ambe hatung lakala yite bik donggi, de hako

* **10:33:** Hil Yuda osin hil Samaalia ond sil oo dayi sil paya lôôt, sil-ame dando lavuh ti be sil dakaas nivasa yuuh ame le. Om sen Yesu nêêl vakasin lak hil Samaalia tii-jo nambe ka pasiv in hil Yuda ti sen hil layiis-ato, ond nêêl in nambe bêêl hil Yuda lund jak naambe sil akand pasiv in hil Samaalia-so de me-lanji sil paya le.

be yuuuh lala be lalakala bayêén vaatêêvak-ate ti, tombe yoo hanggin nivasa lôôt. ³⁵ Tonde samiinaanôôn atombe hôôl mone doo-ti be vu vu bayêén vaatêêvak-anjuuto mangganaan, de nêêl vu nambe, ‘Ongganggin omaahôô-jo nivasa. Naambe gambu va ngeeyaata savok mone doo-tiinjo, ond busin sen saanom balup-ato ond sale aambu dôôk gate.’ ”

³⁶ Tonde Yesu lingin nambe, “Om gakam vu nambe omaaho yaal-anju ond ti tana tu omaaho nipayaa-juuto yite omaaho sen nando ngaaho vu yii-to?” ³⁷ Tombe tanasin dangga nêêl nambe, “Omaaho sen ka pasiv in yi be hôôvu yii-to.” Tombe Yesu nêêl vu nambe, “Om gana, be gam-biing naambêêuju.”

Maata yuuuh Malia

³⁸ Yesu-so mondala tombe lato lalukala bayêén ti, tonde vêêh ti haale nambe Maata hako Yesu lukala yite bayêén. ³⁹ + o 10:39 Jon 11:1; 12:2-3*Maata halivêêh ti haale nambe Malia, ond Maliaa-ju laam-ambe nando ngaaho vu Omaaho Bop vaha be yoo monango yite vakasin. ⁴⁰ Lemu Maata ond nawiing kul bopaata lôôt in nayêêh vanôôn ayuuuh ame de ka navu yite kul ngeeyaata lôôt, om laam vu Yesu be nêêl nambe, “Omaaho Bop, haliviyy-ame nahôôvu sa le, de soo timu monayêêh vanôôn, de gakam-ame navu le? Om onaanêêl vu be naam in dôôvu sa.” ⁴¹ Le Omaaho Bop nêêl laah nambe, “Maata dakaa-e, gakam navu kul ngeeyaata be onawiing naham in, ⁴² + o 10:42 Mat 6:33*lemu va timu ma in hong, de

Malia yoo nawiingin nambe gako va nivasaa-ju,
ond me-lohvu nambe yaambu vêêl in yi le.”

11

*Yesu nambe yaanohak
(Matai 6:9-15; 7:7-11)*

¹ + o 11:1 Luk 5:33*Busin ti tombe Yesu monaloahak vu taaku ti. Lohak lung la le mem yite maanggêêm ti nêêl vu nambe, “Omaaho Bop, otaahu hey hôôk lohakin naambe hey e aanohak naambe vaati, yik naambe sen bôôy Jon taahu yite maanggêêm-asôôto.” ² Tombe nêêl vu sil nambe, “Ham anohak naambêêndo naambe, ‘O Aamangg, hil lambu vaambuung in ohaalem.

Ganaam naatu heyate Omaaho Bop-ambe ganohvu taaku pin. ³ Gambu vanôôn vu hey nohvu busin pin, ⁴ de okawiiy heyate va nipaya na, in hey oo navu kawiiy hilate nyevahaan pin sen dawiing vu hey-ato nala. Game naanggiiy hey ana ngaaho vu palapin e.”

⁵ Tonde Yesu nêêl vu sil nambe, “Ham-anjo ti na vu yite omaaho ti hôôk busin lavuun-ambe naanêêl naambe, ‘Hali, gambu vanôôn kamu yaal vu sa, ⁶ in sanêêngg vaatêêvak ti monalaam taaku diin-ambe valu-vu sa, le sanêêngg vanôôn sen saambu vuu-to ma.’ ⁷ Tombe omaaho sen neep hôôk bayêen alôô-to le naanêêl nom vu naambe, ‘Game ganjêêvu sa le, in vinavi vaayiiy lung la de hey o unoopasiv-aso naahop la, om same aalohvu nambe sa kandi be saambu va vu hong e.’ ⁸ + o 11:8 Luk 18:5*Ke, om sa naanêêl vu ham

naambe me-le ka bu naambe yite omaaho om kandi be naam bu vanôôn vu le, nganjo ka navu va sen naale mokataangg lôôt-anju, om le kandi be naam bu va sen nativak in-anju vu yi.

⁹ “Om sa naanêîl vu ham naambe ham kataangg va vu Anutu ond le bu vu ham, de ham salo ond ham e naatokak, tonde ham anyiis ak vinavi ond Anutu le gataahin in ham. ¹⁰ In hil pin sen davu kataangg Anutuu-to ond sil e gako, de hil sen davu salôô-to ond le daatovu, de hil sen dayiis ak vinavii-to ond Anutu le gataahin vinavi in sil. ¹¹ De naambe ham ti noow kataangg paahuung vu mangganaan, ond mak mangganaan e bu nyêîy anipaya ti vu? Malis. ¹² De naambe unoopasiv ti kataangg kokalêêh kaalus vu mangganaan, ond mak le bu gaalivang vu? Malis lôôt. ¹³ Ham hil anipaya voon-ate, lemu ham akam navu noom-aso be ham navu va nivasa vasa vu sil, om ham anjak ni bulôôt naambe hamate Mom sen nando baandonii-to le biing Vavi Vaambuung naam vu hil sen davu kataangg vu yii-to.”

Lanêîl nambe Yesu nawiîng kul lak Saalang-ate niwêêk

(Matai 12:22-30; Maak 3:20-27)

¹⁴ Yesu hatiyy mamu nipaya ti ka ma hato la in omaaho ti lung la, tonde mem omaaho sen ka maa-to vakaas, tombe hil pin lavindis lôôt, ¹⁵ + o 11:15 Mat 9:34; 10:25*lemu hil vaalu lanêîl nambe, “Mamu nipaya-te yêîv Belsebul vu niwêêk vu yi ondeey natiiy mamu dala in omaahonôôn.” ¹⁶ + o 11:16 Mat 12:38*Tonde hil vaalu yoo lawiingin nambe sahi Yesu om sil tambe yi nambe biing taahu taahu jak va niwêêk baandoni

ti be sil lanji. ¹⁷ Lemu lak sil alondpayo ni om nêêl vu sil nambe, “De naambe hil taaku bop ti yoo lanyiis sil-ambe baasuh sil na lu yuuh, ond sil-ame lalohvu nambe mando nivasa le. Tonde hil bayêen ti baasuh sil na lu yuuh ond sil-ame le mando nivasa le. ¹⁸ De naambe Saalang gatiyy yite kul vaha mamu nipaya-so, ond sil o Saalang-aso yoo laasuh sil la lu yuuh, tombe sil e mando javuh ti naambe tana? Malis. De ham nanêêl nambe sa natiiy mamu nipaya lak Belsebul-ate niwêêk, ¹⁹ om saanjingin ham e.

Hamambe Belsebul navu niwêêk vu sa, tonde lati navu niwêêk vu hamate hil vaalu be datiiy mamu nipaya dala in omaahonôôn? Yik Anutu timu, om hamate hil-anju le daanêêl vu ham naambe ham oo nakaas paya. ²⁰ + o 11:20 Eks 8:19*Om sen Anutu navu niwêêk vu sa be sa natiiy mamu nipaya dala in omaahonôôn, om ham anjak ni naambe Anutu laam nanggin yite hil hôôk ham lavuun gêen-anjo.

²¹ “De naambe omaaho niwêêk ti nama nôôh yite va ngaamong-ate be yoo ganggin yite bayêen niwêêk lôôt, ond yite va pin oo le mando nivasa. ²² + o 11:22 Kol 2:15*Le sim naambe omaaho ango niwêêk lôôt balup-ambe nyiis ngaamong vu be savok omaaho angôô-ju, ond le bu vêêl yinêen va ngaamong-ate sen omaahôô-ju yoo wii-having nambe le dôôvu yii-to, tonde gatiyy yinêen va pin na vu hil vaalu.

²³ + o 11:23 Luk 9:50*“Omaaho ti nambe same sate omaaho yi le, ond nayiis ngaamong vu sa. Yik omaaho ti me-nasupin omaahonôôn having sa le, ond natiiy sil-ambe

davuuuh taale.”

*Mamu nipaya lukalom baan
(Matai 12:43-45)*

²⁴ “Mamu nipaya nambe gato na in omaaho ti, ond yoo monana taaku lumbalaamb in nambe naatovu taaku vuuti be sawaah yi dôôk, le me-naatovu le, ond le naanêél naambe, ‘Mam sa naah sa baangg sen sa nando hôôk bôôy-ambe sa laam-ato.’ ²⁵ Tombe laah valup e yi de sil lasêêh bayêén-anju be latongin lung la, ²⁶ + o 11:26 Jon 5:14*tombe la hako mamu namaavaalu be vindak yuuh sen sil anipaya savok yii-to, le mem lalom-ambe lalukala dando hôôk bayêén-anjuuto. Tombe bôôy ond omaaho sen mamu nahôôvuu-ju nando paya, lemu gêen le mando nipaya valokate lôôt.”

Yiy taamuyin Anutu-te vakasin ond mem yakangg vasa

²⁷ + o 11:27 Luk 1:28,42,48*Yesu nêél vakasin-anjo de hil ngeeyaata lôôt daale, tombe vêêh ti teey la vu Yesu nambe, “Vêêh ti sen hako hong bôôy-ambe vu sum vu hong-ato ond yoo ka vasa.” ²⁸ + o 11:28 Luk 8:15,21*Le Yesu nêél nambe, “Ôoye, hil sen dango Anutu-te vakasin-ambe davu taamuyin-ato ond mem sil akand vasa.”

Hil lawiingin nambe Yesu biing taahu taahu osin niwêêk-ambe lanji

(Matai 12:38-42; Maak 8:12)

²⁹ + o 11:29 Mat 16:4*Hil ngeeyaata lôôt daahen dasupin dalaam tonde Yesu nêél vu sil nambe, “Ham hil anipaya sen gêen-anjo. Ham awiingin

nambe ham angge taahu taahu ti, lemu same le aambiing taahu taahu ti vu ham e, yik ham akam bu Yona-te taahu taahu mu. ³⁰ In bôôy hil Ninive layi Anutu wiing taahu taahu lak Yona, tonde yik nambêenja Anutu le biing taahu taahu vu ham hil sen gêen-anjo jak Omaahonôôn Noow. ³¹ + o 11:31 1King 10:1-10*Om vu busin taamusin sen Anutu gangoyin omaahonôôn-ate vakasinato ond vêêh alulemak Seba le kandi baale be naanêel vakasin jak ham sen gêen-anjo naambe hamate nipaya neep. In vêêh alulemak-anju vu taaku nanyendangga vaaluu-ju laam in nambe gango Solomon-ate vakasin nivasa osin ka, lemu sa sen gêen sa nandôô-jo ond sa savok Solomon la, le ma de ham-ame nangoyin sa lavangg e. ³² + o 11:32 Jona 3:5-10*De vu busin taamusin sen Anutu gangoyin omaahonôôn-ate vakasinato, ond moow Ninive le baale be daanêel vakasin jak ham sen gêen-anjo naambe hamate nipaya neep, in hil Ninive lango vakasin sen Yona nêêlato be lahlin londpayo, lemu sa sen gêen sa naanêel vakasin vu ham-anjo ond sa savok Yona la.”

Yesu nêêl nambe gamem tu ganim naavi-te kin tumin
(Matai 5:15; 6:22-23)

³³ + o 11:33 Mak 4:21; Luk 8:16*“Hil davu taalungg hôôk lam ond me-datung lukala pêêt ahendangga le, de me-datung lukala dêêngg alo le, malis, datung lakala pêêt baandoni in nambe hil pin sen dalukalaam bayêen alôô-to lanji melangaah. ³⁴ De gamem kaalus ond ganim naavi-te kin tumin, om naambe

gamem kaalus anivasa ond le naatum nohvu ganim naavi pin, le naambe gamem kaalus ani-paya ond ganim

naavi pin e mekanu. ³⁵ Om goo ganggin kin tumin sen nando hôôk hong-anja nivasa de mekanu me-dôôk e. ³⁶ De naambe kin naatum nohvu ganim naavi pin-ande vuuti me-mekanu le, ond ganim naavi doos naatum naambe kin tumin natum ak hong-ato.”

Yesu nêêl vakasin ak Palisai osin tanasin dangga-so

(*Matai 23:1-36; Maak 12:38-40; Luk 20:45-47*)

³⁷ + o 11:37 Luk 7:36; 14:1*Yesu nêêl vakasin-anju lung la tonde Palisai ti kataangg Yesu nambe na ja vanôôn gaving yi, om Yesu la valup-ambe huli-la nando bayêen alo. ³⁸ + o 11:38 Mat 15:2*Tombe Palisai tii-juuto yi de Yesu naya vanôôn danjeen, de me-lipis nama munggin e*, tombe ka yu-yuu hôôt. ³⁹ Le Omaaho Bop nêêl vu nambe, “Ham Palisai ham nalipis kap osin pale dami mu, de ham alompayo ond va hôondak osin va nipaya paya pup hôôk. ⁴⁰ Ham Palisai ham akam ma. Anutu sen samu yaningga naavii-to ond yik samu yalonggpayo having. ⁴¹ De

* **11:38:** Hil Palisai osin hil Yuda pin yoo davu sapa bundin bôôy-ate gambum, om me-kand navu va ningook keen e, nganjo kand navu vakasin lak hil vaalu sen sil-ame Yudaa-to. Naambe hil Yuda lana mop me lana maaket-ambe namand nôôh va sen hil vaalu datung-ato, ond kand navu nambe hil vaaluu-juuto silate nipaya lakala sil. Om lanom balup bayêen atombe lanjipis sil namand vêêl e mem lanja vanôôn, in kand navu nambe lanja vanôôn danjeen ond hil vaalu sen sil-ame Yudaa-to silate nipaya le dukana sil alondpayo.

va sen nando hôôk pale yuuah ame lopayôô-to ond ham ambu vu hil sen dativak in va yuuah amêê-to, ond mem ham e angge va ninaavi osin lopayo nambe nivasa lak lung la. ⁴² + o 11:42 Lev 27:30* Lemu ham Palisai-so, nimeen e naatovu ham keen. Tanasin nambe sen vanôôn pasi-pasiv, jaamenjang osin gwelambum ayuuah ame pin, ond ham natung having vanôôn lak lu nomaayuuah, tombe ham navu lu ti natu salivangin vu Anutu, ond Mose-te tanasin tii-jo ham napuvu niwêêk, lemu tanasin vaalu nambe sen yaambiing va na nivalok amu, de yahengg gaving Anutu, ond yik ham oo navuuh nala. Om ham samu tanasin-anjo, de tanasin vaalu nambe sen ham navu va lu ti natu salivangin vu Anutu ond ham oo mosamu gaving-ande ham-ame gavuuh na le.

⁴³ “Lemu ham Palisai-so, nimeen e naatovu ham, in ham oo nawiingin nambe mando hil pin amend hôôk dumb alo, osin hil gako ham jak vu talind, ⁴⁴ om nimeen e naatovu ham, in ham alohvü bandumb sen neep vunin hôôk ngaanggis kambini, de omaahonôôn doosin-ambe lato layêês baandoni be lala.”

⁴⁵ Tombe tanasin dangga ti nêêl laah vu Yesu nambe, “Kaputung, ganêêl nambêenja ond ganêêl vakasin anipaya lak hey having.” ⁴⁶ Le Yesu nêêl nambe, “De ham tanasin dangga-so, nimeen e naatovu ham gaving,

in ham nanjingin tanasin vaalu ngeeyaata lak hil-ambe dalôôhin lôôt, lemu ham-ame nalôôh va sen dalôôhin-ato daka la vêêl in nambe ham andôôvu sil e. ⁴⁷ Om nimeen e naatovu ham,

in himbop-aso bôôy layiis hil sen danêêl Anutute vakasin langaah-ato be layimb, tombe ham oo naahaav bayêen vunakin-ate nalakando silate bandumb baandoni. ⁴⁸ Om nambêenja ham oo nanêêl hamate himbop-asote dangga langaah nambe sil layiis hil sen danêêl Anutute vakasin langaah-ambe layimb-ato, tombe ham alompayo nivasa in va sen hamate himbop-aso lawiing-anju. In sil layiis Anutute hil-ambe layimb, tonde sim ham oo monavunak silate bandumb lak va mengali. ⁴⁹ Ondeey Anutute sen lukook bopaataato néêl lung la nambe, ‘Sale aambiing hil sen daanêêl sate vakasin langaah-ato osin sinaale-so lana vu sil, tombe hil e lambiing nindanjeen vu sil vaalu, tonde lanyiis vaalu be lanjimb.’ ⁵⁰ Om nambêenja hil pin sen vu gêen-anjo, ond sil e gako nipaya nyevahaan dukanaah sen layiis hil sen danêêl Anutute vakasin langaah-ato, vu bôôy sen hatung va pin nyendoos-ambe tok laam gêen-anjôôto. ⁵¹ + o 11:51 Jen 4:8; 2Kro 24:20-21*Ond yik vu bôôy sen Abel yimb-ambe tok valup Sakaalia sen hamate himbop-aso layiis-ambe yimb neep dumb alo vaambuung-ande alata lavuun-ato. Keen, sa naanêêl vu ham naambe silate nipaya pin-anju ond nipaya nyevahaan e naatovu hil sen dando gêen-anjo.

⁵² “De ham tanasin dangga-so, nimeen e naatovu ham, in ham nahilin mop sen hil lanjak Anutute tanasin dangga nii-to, de ham-ame yoo alak tanasin dangga ni le, le ham nahilin hil sen dawiingin nambe lanjak nii-to having.”

⁵³ Yesu néêl lung la tonde havuuh bayêen-anju de la in nambe na, tombe tanasin dangga-so osin

hil Palisai-so ond sil oo laanjiihin Yesu niwêêk lôôt in nambe naanêêl vakasin vaha vaha,⁵⁴ + o 11:54 Luk 20:20*de sil oo mondanggin in nambe naanêêl vakasin ti na paya ond lambiing vakasin vu yi.

12

Ham ganggin ham in vakasin tatuhin (Matai 10:26-27)

¹ + o 12:1 Mat 16:6*Hil ngeeyaata lasupin lalaam-ambe sil lapup hôôk taaku, tonde dando lak sil baando baando. Tombe Yesu vu kôôvu yite maanggêêm-aso munggin nambe, “Ham oo ganggin ham nivasa in va sen Palisai-so davun sil alondpayo hôôk vakasin anivasa yuuh amêê-to, ond vaa-jo la nalohvu hil ngeeyaata nambe sen yis la nanggwang balet-ambe nalinj-ato.² + o 12:2 Mat 10:26; Luk 8:17*Vakasin pin sen neep vunin-ato ond le naatok naam langaah, yik vakasin pin sen hil akand navu be neep hôôk londpayôô-to ond taamusin hil e lanjak ni pin.³ Om vakasin pin sen ham oo nando be ham nakaas ak-ato ond hil e gango langaah. Yik vakasin sen ham oo nanêêl hôôk bayêen alôô-to ond hil e lana baale talind-ambe daanêêl na vu omaahonôôn pin.”

Omaahonôôn lanjêênin Anutu timu (Matai 10:28-31)

⁴ “Halingg-aso, sa naanêêl vu ham naambe ham-ame anjêênin omaahonôôn in nambe le lanyiis ham anim naavi jimb, in sil-ame lalohvu nambe lambiing vati gaving e.⁵ Nganjo sale naanêêl omaaho sen ham oo anjêênin yii-to vu

ham e, yik ham anjêénin Anutu, in yite niwêêk lohvü nambe nyiis ham-ambe gaate ham dukana taaku nipaya gaving-ato. Keen, sa naanêél vu ham naambe ham oo anjêénin Anutuu-ju.

⁶ “De ham alak ni nambe hil daanggo manak taapêev namaavaalu lak mone noow yuuh, le Anutu me-ka lingin manak pasiv pasiv-anjuuto ti le. ⁷ + o 12:7 Luk 12:24; 21:18; Sin 27:34*De ham ond sevin ham alumvalus pin lôôt lung la, om ham-ame anjêénin e, in ham atu Anutu-te va-so savok manak pasiv pasiv-anju pin.”

*Yiy naanêél Yesu haale langaah
(Matai 10:19-20,32-33; 12:32)*

⁸ “De sa naanêél vu ham naambe omaaho ti nambe naanêél sa haalengg langaah vu hil, ond Omaahonôôn Noow e naanêél omaaho tii-to haale langaah vu Anutu-te angela-so. ⁹ + o 12:9 Luk 9:26*Le naambe omaaho ti jak alu in sa vu hil, ond sale anjak alungg in yi vu Anutu-te angela-so. ¹⁰ + o 12:10 Mak 3:28-29*De naambe omaaho ti naanêél vakasin anipaya jak Omaahonôôn Noow, ond Anutu le kawiiy yite nipaya na. Le naambe naanêél Vavi Vaambuung pale, ond Anutu me-le kawiiy yite nipayaa-ju na le, malis.

¹¹ + o 12:11 Mak 13:11; Luk 21:12-15*“De hil gako ham ana vu yêev dumb-aso, de vu yêev gaaman osin yêev bop-aso vaalu in ham ambiing vakasin, ond ham-ame naham jak-ambe ham naanêél naambe, ‘Hey e aambiing vakasin naambe tana? Hey e naanêél vaati?’ ¹² Yik Vavi Vaambuung yoo le taato va sen ham naanêél-ato dôôk busin tii-ju vu ham bulôôt.”

Vakasin pakwesin laki omaaho kupak dangga

¹³ Tombe hil alu bopaataa-ju ti nêêl vu Yesu nambe, “Kaputung, onaanêêl vu sa halingg naambe baasuh va yuuh ame sen aamangg-atêeto be bu vaalu vu sa.” ¹⁴ Le Yesu nêêl vu nambe, “In vaati? Lati holin sa in nambe sa gango hamate vakasin-ambe sa gatiiy hamate va yuuh ame? Malis.” ¹⁵ + o 12:15 1Ti 6:9-10*Tonde Yesu nêêl vu sil nambe, “Ham ganggin ham nivasa, de ham-ame ambiing menôôn in va vaha vaha le, in omaaho sen yite kupak ngeeyaata nando ond kupak-anju me-navu metumin vu yi le.”

¹⁶ Tonde Yesu nêêl vakasin pakwesin ti vu sil nambe, “Omaaho kupak dangga ti-te vanôôn ngeeyaata nôôn ak hôôk kulaanôôn, ¹⁷ tombe yoo ka vu hôôk lopayo nambe, ‘Peey e saambiing naambe vaati? In sanêêngg bayêen sen sa naasupin sate vanôôn pin nôôn dôôk-ato me-lohvule.’ ¹⁸ Om nêêl nambe, ‘Saambiing naambéenjo le. Sa kawiiy sate bayêen vanôôn-ate pin-ambe sa daav bopaata, tombe mem sa gatung sate vanôôn nôôn pin osin sate kupak ayuuah ame dôôk bayêen-anju. ¹⁹ Tonde mem soo le naanêêl vu sa naambe, “Ke, sate va nivasa ngeeyaata nando no-hvu ta ngeeyaata lôôt, om peey-anjo sa sawaah-ambe soo mando monangga be monaanum osin sa longgpayo nivasa.” ’ ²⁰ Lemu Anutu nêêl vu omaaho kupak danggaa-ju nambe, ‘Galumkoek ma, peey busin-anjo onavu ganggimb, de va pin sen osamu lung la be nandôô-jaato ond lati le gako?’ ’

²¹ + o 12:21 Mat 6:19-20*Tonde Yesu nêêl nambe, “Om yik nambéenja vu hil sen sil oo

mondahôôlis silate va nivasa vasa ngeeyaata vu voon-anjôôto, le Anutu nayi sil osin silate va nivasaa-ju nambe me-nôôn keen e.”

*Ham-ame naham jak in vanôôn osin tôômb e
(Matai 6:25-34)*

²² Yesu néêl vu yite maanggêêm-aso nambe, “Ham-ame naham jak in vanôôn sen ham angga osin tôômb sen ham anjop in nambe dôôvu ham anim naavii-to le, ²³ in yiyy nando metumin ond savok vanôôn, de yaningga naavi ond savok tôômb.

²⁴ + o 12:24 Saam 147:9; Luk 12:7*“Ham akam bu manak e, in manak-ame daalôôh vanôôn e, de me-dasupin vanôôn nôôn e, de silate

pêêt vanôôn-ate ma, lemu Anutu yoo navaat sil. De ham, ond ham haalem bop savok manakanju, om Anutu le baat ham. ²⁵ Ham ti tana lohvu nambe ka monambu be gakoseey yite busin sen mando voon-anjôôto balu-na daka gaving? Malis. ²⁶ Om sen ham-ame alohvu nambe ham ambiing va daka naambêenja le, ond nambe vaati sen ham naham nalak in tôômb ayuu amêê-to?

²⁷ “De ham akam bu ngaaola nalup hôôk paahup alo, ond me-dawiing kul bop osin medavu samu silate tôômb e, lemu sa naanêêl vu ham naambe bôôy Solomon vunak yi lak yite vunakin amengali-ngali pin, le yite vunakin-ame nivasa nambe sen ngaaolaa-ju le. ²⁸ Tonde paahup sen gêen nando de jeey e hil basii-to, ond Anutu yoo navunak, om yoo le ganggin ham savok paahup-anju na, le ham-ame nawii-having niwêek e. ²⁹ Om ham-ame ambiing mem in va

sen ham angga osin ham naanum-ato le, de hamame naham jak in e. ³⁰ Va pin-anja hil vaalu sen sil doosin Anutuu-to ond sil oo mondawiing mend in, lemu hamate Mom Anutu yoo lakkham anim lung la nambe ham nativak in va nambêenja. ³¹ Om yik ham akam oo bu sen Anutu nanggin ham-ato naamunggin, ond mem va pin-anja Anutu le bu vu ham.”

Yesu nêêl vakasin lak kupak anivasa vu baandoni

(Matai 6:19-21)

³² + o 12:32 Luk 22:29; Taato 1:6*“Om ham hil daka yuuhanjo, ham-ame anjéenin e, in hamate Mom Anutu ka vasa lung la nambe ham e andukana mando gaving yii-to. ³³ + o 12:33 Luk 18:22*Om ham ambu hamate va pin-ambe hil baanggo, tombe ham ambu mone vu hil sen dativak in va yuuhamêe-to in dôôvu sil, tonde mem ham gako kalong sen me-le biing payaa-to osin nôôn anivasa vasa vu baandoni, in me-le na menama le. In baandonii-ju ond vivak-ame le biliyak va le, de hil hôondak-ame le lanaam ngaaho in nambe langgôondak e. ³⁴ In taaku sen gate nôôn anivasa vasa nandôô-to ond galom-payo le na vu taakuu-ju.”

Yesu nêêl nambe kul vaha-so mando mend naatum

³⁵ + o 12:35 Eks 12:11; Mat 25:1-13; 1Pi 1:13*“Ham gavêeh let, tonde ham taalungg kin ak,

³⁶ + o 12:36 Mak 13:33-36*de ham oo mando mem naatum naambe hil sen mondanggin silate yêev-ato in la vanôôn bop sen vêeh ayuuh

moow dalôôh namand-ato, om mondanggin in nambe nom balu-baale vinavi be naateey ond sil gataahin pavis. ³⁷ + o 12:37 Jon 13:4* Om yêêv balup-ambe ji naambe yite hil kul-aso dando mend natum, ond hil kul-asôônju sil e kand vasa. Om sa naanêêl keen vu ham naambe yêêv-anjo yoo le gavêêh tôômb ngaaho nohvu hil kul vaha-so davêêh-ato, tonde naanêêl-ambe yite hil kul-aso gato mando, tonde yoo le monambaat sil. ³⁸ Om yik naambe balup hôôk busin lavuun me balup hôôk heendiisin-ambe ji naambe yite hil kul-aso dando mend natum, ond hil kul-asôônju yoo le kand vasa lôôt.

³⁹ + o 12:39 Mat 24:43-44; 1Tes 5:2* “Ham oo alak ni nambe bayêen mangganaan ti gango banye naambe omaaho hôondak navu balup hôôk taaku me tii-ju, ond le ganggin nivasa in omaaho hôondak-ame dukana yite bayêen alo le. ⁴⁰ Om ham oo samu ham naambêenja, in busin sen ham-ame le kam bu naambe Omaahonôôn Noow navu naam-ato ond le naam pavis.”

Vakasin pakwesin lak kul vaha nivasa osin nipaya

(Matai 24:45-51)

⁴¹ Pita lingin vu Yesu nambe, “Omaaho Bop, ganêêl vakasin pakwesin-anjo vu hey-anjo yoow, me ganêêl vu hil pin-anju having a?” ⁴² Tombe Omaaho Bop nêêl nambe, “Kul vaha nivasa osin ka bop ond nawiing kul nambe tana? Yik yite yêêv holin yi be nanggin kul vaha-so vaalu in nambe bu vanôôn vu sil jak busin pin, ⁴³ tonde yite yêêv monana ti be nom gato vu be ji naambe

nawiing yite kul lohvu, ond kul vahaa-jo le ka vasa. ⁴⁴ + o 12:44 Mat 25:21,23*Sa naanêél keen vu ham naambe yite yêév e naanêél-ambe naatu yêév in ganggin yite va pin. ⁴⁵ Le naambe kul vaha yoo ka bu dôök lopayo naambe yite yêév oo naahen lôôt, tombe gaveek kul vaha-so moow ayuuuh vêêh, de ja osin naanum-ambe mokaatuuh hôök, ⁴⁶ tombe busin ti kul vahaa-ju me-ganggin yite yêév e, le doosin, ond yite yêév e nom gato, tombe le nyiis kul vahaa-ju be gako nipaya valokate, be gaate na taaku nipaya gaving kalêésin ambu-so.

⁴⁷ + o 12:47 Jem 4:17*“Va sen yêév aka vu nambe yite kul vaha biing-ato, ond nambe kul vaha lak ni le me-samu le, de me-biing va nohvu yêév aka le, ond yite yêév e gaveek yi lôôt. ⁴⁸ De naambe kul vaha doosin va sen yite yêév aka vuuto, de biing vati paya nohvu yite yêév gaveek, ond yêév e gaveek pasivdaka mu. Hil sen Anutu vu kul ngeeyaata vu sil-ato, ond le naanêél naambe sil ganggin nivasa, de hil lavu kul ngeeyaata vu omaaho ti in nambe ganggin, ond yik sil e daanêél naambe yoo ganggin nivasa lôôt.”

Yesu-te kul vaasuh omaahonôôn
(Matai 10:34-36)

⁴⁹ Tonde Yesu nêél nambe, “Sa laam in nambe gaate kin nanjip voon, tombe soo aawiingin lôôt nambe kin-anjo yoo naatum pavis. ⁵⁰ + o 12:50 Mak 10:38-39; Mat 26:38; Jon 12:27*De nivaane sen navu naatokak saa-to naahen neep, tombe sa longgpayo nimeen lôôt, om saawiingin nambe jung na le mem. ⁵¹ Hamambe sa laam in aambu

mamaal vu voon a? Malis lôôt, sa naanêél vu ham e, sa laam atombe hil daasuh sil in sa. ⁵² Om gêén-anjo de vu taamusin gaving, ond hil namaavaalu dando lak bayêén ti, ond sil e baasuh sil na yuuuh, tombe yaal alondpayo le na ango, tonde yuuuh alondpayo le na ango. ⁵³ + o 12:53 Mai 7:6*Tonde sil e baasuh sil-ambe mangganaan alopayo na ango, de noow alopayo na ango, tonde tangganaan alopayo na ango, de nowaavêéh alopayo na ango, tonde yenaavêéh moos alopayo na ango, de yenaavêéh bôôy alopayo na ango.”

Ham angge va sen Anutu nawiing-ato be ham anjak dangga ni

(*Matai 16:2-3; Maak 8:11-13*)

⁵⁴ Tonde sim Yesu nêél vu hil alu bopaataaju nambe, “Ham nahe nambe bayiimb ahengook nando hoong-anju, tombe ham nanêél nambe luk navu gatolak, tombe yik luk natolak keen.

⁵⁵ Tonde ham nahe nambe vavi valup ond ham nanêél nambe taaku navu galevang, tombe yik nalevang keen lohvuu-ja. ⁵⁶ Ham oo natee ham ak. Ham navu sahi lak va voon osin bayiimb ayuuuh ame baandoni be lohvu, lemu va sen gêén Anutu nawiing hôôk ham amem-anjo, le nambe tana sen ham-ame alohvü nambe anjak ni le?”

Osamu vakasin gaving omaaho sen navu biing vakasin vu hong-ato

(*Matai 5:25-26*)

⁵⁷ “Nambe vaati sen ham-ame navu sahi va sen nivalok-ato be nawiing e? ⁵⁸ De omaaho ti gako hong-ambe mana in gambiing vakasin, ond osamu vakasin vu omaahôô-ju pavis vu mopaatôôv.

Le naambe nama, ond le daandiiy hong na vu yêêv sen nango vakasin-ato, be yêêv-anju

bu hong dukana ahevaavu nama, tombe ahevaavu gatung hong dukana kalaambus. ⁵⁹ Om sa naanêêl keen vu hong naambe game le ganom pavis e, de omandôô-ju be gambu dôôk omaahôô-jute nyevahaan pin lôôt e mem.”

13

Omaahonôôn-ame langglin sil alondpayo le ond le lana mend nama

¹ Tonde sim hôôk busin-anju hil vaalu dando, ond lanêêl vu Yesu in vaheey vu Galili, ond lala layiis silate kao yuuuh ame in nambe sil gatung naatu salivangin vu Anutu, le ma de daahen dayiis atombe yêêv bop Pilata yiis sil-ambe layimb, tombe sil anind hees kaasêêh having kao nihees. ² + o 13:2 Jon 9:2*Tombe Yesu nêêl nambe, “De hil Galili heey-anju ond hamambe sil hil anipaya lôôt savok hil Galili vaalu pin ondeey latovu nimeen nambêênu? ³ + o 13:3 Saam 7:12*Malis lôôt. Sa naanêêl vu ham naambe ham-ame anggilin ham alompayo le, ond ham pin e ana mem nama naambe sil-anju. ⁴ Tonde hil Yelusalem nomaayuuuh-ambe laam namaavaalu be vindak yaal sen bayêên vaha dinaandiin vu Siloam kalêêh-ambe lanjingin sil-ambe layimbato, ond hamambe silate nipaya savok hil vaalu sen dando Yelusalem-ato? ⁵ Malis lôôt. Sa naanêêl vu ham naambe ham-ame anggilin ham vasa le, ond ham pin e ana mem nama naambeêênu.”

Vakasin pakwesin lak haah sen me-nayiis nôôn-atô

⁶ + o 13:6 Mat 21:19*Tonde sim Yesu nêêl vakasin pakwesin ti nambe, “Omaaho ti-te moli naale hôök kulaanôôn, tombe la in nambe jul nôôn, le ma de nôôn ma. ⁷ + o 13:7 Luk 3:9*Tombe nêêl vu omaaho sen nanggin kul-ato nambe, ‘Angge, lohvu ta yaal sa laam in nambe aanjur moli nôôn le ma, om jip-ande gambuv na in nawi-iyak ngaanggis danji malis amu.’ ⁸ + o 13:8 2Pi 3:9,15*Lemu omaaho sen nanggin kul-anjuuto nêêl laah vu nambe, ‘Om himbop, yoo baale ta tii-jo gaving de saambiing kul dôök dangga vêêl e, ⁹ tonde waangge ta ngôô-ju naambe nyiis nôôn a? Le naambe nama ond mem onaanêêl-ambe saambuv na,’”

Yesu wiing-ambe vêêh dami katu ti nivasa lak hôök busin sawaasin

¹⁰ Yesu monanêêl tanasin vu hil hôök busin sawaasin vu dumb alo ti, ¹¹ tonde sim vêêh ti ond mamu nipaya ti wiing-ambe nilak lohvu ta nomaayuuuh-ambe laam namaavaalu be vindak yaal, tombe vêêh-anju dami katu om me-lohvu nambe baale nivalok e. ¹² Yesu yi vêêh-anju tombe teey laam-ambe nêêl vu nambe, “Vêêh daka-na, gate nilakin la vêêl in hong.” ¹³ Tonde Yesu hambe nama lak vêêh-anju tombe yik dami nivalok ak pavi-vasa, tombe vêêh-anju hako Anutu haale lak. ¹⁴ + o 13:14 Luk 6:7; Jon 5:16; Eks 20:9-10; Diu 5:13-14*Lemu yêêv sen nanggin dumb-ato ahekalin in nambe Yesu wiing-ambe vêêh-anju nivasa lak hôök busin sawaasin, om yêêv-anju nêêl vu hil nambe, “Busin namaavaalu

be vindak ti neep in nambe yaambiing kul, om ham awiingin nambe lambiing ham anim vasa jak ond ham anaam hôök busin sen kul-atêêto, de ham-ame anaam dôök busin sawaasin e.”
 15 + o 13:15 Luk 14:5*Tombe Omaaho Bop nêêl laah vu nambe, “Ham oo natee ham ak. Ham pin oo nala bik ambaan hôök busin sawaasin-ambe ham navu kavaayin kao yuuuh donggi tonde ham nanggiy sil-ambe lala danum bel. 16 + o 13:16 Luk 19:9*Nganjo vêêh-anjo ond Abalaamate hil vu taamusin-ato ti yi, lemu Saalang duuh-ambe nando lohvu ta nomaayuuuh-ambe laam namaavaalu be vindak yaal, om yik soo kavaayin hees sen duuh yii-ju hôök busin sawaasin.”

17 Yesu nêêl nambêenju tombe yite hil pin sen layi yi payaa-to ond nind mum, tonde hil pin lapêélis in va nivasa vasa pin sen nawiing-ato.

*Vakasin pakwesin lak môônd nôôvoow osin yis
 (Matai 13:31-33; Maak 4:30-32)*

18 Tonde yik Yesu nêêl nambe, “Anutu nanggin yite hil nambe vaati? Sale taahu jak vaati?

19 Om lohvu môônd nôôvoow sen tok-ambe valup, tombe omaaho ti hako be la vaalôôh-ato, lemu taamusin valup-ambe tu haah bopaata, tombe manak dahaav vunis-ambe dando lak nama.”

20 Tonde yik nêêl ango nambe, “Sale taato Anutu nanggin yite hil-ato ond lohvu va sen datung lukala balet-ambe nalinj-ato danêêl nambe yis, ond vêêh ti hako yis-anju be monanggingg having balet hôök kaambum bopaata, tombe yis la hang-gwang balet alopayo lôôt atombe linj.”

Vakasin lak mop pasivdaka sen metumin-atêeto
(Matai 7:13-14,21-23)

²² Tonde sim Yesu la monatup hôôk lohvu taaku bop osin taaku pasiv vaalu be monanêêl tanasin vu hil-ambe nala in nambe na Yelusalem.
²³ Tonde omaaho ti lingin nambe, “Omaaho Bop, mak Anutu le nôôh omaahonôôn daka yuu-mu vêêl-ambe lana vu yi?” Le Yesu nêêl vu sil nambe,
²⁴ + o 13:24 Pil 3:12*“Ham oo nimwêêk lôôt in ham andukana mop avi ango pasiv. Sa naanêêl vu ham naambe hil ngeeyaata le lambiingin naambe landukana, lemu me-lalohvu le. ²⁵ + o 13:25 Mat 25:10-12*In bayêen mangganaan e kandi be baayiiy vinavi, tombe mem ham e gato baale vinavi voon-ambe ham anyiis ak naambe, ‘Omaaho Bop, onggataahin vinavi in hey.’ Tombe le naanêêl nos vu ham naambe, ‘Ham vu tana? Sa doosin ham.’ ²⁶ Le sim ham e naanêêl vu yi naambe, ‘Yiiy pin yaha vanôôn osin yaanum hôôk ti bôôy-ato, de ganêêl tanasin vu hey vu heyate talind.’ ²⁷ + o 13:27 Saam 6:8*Lemu le naanêêl vu ham naambe, ‘Ham alaam vu tana? Same alak ham anim e. Ham pin oo nawiing va nipaya, om ham ana vêêl in sa.’

²⁸ + o 13:28 Mat 8:11-12*“Tombe ham e angge Abalaam ayuu Isak-ande Yaakop, tonde hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato pin ond sil e mando gaving Anutu-te hil, nganjo ham ond Anutu le gatiiy ham ana mando nanyendangga, le mem ham monaasu osin ham navum mon-aangitak vuu-ju. ²⁹ + o 13:29 Saam 107:3; Luk 14:15*Tonde hil e lanaam vu taaku me nalak nalup-ato de vu taaku me nalukalaa-to, osin hil

vu taaku nanyendangga vaalu vaalu, ond le lana mando mondanja vanôôn vu taaku sen Anutu nanggin yite hil-ato.

³⁰ + o 13:30 Mat 19:30*“Keen, hil vaalu sen davu taamuyin gêên-ato ond le lana daamunggin, tonde hil vaalu sen gêên lamunggin-ato ond le lanom taamu.”

*Yesu su lak taaku bop Yelusalem
(Matai 23:37-39)*

³¹ Tombe yik Palisai heey lalup pavis-ambe lanêêl vu Yesu nambe, “Onambiing gavuuuh taakuu-jo de gana taaku ngo, in Helot wiingin nambe nyiis hong-ambe ganggimb.” ³² Le ma de Yesu néêl vu sil nambe, “Ham anaah naanêêl vu tatuhin ambu Helot-anju naambe gangoyin, peey-ambe jeey ond sa natiiy mamu nipaya in omaahonôôn, de sa naawiing-ambe hil anilakin anind vasa nahôôk, tonde samiin sen busin naatu yaal-ato ond sate kul lung la. ³³ Nganjo peey-anjo be jeey-ande samiin ond soo monana, in hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato ond hil-ame dayiis sil-ambe dayimb vu taaku vaalu le, malis, yik hil oo dayiis sil vu Yelusalem timu.’

³⁴ “O Yelusalem, ham nayiis hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato be dayimb, de hil sen Anutu nawiing sil dalaas vu ham-ato ond ham navu tanga sil lak tatuuh. Tonde balon ngeeyaata ond soo monaawiingin nambe sa naasupin ham anggulis sa baambungg, naambe sen kokalêêh nasupin noow-aso dahulis dala baambuu-to, le ma de ham anim baya. ³⁵ Om ham gango, gêên-anjo ham oo nando malis amu de Anutu havuuuh

ham, om sa naanêél vu ham naambe ham-ame le angge sa jesin naah e, de na lôôt-ambe busin sen ham oo le naanêél naambe, ‘Yiyl gako omaahôôju jak in laam ak Omaaho Bop haale.’ ”

14

Yesu wiing omaaho ti nivuukin-ato be nivasa lak

¹ + o 14:1 Luk 11:37*Busin sawaasin ti tombe Yesu la in nambe ja vanôôn dôôk yêêv Palisai tite bayêén, tombe hil oo mondapooyak. ² Tombe Yesu yi de omaaho ti nivuukin-ato nando, ³ + o 14:3 Luk 6:9*tombe lingin tanasin dangga-so osin Palisai-so nambe, “Yaambiing-ambe hil anilakin nind vasa jak dôôk busin sawaasin ond lohv me malis?” ⁴ Le sil lavand ma, tombe Yesu puvu omaaho nivuukin-anju de wiing-ambe nivasa lak, tonde mem néêl-ambe laah baan. ⁵ + o 14:5 Mat 12:11; Luk 13:15*Tonde néêl vu hil-anju nambe, “Ham ti noow me yite kao naambe duus sov belate dôôk busin sawaasin, ond me-le daandiyy nom pavis e, me?” ⁶ + o 14:6 Mat 22:46*Le silanêênd vakasin sen daanêél naah-ato ma.

Yesu néêl vakasin vu vanôôn danggakook osin vaatêêvak-aso

⁷ + o 14:7 Mat 23:6*Yesu yi de hil vaalu sen yêêv tii-ju teey sil lalaam in nambe lanja vanôôn-anjuuto, ond yoo lawiing in nambe sil gato mando nalu munggin hôôk yêêv-aso mend, om Yesu néêl vakasin pakwesin vu sil nambe, ⁸ + o 14:8 Pro 25:6-7*“Omaaho ti nambe naateey hong-ambe

gana vanôôn bop sen moow ayuuh vêêh dako silato, ond game gato mando nalu munggin hôök himbop-aso mend e. In mak vanôôn danggakook teey omaaho osin haale bop ti be laam,⁹ tombe vanôôn danggakook sen teey muuh ahondoosato le naas naanêél vu hong naambe, ‘Ovalok in omaahôô-ju,’ tombe gale ganim naamum-ambe gana mando sil damind.¹⁰ Nganjo naateey hong ond ombalu-mando hil bop-aso damind, in nambe vanôôn danggakook naas naanêél vu hong naambe, ‘Hali, ganaam mando nalu munggin,’ tonde mem hil pin sen omundo be gangga vanôôn gaving sil-ato, ond sil e lanji hong naambe omaaho osin haalem bop.¹¹ + o 14:11 Mat 23:12; Luk 18:14*In omaaho sen yoo nako yi lak-ato ond Anutu le daanggôôl yi, de omaaho sen yoo naanggôôl yii-to ond Anutu le gako yi jak.”

¹² Tonde yik Yesu nêêl vu vanôôn danggakook sen teey yii-to nambe, “Gambiing vanôôn bop dôôk vandiisin me soosin, ond game naateey gate hil osin halim-aso de gate hil sen ham dangga tii-to, tonde kupak dangga-so sen ham bayêen tii-to, in mak le daateey hong dukanaah tombe ohako gate nivasa nyevahaan lung la.¹³ + o 14:13 Diu 14:29*Nganjo gambiing vanôôn bop ond onaateey hil sen dativak in va yuuh amêêto, osin hil sen nind naavi vuuti wiing payaa-to, de hil vahand anipaya yuuh hil amend kanu,¹⁴ + o 14:14 Jon 5:29*ond mem gale gakam vasa, in silame lalohvu nambe lambu dôôk nyevahaan vu hong e, tombe gale gako gate

nivasa nyevahaan vu taamusin sen hil anivalok

kandi
jak naah-ato."

*Vakasin pakwesin lak vanôôn bop
(Matai 22:1-10)*

¹⁵ + o 14:15 Luk 13:29* Hil sen sil ahondoos Yesuso dando daya vanôôn-anjuuto ond lango Yesute vakasin-anju, tombe ti nêêl vu Yesu nambe, "Hil sen landukana lanja vanôôn vu taaku sen Anutu nanggin yite hil-ato ond le kand vasa."

¹⁶ Tombe Yesu nêêl vakasin pakwesin ti vu nambe, "Omaaho ti wiing yite vanôôn bopaata lôôt, tombe teey hil ngeeyaata nambe lanaam.

¹⁷ Tombe samu va pin lung la, le mem wiing yite kul vaha ti la vu hil sen teey sil lung laa-to be nêêl yite vakasin vu sil nambe, 'Ham anaam in sa samu va pin-ambe nando.' ¹⁸ Le ma de sil pin oo lawiing kavôôl. Tombe ti munggin nêêl vu nambe, 'Sa vaanggo ngaanggis boow ti om sale ana aangge, om onaanêêl vu yêêv naambe me-lohvu nambe sa naas e.' ¹⁹ Tonde yik ango nêêl nambe, 'Sa naahen vaanggo kao nomaayuuuh, tombe sa nala in ana aangge, om onaanêêl vu yêêv naambe me-lohvu nambe sa naas e.'

²⁰ + o 14:20 1Ko 7:33* Tonde yik ti nêêl nambe, 'Sa naahen nako vêêh moos om same aalohvu nambe anaas e.' ²¹ Tombe kul vahaa-ju lo-valup-ambe nêêl silate vakasin-anju vu yite yêêv, le yêêv-anju ahekalin-ambe nêêl vu yite kul vaha nambe, 'Om gana pavis-ambe onggatup hôôk mop bop osin pasiv sen neep bayêêن-anjo, tombe onggako hil vuu-ju be lanaam, hil sen dativak in va yuuh amêê-to, osin hil sen nind naavi vuuti wiing

payaa-to, de hil amend kanu yuuuh hil vahand paaya. ²² Om la be lo-valup, tombe nêêl vu yite yêêv nambe, ‘Himbop, saawiing lohvu ganêêlato le taaku naahen neep, hil-ame lalohvu le.’ ²³ Om yêêv-anju nêêl vu yite kul vaha nambe, ‘Om gana mop bop osin mop kul-ate pin, tombe ong-gaanjiihin hil in nambe lanaam daapup hôôk sate bayêên-anjo, ²⁴ de sa naanêêl vu hong naambe hil sen saateey sil bôôy-anjuuto, ond ti me-le ja sate vanôôn bop-anjo daka le.’ ”

*Gakam oo bu nivasa le mem osapa Yesu
(Matai 10:37-38)*

²⁵ Hil ngeeyaata taamuyin Yesu be lala, tombe hilin laah vu sil-ambe nêêl nambe, ²⁶ + o 14:26 Luk 18:29*“Omaaho ti nambe naam vu sa, le me-galuuh dami vu yoo yite mangganaan ayuuh tangganaan, de vane osin noondin, tonde halindin osin vangaandin, tonde me-nimbaya in yi gaving e, ond me-lohvu nambe naatu sate omaaho le. ²⁷ + o 14:27 Luk 9:23*Omaaho ti me-baaku yite haah pako* be taamuyin sa le, ond me-lohvu nambe naatu sate omaaho le.

²⁸ “Ham ti wiingin nambe daav bayêên bop, ond le mando be ka bu vêêl e naambe yite va nando lohvu nambe daav-ambe jung na me malis. ²⁹ Le naambe yoo daav ngaandiin baale,

* ^{14:27:} Yêêv Lom-aso danêêl nambe omaaho ti wiing va nipaya om sil lanyiis dukanaah nyevahaan-ambe jimb, ond layiis lakala haah pako in nambe bu nimumin vu yi osin yite hil. Tonde Yesu nêêl nambe omaaho ti wiingin nambe sapa yi ond yoo baaku yite haah pako be sapa yi, ond dangga nambe yame aanjêênin nimeen osin nimumin sen hil lambu vu yiii jak Yesu haalêê-to le, yiii baaku be yiii oo sapa Yesu.

le me-lohvü nambe daav bayêen jakana be jung na le, ond hil e lanji be daanêel omaahôô-ju pale naambe, ³⁰ ‘Omaahôô-ju haav bayêen lukala, le me-lohvü nambe daav-ambe jung na le.’

³¹ “Tonde yik omaaho lulemak ti yite hil ngaamong vaha-so ngeeyaata lohvü 10 taosen, tombe dala in nambe lana lambiing ngaamong vu omaaho lulemak ango osin yite hil ngaamong vaha-so ngeeyaata lôot lohvü

20 taosen, ond le mando ka bu nivasa vêel e naambe yite niwêek lohvü nambe nyiis ngaamong vu sil me malis. ³² Le naambe me-lohvü le, ond yoo naahen monalaas atonde le biing yite yêev heey daamunggin-ambe lana in kataangg lulemak ango naambe bu mamaal vu sil.

³³ “Om nambêenja ham ti me-gavuuh yite va pin na le, ond me-lohvü nambe naatu sate omaaho le.”

*Gaas sen nikuuh ak-ato
(Matai 5:13; Maak 9:50)*

³⁴ “Gaas ond va nivasa, lemu naambe gaas anikuuh ak ond yale aambiing vaati vu be naatu nanyêen jesin naah? Malis. ³⁵ Gaas anikuuh ak ond me-nivasa daka in nambe yaambiing kul ti jak naah e, yiiy naate la malis amu. Omaaho ti nambe nanye neep ond gangoyin.”

15

*Vakasin pakwesin lak bik sipsip ti la mema
(Matai 18:12-14)*

¹ Hil sen dako taakis osin hil anipaya vaalu ngeeyaata lala vu Yesu in nambe sil gango lava,

² + o 15:2 Luk 5:30*tonde Palisai-so osin tanasin dangga-so lanyuung nambe, “Omaahôô-ju yoo nako hil anipaya lak tonde naya vanôôn having sil.”

³ Tombe Yesu nêêl vakasin pakwesin ti vu sil nambe,

⁴ + o 15:4 Esi 34:11,16; Luk 19:10*“Ham ti nambe yite bik sipsip 100 naale tombe ti na menama, ond le balaah sipsip 99 yoo baale monanja taavêêt alis tonde na mosalo ti sen la memaa-to be naatovu. ⁵ Naatovu le mem kava be naah osin ka vasa. ⁶ Naatok naah baan atombe le naateey yite hil osin hil sen sil bayêên tii-to be naanêêl vu sil naambe, ‘Ham anaam gaving sa be yiyy naapêêlis, in sate sipsip ti la mema, le ma de saatokak.’ ”

⁷ Tonde Yesu nêêl nambe, “Om sa naanêêl vu ham naambe omaaho nipaya ti gilin lopayo na vu Anutu,

ond hil sen dando baandonii-to le daapêêlis in lôôt

savok hil 99 sen kand navu nambe sil anivasa lung la, om me-langgilin londpayo le.”

Vakasin pakwesin lak mone ti la mema

⁸ “Tonde vêêh ti yite mone kaalus nomaayuuuh nando, le ti na menama, ond le taalungg hôôk lam-ambe dasêêh bayêên alo, tombe yoo mosalo nivasa lôôt-ambe naatokak. ⁹ Naatokak e mem le naateey yite hil osin hil sen sil bayêên tii-to naambe, ‘Ham anaam gaving sa be yiyy naapêêlis, in sate mone ti la mema, le ma de saatokak.’ ”

¹⁰ Tonde Yesu nêêl nambe, “Om nambêênu sa naanêêl vu ham naambe omaaho nipaya ti gilin

lopayo na vu Anutu, ond Anutu-te angela-so le daapêêlis in.”

Vakasin pakwesin lak omaaho ti noow la mema

¹¹ Tonde Yesu nêêl vakasin pakwesin ti having nambe, “Omaaho ti noow yuuuh dando, ¹² tombe nowaamiin la nêêl vu mangganaan nambe, ‘Mangg-e, gate va sen ganêêl lak haay hali tuk aningg-ato, ond gambu sanêêngg vaalu naam pavis vu sa.’ Tombe mangganaan hatiyy va pin lohvu yuuuh.

¹³ + o 15:13 Pro 29:3*“Tombe yaal dando daka vêêl e mem nowaamiin supin yite va pin-ambe la taaku dinaandiin lôôt. Tombe yoo la nandôô-ju be monawiliyak yinêen va lôôt. ¹⁴ Tombe yinêen va pin lung la, de meep bopaata neep taakuuju, tombe yoo monativak in vanôôn ayuuh ame. ¹⁵ Om la nawiing kul vu hil taakuu-ju ti, tombe omaahôô-ju wiing la taavêêt alo in nambe ganggin yite bik. ¹⁶ + o 15:16 Pro 23:21*Tombe yoo wiingin nambe ja vanôôn naavi sen bikasso dayaa-to be naapuvu yi, le omaaho ti mevu vu yi le. ¹⁷ Tombe ka vu nivasa laah-ambe yoo nêêl vu yi nambe, ‘Mangg-ate hil kul-ate pin ond silate vanôôn nalohvu sil-ambe navu savok, de sa nandôô-jo tombe meep nawiing sa be sa naahimb ahengg lôôt, ¹⁸ + o 15:18 Saam 51:4; Jer 3:12-13*om sa kandi be sa naah vu mangg-ambe sa kataangg naambe, “Mangg-e, saawiing va nipaya vu Anutu de vu hong, ¹⁹ om same sa nivasa in nambe onaanêêl sa naambe onoom jesin naah e, malis. Gambiing-ambe sa naatu gate

hil kul-ate ti.’ ” ²⁰ Tombe mem kandi be laah vu mangganaan.

“Yoo naahen monalaam dinaandiin atonde mangganaan yi be ka pasiv lôôt in, tombe hatup-ambe la kaambi be muuh, ²¹ tonde mem nowaamiin nêîl vu nambe, ‘Mangg, saawiing va nipaya vu Anutu de vu hong, de same sa nivasa in nambe onaanêîl sa naambe onoom jesin naah e.’ ²² Le ma de mangganaan nêîl vu yite hil kul-ate nambe, ‘Ham pavis-ambe ham ana gako lolop ti yoo nivasa lôôt-ambe ham anjop hôök yi. Tonde ham gatung jambaanj hôök nama osin ham gatung suul hôök vaha. ²³ Tonde ham ana gako kao nituvakin ti sen yavaat-ambe linj nivasaa-to, tombe ham anyiis-ambe yangga de yiyy naapêélis. ²⁴ + o 15:24 Ep 2:1,5; 5:14*In sa noongg-anjo yakangg vu nambe mak yimb bôôy, le ma de yoo nando moos. La mema, le ma de tok lo-valup.’ Tombe mem sil lapêélis lôôt.

²⁵ “Tombe nowaatuk la kul-ambe lo-hato. Hato ngaaho vu bayêén atonde hango sil dakôômb, ²⁶ om teey hil kul-ate ti laam-ambe lingin kombinanju danggakook vu. ²⁷ Tombe nêîl vu nambe, ‘Ohalim lo-valup atombe mom yi nambe me-yimb e, de nando nivasa, om yiis kao nituvakin ti sen yavaat-ambe linj nivasaa-to in nambe yangga.’ ²⁸ + o 15:28 Luk 15:2*Le ma de ahekalin-ambe nimbaya nambe me-dukana vu sil e. Tombe mangganaan hato laam voon vu be kataangg yi, ²⁹ le ma de nowaatuk nêîl laah vu mangganaan nambe, ‘Angge, sa naawiing gate kul nalohvu ta ngeeyaata lôôt, de same navu kalêêh gate vakasin ti le, lemu game gavu kao ti vu sa in nambe

saambiing vanôôn bop vu sate hil e. ³⁰ Nganjo onoom-anja ond hako gate va pin-ambe la vu vêêh baayamb-aso be sil laya be lung la, le valup atombe gayiis kao nituvakin sen linj nivasaa-ju vu.’ ³¹ Tombe mangganaan nêêl vu nambe, ‘Tuko, onando having sa lohvu busin pin, tonde sate va pin ond gate va, ³² om yalonggpayo nivasa be yiyy naapêêlis ond mem, in halim-anju yakangg vu nambe mak yimb bôôy, le ma de yoo nando moos. La mema, le ma de tok lo-valup.’ ”

16

Vakasin pakwesin lak kul vaha hôondak ti

¹ Tonde Yesu nêêl vu yite maanggêêm-aso nambe, “Omaaho kupak dangga ti yite kul vaha ti nando nanggin yite va pin, ond vaheey lanêêl vu yêêv-anjuuto nambe yite kul vaha tii-ju nawiiyak yite va lôôt-ande menanggin nivasa le. ² Om yêêv teey yite kul vahaa-ju laam-ambe nêêl vu nambe, ‘Sa hango lanêêl vakasin vaati lak hong? Kul sen onawiing lak sate vaa-to ond okaavu pin-ambe gambu naam vu sa, in game le gambiing kul-anja jesin naah e.’ ³ Tombe kul vaha tii-ju yoo ka vu nambe, ‘Sate yêêv navu gatiiy sa in kul-anjo om sale aambiing naambe vaati? Sanêêngg nipaalis sen saambiing kul pin-ato lung la, om naambe sa gako kul jak-ambe sa daav luliiy ond same aalohvu le, de soo mando mokataangg va vu hil amu ond sale sa ningg naamum. ⁴ Ke, om mem sa kangg vu va sen saambiing-ato in nambe busin sen sate yêêv gatiiy sa in kul-anjôôto ond mem vaheey e gako sa jakana silate bayêên.’

⁵ “Tombe kul vaha tii-ju teey hil sen yite yêêv vu va

vu sil bôoy-ambe silate nyevahaan naahen neep-ato, tombe sil ti ti lalaam vu yi, tombe lingin ti munggin nambe, ‘Sate yêêv vu vaaheey vu hong atombe game gavu hôôk nyevahaan e?’

⁶ Tombe nêêl vu nambe, ‘Vu dalam kalaasin doo-namaavaalu vu sa.’ Le kul vahaa-ju nêêl vu nambe, ‘Om gate kaapiya nganjo, onggato mando be okaavu pavis naambe dalam kalaasin dooyuuuh-ambe nomaayuuuh amu.’ ⁷ Tonde lingin ango nambe, ‘Tonde vu vaaheey vu hong atombe game gavu hôôk nyevahaan e?’ Tombe nêêl nambe, ‘Vu bek paandi doo-namaavaalu vu sa.’ Le kul vahaa-ju nêêl vu nambe, ‘Om gate kaapiya nganjo, okaavu naambe doo-yumbeyuuuh amu.’

⁸ + o 16:8 Ep 5:8; 1Tes 5:5*“Tombe yêêv yi va sen yite kul vaha nipaya-ju wiing-ambe seelin hil vaalu-te nimeen hato laah in nambe sil gako yi jakana silate bayêen vu taamusin-ato, tombe yêêv nêêl nambe yite kul vahaa-ju wiing va osin ka, in hil sen kand navu va voon-atêêto dawiing va osin kand hôôk silate hil lavuun savok hil sen dando hôôk melangaah-ato.

⁹ + o 16:9 Mat 6:20; Luk 14:14*“Tonde sa naanêêl vu ham naambe ham andôôvu hil lak mone voon-atêênjo in nambe sil lanji ham nivasa, be jung na ond mem sil e gako ham jakana taaku sen ham mando danggata osin danggataa-to.

¹⁰ + o 16:10 Luk 19:17-26*Yaambu va pasivdaka dukana omaaho ti nama tombe yoo ganggin nivasa lôôt, ond yik le ganggin va ngeeyaata nivasa lôôt gaving. Le naambe omaaho ti nanggin va pa-

sivdaka paya, ond le ganggin va ngeeyaata paya gaving. ¹¹ Om naambe ham-ame nanggin mone voon-ate nivasa le, ond lati le bu va keenaanôôn vu ham in nambe ham ganggin? Le nama. ¹² De naambe ham-ame ganggin omaaho ango-te va nivasa le, ond lati le bu va naatu hamanêêm? Malis.

¹³ + o 16:13 Mat 6:24*“Omaaho ti me-lohvü nambe biing kul aniwêêk vu yêêv yuuuh e, in le nimbaya in ango de ahe gaving ango, om le naapuvu ango, de galuuuh dami vu ango. Om ham-ame alohvü nambe ham ambiing Anutu-te kul aniwêêk-ande ham ambiing kul mone niwêêk gaving e.”

Mose-te tanasin de banye nivasa sen Anutu nanggin yite hil-atō

¹⁴ + o 16:14 Mat 23:14*Palisai-so ahend oo naving mone lôôt, om lango Yesu-te vakasin pin-anju tombe lanêêl vakasin palesin lak yi. ¹⁵ + o 16:15 Mat 23:28; Luk 18:9-14; Pro 21:2*Le Yesu nêêl vu sil nambe, “Ham awiing in nambe omaahonôôn lanji ham naambe ham hil anivalok, lemu Anutu lak ham alompayo ni nambe nipaya, in va sen omaahonôôn dako lak nambe va nivasa lôôt ond Anutu nayi nambe va nipaya valok.

¹⁶ + o 16:16 Mat 11:12-13*“Mose-te tanasin osin Anutu-te vakasin sen hil danêêl langaah-atō neep niwêêk-ambe tok valup sen Jon lipis hil-atō, tonde mem sa monaanêêl banye nivasa sen Anutu nanggin yite hil-atō, tombe hil pin aniwêêk in nambe landukana gaving Anutu-te hil. ¹⁷ + o 16:17 Mat 5:18*Naambe yendak osin ngaanggis

na menama, lemu Mose-te tanasin boow daka me-le na menama le, malis lôôt.

¹⁸ + o 16:18 Mak 10:11-12; 1Ko 7:10-11*“Omaaho ti gavuuh vane na de gako vêêh ango ond wiing baayamb, tonde omaaho ti nambe gako vêêh sen laya havuuh-ato ond yik wing baayamb having.”

Omaaho kupak dangga yuuu Lasalus

¹⁹ Tonde Yesu nêêl nambe, “Omaaho kupak dangga ti nando, ond nalop lolop amengali-ngali osin navêêh tôômb amembu nivasa vasa, tonde yoo nando osin va nivasa vasa nalak busin pin.

²⁰ Tonde omaaho ango haale nambe Lasalus, yinêêen va ma de payêês lohvu ninaavi pin, ond hil lambe neep ngaaho vu omaaho sen kupak danggaa-jute bayêen avi voon, ²¹ + o 16:21 Mat 15:27*tombe yoo wiingin nambe ja omaaho kupak danggaa-jute vanôôn anyengale sen natok la pêêt kambinii-to, le ma de voow lalaam-ambe mondatep nipayêês.

²² “Tombe omaaho nipayaa-ju yimb-ambe angela-so lako be la nando having Abalaam. Tonde omaaho kupak danggaa-ju yimb having-ambe hil lahaav, ²³ tombe la nando taaku nipaya, be nando monango nivaane bopaata lôôt. Tombe vêêl me lak e yi de Abalaam nando dinaandiin lôôt tombe Lasalus nando having, ²⁴ om teey la nambe, ‘Aamangg Abalaam-e, gakam pasiv in sa, de gambiing Lasalus na in daanggôôl nama kapis daka dôôk bel kuuh-ambe naam in gambe jak sa dalaangg in naakuuh vu, in sa nango nivaane bopaata lôôt hôôk kin mala

lopayôô-jo.’ ²⁵ Le Abalaam nêêl vu nambe, ‘Noongg-e, goo gakam bu le, in ohako nivasa bôôy sen onaahen nando voon-ato, tonde Lasalus ond hako nipaya, lemu gêen-anjo laam nando osin ninaavi nikuusin, tonde onango nivaane bopaataa-ja. ²⁶ Tonde va ango having nambe metokin bopaata lôôt yakaluuh hey-ande ham in nambe hil sen vuu-jo be lanaas vu ham-ato ond me-lalohvu le, tonde yik nambêenja hil-ame le vuu-ja be lanaam nganjo le.’ ²⁷ Tombe omaahôôju nêêl vu Abalaam nambe, ‘Om Aamangg, sa kataangg hong naambe gambiing-ambe naah mangg ambaan, ²⁸ in sa halingg-aso namaavaalu dando om bu kôôvu sil, in sil e landukanaam taaku nivaane-têenjo gaving sa.’ ²⁹ Le Abalaam nêêl nambe, ‘Kaapiya sen Mose osin Anutu-te tanasin sen hil danêêl langaah-ato neep, om halim-aso yoo gango tanasin-anju.’ ³⁰ Tombe nêêl nambe, ‘Aamangg Abalaam-e, malis lôôt. Omaaho ti vu hil yimbin-ate be na naanêêl vu sil ond mem le langgilin sil vasa.’ ³¹ + o 16:31 Jon 11:44-48*Le Abalaam nêêl nambe, ‘Naambe sil-ame lambiing gaving Mose osin Anutu-te tanasin sen hil danêêl langaah-ato le, ond yik omaaho ti nambe kandi jak vu hil yimbin-ate be na naanêêl vu sil e, lemu sil-ame le lambiing gaving yite vakasin e.” ’

¹ Yesu nêêl vu yite maanggêêm-aso nambe, “Va sen biing-ambe omaahonôôn dupake hôôk va nipayaa-to le balup, lemu hil sen dawiing va nipaya be davu kape hil vaaluu-to, ond sil e daatovu nimeen. ² Hil naambêênju ond hil talu tatuuh bopaata dôôk ka naamunggin-ambe gaate dukana lôôy ond mem nivasa, de me-taahu va nipaya vu unoopasiv-asôônjo ti be me-biing va nipaya le.

³ + o 17:3 Mat 18:15*“Ham ganggin ham. Halim biing va nipaya ond onaanêêl yi, tonde gilin lopayo ond okawiiy yite nipaya na. ⁴ Tonde ohalim biing hong paya balon namaavaalu be vindak yuuh dôôk busin timu, le yoo gilin nom vu hong balon namaavaalu be vindak yuuh-ambe naanêêl naambe, ‘Hali, saawiing hong paya,’ ond yik okawiiy yite nipayaa-ja na.”

Yaambiing gaving Anutu

⁵ + o 17:5 Mak 9:24*Tombe sinaale-so lanêêl vu Omaaho Bop nambe, “Gandôôvu hey in nambe hey aambiing gaving hong niwêêk.” ⁶ + o 17:6 Mat 17:20; 21:21*Tombe Omaaho Bop nêêl vu sil nambe, “Ham ambiing gaving pasivdaka nohvu môônd nôôvoow daka, ond ham e naanêêl vu haah mambaliiy tii-jo naambe, ‘Gambêêl-ambe gana baale dôôk lôôy,’ tombe le biing nohvu ham lavam.”

Kul vaha-so lambiing kul vu yêêv naambe tana?

⁷ Tonde Yesu lingin nambe, “Naambe ham ti-te hil kul vaha nawiing kul sen nalaah ngaanggis me nanggin bik sipsip-ato, tombe nom balup bayêen soosin, ond le naanêêl vu hil kul vahaa-ju

naambe, ‘Ganaam gangga vanôôn pavis e.’ Me?

⁸ Malis, le naanêël vu naambe, ‘Onggayêêh sate vanôôn, tonde onggavêêh tôômb ngaaho de ganjuuh sate vanôôn-ambe onggako naam in sangga be sa naanum jung na vêêl e, mem goo gangga be onaanum taamu.’ ⁹ Tombe omaahôô-ju le gako yite hil kul vaha

jak pavis in hango lava. Me? Malis. ¹⁰ Om yik ham nambéenja. Ham ambiing kul pin sen Anutu nanêël vu ham-ato be jung na, le mem ham naanêël naambe, ‘Hey hil kul anipaya-so, hey oo aawiing kul sen neep vu hey amengg amu.’ ”

Yesu wiing hil anipayêês anipaya nomaayuuhato be nind vasa lak

¹¹ + o 17:11 Luk 9:51-52; 13:22*Yesu monala in nambe na Yelusalem atombe loh mop vu taaku ti sen neep Samaalia yuu Galili lavuun-ato. ¹² + o 17:12 Lev 13:45-46*Tombe la hato bayêen bu ti, tonde hil nomaayuu latok lalaam vu, ond sil anind payêês anipaya lôôt om sil oo daale diin, ¹³ tombe dateey la vu nambe, “Omaaho Bop Yesu-e, gakam pasiv in hey e.” ¹⁴ + o 17:14 Lev 14:2-3; Luk 5:14*Tombe Yesu yi sil-ambe néêl nambe, “Ham ana taato ham anim naavi vu kul vaha sen datung salivangin-ato.” Om sil lala in nambe lana, tombe yik sil anind naavi nivasa lak. ¹⁵ Tombe sil ti yi nambe ninaavi nivasa lak lung la, om hilin-ambe laah de hako Anutu haale lak osin lava bopaata, ¹⁶ tombe la hato pataav baambu neep voon hôôk Yesu vaha be pêêlis vu yi. Omaaho tii-ju ond Samaalia ti, ¹⁷ tombe Yesu néêl nambe, “De saawiing-ambe hil nomaayuu

Luk 17:18

civ

Luk 17:25

anind vasa lak-ato, le sil namaavaalu be vindak yumbeyuuuh dando tana? ¹⁸ Sil ti me-lom-ambe hako Anutu haale lak e? Yik himbaya tii-jo mu?” ¹⁹ + o 17:19 Luk 7:50*Tonde nêêl vu omaahôôju nambe, ‘Okandi be gana, gawii-having ondeey ganim vasa lak.”

*Anutu le naam in ganggin yite hil
(Matai 24:23-28,37-41)*

²⁰ + o 17:20 Jon 3:3; 18:36*Tombe Palisai-so lalingin Yesu nambe, “Naangelis e Anutu naam in ganggin yite hil?” Tombe Yesu nêêl laah vu sil nambe, “Anutu me-le taato vati vu ham naambe navu naam in ganggin yite hil e. ²¹ + o 17:21 Mak 13:21*Tonde me-le daanêêl naambe, ‘Ham angge, nando nganjo,’ osin ‘Ham angge, nando nganju.’ Malis. In Anutu laam nanggin yite hil hôôk ham lavuun lung laa-to.”

²² Tonde Yesu nêêl vu yite maanggêêm-aso nambe, “Busin ti ham oo le ambiingin lôôt naambe ham angge Omaahonôôn Noow-ate busin daka, lemu ham-ame

le angge le. ²³ + o 17:23 Luk 21:8*Tombe le daanêêl vu ham naambe, ‘Ham angge, nando nganju,’ tonde daanêêl naambe,

‘Ham angge, nando nganjo,’ ond ham-ame ana taamuyin sil e. ²⁴ In lohvusen demak navêêl-ambe tum hôôk bayiimb baandoni vaalu be la vaalu pavis-ato, ond yik Omaahonôôn Noow e naambêênu dôôk yite busin sen nom-ato. ²⁵ + o 17:25 Luk 9:22*Lemu le gako nivaane ngeeyaata vêêl e, tombe hil sen dando gêên-anjo le nind baya in yi.

Luk 17:26

cv

Luk 17:35

²⁶ + o 17:26 Jen 6:5-12*“De hôôk Noa-te busin bôôy-ato ond hil doosin-ande vati tovu sil pavis, ond yik le naambêênu dôôk Omaahonôôn Noowate busin. ²⁷ + o 17:27 Jen 7:6-23*In bôôy ond hil dando mondaya vanôôn osin mondanum, de moow ayuuh vêêh mondako sil-ambe tok valup busin sen Noa-so lalukala sip alôô-to, tombe bel vaal bopaata lôôt-ambe savun sil pin-ambe layimb. ²⁸ + o 17:28 Jen 18:20; 19:25*Tonde yik hôôk Lot-ate busin bôôy-ato ond hil oo mondaya vanôôn osin mondanum, tonde mondaanggo va osin mondaalôôh vave de mondahaav bayêen, ²⁹ lemu busin sen Lot havuuuh Sodom-ande laato, ond kin osin tatuuh anivaane tok vu baandoni nambe luk hatolak-ato be ya sil-ambe layimb pin. ³⁰ Ond le naambêênu dôôk busin sen Omaahonôôn Noow taato yi langaah-ato.

³¹ + o 17:31 Mat 24:17-18*“Tonde dôôk busin-anju ond omaaho ti nambe mando lak bayêen alu baandoni, ond me-duus-ambe guli-naah-ambe gako yite va yuuh ame vu bayêen alo le, jip. Tonde yik omaaho ti monambiing yite kul ond me-gili-ambe naah e. ³² + o 17:32 Jen 19:17,26*Ham akam oo bu Lot vanêê-to.

³³ + o 17:33 Luk 9:24**“Naambe omaaho ti yoo ganggin yi nivasa in mando metumin, ond le jimb-ambe na menama, le naambe omaaho ti baaku nimeen-ambe jimb ond le mando metumin. ³⁴ Sa naanêêl vu ham naambe dôôk busin-anju ond omaaho yuuhapim e danjip hôôk ti, tombe Anutu le gako ango na de gavuuh ango mando. ³⁵ Tonde vêêh yuuh mando monggayêeh vanôôn hôôk bayêen alo, ond Anutu le gako ango

na de gavuuuh ango mando. ³⁶ [Tonde omaaho yuuh e mondambiing kul tombe Anutu le gako ango na, de gavuuuh ango mando.]”

³⁷ + o 17:37 Iyop 39:30*Tombe maanggêêm-aso lanêêl vu Yesu nambe, “Omaaho Bop, vaa-jo le balup vu tana?” Tombe néêl vu sil nambe, “Ha-haanôôn ti yiis nivasa ond manak pin dasupin dala in nambe lanja.”

18

Vakasin pakwesin lak veahaahôôv ti yuuh yêêv sen nango vakasin-ato

¹ + o 18:1 Lom 12:12; Kol 4:2; 1Tes 5:17*Tonde Yesu néêl vakasin pakwesin ti vu sil, in bêêl sil alund jak naambe sil oo mondano hak jak busin pin de me-nindtambo jak e. ² Nêêl nambe, “Vu taaku bop ti ond yêêv ti nando nangoyin hil-ate vakasin nandôô-ju, ond me-nayêênin Anutu le, de me-ka navu omaahonôôn having e. ³ Tonde veahaahôôv ti nando taakuu-ju ond yoo monala vu yêêv-anju be nanêêl vu nambe, ‘Onggango haay sate omaaho sen nawiing sa payaa-to haayate vakasin-ambe nivalok jak e.’ ⁴ Le ma de busin ngeeyaata ond yêêv-anju nimbaya nambe medôôvu veahaahôôv-anju le, le sim yoo ka vu nambe, ‘Same naayêênin Anutu le, de same sa kangg navu omaahonôôn having e, ⁵ + o 18:5 Luk 11:7-8*lemu veahaahôôv-anju yoo monanjinj sa lôôt om sale aandôôvu, in le monanom atombe biing-ambe sa ningg dêêlak.’ ”

⁶ Tonde Omaaho Bop néêl nambe, “Ham akam bu vakasin sen yêêv anipaya tii-ju néêl-ato

le, ⁷ in Anutu-te hil sen holin sil-ambe yoo mokataangg yi busin-ande langaaah in nambe dôôvu sil in hil sen dawiing sil payaa-to, ond Anutu le gango silate vakasin-ambe nivalok jak me malis? Hamambe me-le dôôvu sil pavis e? ⁸ Ôoye, sa naanêêl vu ham naambe le dôôvu sil pavis. Lemu Omaahonôôn Noow nom-ato ond le naatovu omaahonôôn vaalu lawii-having yi me malis?”

Vakasin pakwesin lak Palisai ango de hil sen dako taakis-ato ango

⁹ Tonde Yesu nêêl vakasin pakwesin ti vu hil sen yoo dawii-having nambe sil hil anivasa, tonde yoo dayi hil ango nambe va malis amu, ¹⁰ ond nêêl nambe, “Omaaho yuuuh lala lalup Anutu-te dumb bop in nambe yuuuh lanohak-ato, ond yuuhanju Palisai ango de hil sen dako taakis-ato ango. ¹¹ + o 18:11 Luk 16:15*Tombe Palisai tii-ju yoo la naale be lohak hôôk lopayo nambe, ‘O Anutu, sa naapêêlis vu hong in nambe same nambe hil ango le, in sil dalakin hil vaalu-te va, de sil hil anipaya osin dawiing baayamb. De sa ond same nambe sil e, de same nambe hil sen dako taakis ti sen naalêê-ju le, ma. ¹² + o 18:12 Jen 14:20; Mat 23:23*Sa nalakin sa in vanôôn-ande same naha le, de sa naalohak balon yu-yuuuh nalak sonda pin, tonde va pin sen sa nakôô-to ond sa natung lak lu nomaayuuuh tombe sa naavu lu ti natu salivangin vu hong.’

¹³ + o 18:13 Saam 51:1*“Ke, lohak nambêêñju, lemu hil sen dako taakis tii-ju ond yoo naale diin daka, tombe me luus voon-ambe yoo kaatuuh yi

de lohak nambe, ‘O Anutu, sa omaaho nipaya, gakam pasiv in sa.’

¹⁴ + o 18:14 Mat 23:12; Luk 14:11*“Om sa naanêél vu ham naambe omaahôô-ju hato la voon-ambe laah baan atombe Anutu nêél yi nambe omaaho nivalok. Nganjo Palisai tii-ju ond ma, in hil sen yoo dako sil lak-ato ond Anutu le daanggôôl sil, de hil sen yoo daanggôôl sil-ato ond Anutu le gako sil jak.”

Yesu lohak unoopasiv

(*Matai 19:13-15; Maak 10:13-16*)

¹⁵ Tombe hil lako unoopasiv laam vu Yesu in nambe gambe nama jak sil, tombe maanggêêm-aso layi be lanêél hil-anju, ¹⁶ le ma de Yesu teey unoopasiv-aso lalaam, le mem nêél vu maanggêêm-aso nambe, “Ham baale de unoopasiv-anju lanaam vu sa le. Ham-ame anggilin sil e, in Anutu nanggin hil nambêenjo having. ¹⁷ + o 18:17 Mat 18:3*Sa naanêél keen vu ham naambe omaaho ti me-gulis Anutu baambu naambe unoopasiv-anju le, ond me-le dukana gaving Anutu-te hil e.”

Yêêv ti osin yite kupak ngeeyaata

(*Matai 19:16-30; Maak 10:17-31*)

¹⁸ + o 18:18 Luk 10:25*Tombe yêêv ti lingin Yesu nambe, “Kaputung anivasa, saambiing vaati le mem sa mando metumin danggata?” ¹⁹ Tombe Yesu nêél nambe, “Ganêél sa nambe nivasa in? Omaaho ti me-nivasa le, Anutu timu nivasa. ²⁰ + o 18:20 Eks 20:12-16; Diu 5:16-20*Galak tanasin ani, nambe ‘Game gambiing baayamb e, game ganyiis omaaho ti be jimb e, game gambiing hôôndak e, game tatuhin vakasin jak omaaho ango le,

onggako mom ayuuh tam jak.” ²¹ Tombe nêêl vu Yesu nambe, “Sa naahen unoopasiv-ande soo samu va pin-anja lôôt-ambe gêên-anjo.” ²² + o 18:22 Mat 6:20*Yesu hango tombe nêêl vu nambe, “Le va timu naahen. Ganaah-ambe gambu gate va pin na be hil baanggo, tombe gambu mone na vu hil sen dativak in va yuuh amêê-to in mem gale gako nôôn nivasa vu baandoni, tonde ganaam taamuyin sa.” ²³ Le ma de hango Yesu-te vakasin-anjo tombe lopayo nimeen ak in yite va ngeeyaataa nando.

²⁴ Yesu yi nambe lopayo nimeen atombe nêêl nambe, “Hil sen silate va ngeeyaataa-to, ond le lanôôhin in nambe landukana gaving Anutu-te hil. ²⁵ Bik kamel ti me-lohvus nambe dukana lulak vuun e, le nôôhin, de hil sen silate va ngeeyaataa-to ond yik me-lalohvus nambe landukana gaving Anutu-te hil e, le lanôôhin lôôt.” ²⁶ Tombe hil sen lango Yesu-te vakasin-anjo lanêêl vu nambe, “Om omaaho lati lohvu nambe mando metumin danggata?” ²⁷ + o 18:27 Mak 14:36*Tombe Yesu nêêl nambe, “Va sen omaahonôôn-ame lalohvus nambe lambiing e, ond Anutu yoo lohvu nambe biing.”

²⁸ Tombe Pita nêêl nambe, “Angge, hey-anjo ond hey havuuh heyate bayêen ayuuh ame de hey navu taamuyin hong.” ²⁹ Tombe Yesu nêêl vu sil nambe, “Sa naanêêl keen vu ham naambe hil pin sen lavuuh silate bayêen, me vanêêndin, me halindin, me maandin ayuuh taandin, me noondin-ande sil lala danêêl Anutu-te banye sen nanggin yite hil-ato, ³⁰ ond gêen sil e gako nivasa nyevahaan ngeeyaataa lôôt savok sen-anjo na,

tonde vu busin taamusin sil e mando metumin danggata osin danggata.”

Yesu nêêl tu balon yaal nambe le jimb-ande kandi jak naah

(*Matai 20:17-19; Maak 10:32-34*)

³¹ + o 18:31 Luk 24:44*Yesu hako maanggêêm nomaayuuh-ambe laam yuuh-ato be lala lundoos daka, tombe nêêl vu sil nambe, “Ham gango le, yiyy navu ana balup Yelusalem atombe vakasin pin sen Anutu nêêl-ambe hil kaavu lak Omaahonôôn Noow-ato navu nôôn jak. ³² + o 18:32 Luk 9:22,44*Yik le lambu dukana hil vaalu sen sil-ame Yudaa-to namand, tombe sil pale yi, de lambiing nindanjeen vu osin kasuv jak yi, ³³ tonde sil e gaveek yi, de lanyiis-ambe jimb, tonde busin naatu yaal e mem kandi jak jesin naah.” ³⁴ + o 18:34 Mak 9:32*Le vakasin-anjo dangga vun yi, om maanggêêm-aso me-lalak ni daka le, sil doosin lôôt.

Yesu wiing omaaho mekanu ti nivasa lak vu taaku Yeliko

(*Matai 20:29-34; Maak 10:46-52*)

³⁵ Yesu la valup ngaaho vu Yeliko, tombe omaaho mekanu ti nando hôôk mop nanyendangga, ond nando mokataangg va vu hil. ³⁶ Tombe hango de hil ngeeyaata lalu-dala, om lingin nambe, “Nambe vaatii-ja?” ³⁷ Tombe lanêêl vu nambe, “Yesu Nasaaleet valu-nala.” ³⁸ + o 18:38 Mat 15:22*Tombe omaaho mekanu teey nambe, “Yesu-e, hong sen gate danggakook neep vu Devit-ato, gakam pasiv in sa.” ³⁹ Tombe hil sen damunggin-ato ond lanêêl yi lôôt nambe,

“Olavam nama.” Le ma de yoo monateey lôôt nambe, “Yesu, hong sen gate danggakook neep vu Devit-ato, gakam pasiv in sa.” ⁴⁰ Tombe Yesu naale be nêêl nambe sil gako naam vu yi. Tombe lako laam atombe Yesu lingin nambe, ⁴¹ “De gawingin nambe saambiing vaati vu hong?” Tombe nêêl nambe, “Omaaho Bop, gambiing-ambe sa mengg naatum-o.” ⁴² + o 18:42 Luk 7:50*Tombe Yesu nêêl nambe, “Om gamem naatum. Gawi-having om gamem anivasa lak.” ⁴³ Tombe yik me tum pavis atombe hako Anutu haale lak-ambe la taamuyin Yesu, tonde hil pin layi be sil lavand hôôk Anutu.

19

Yesu yuu Sakaias

¹ Yesu lukala Yeliko be la in nambe na,
² tonde hil sen dako taakis-ato silate yêêv ti
 nandôô-ju, haale nambe Sakaias, ond yite va
 ngeeyaata nando. ³ Tombe yoo wiingin nambe
 ji Yesu naambe yi lati, le ma de vaha ngaaho om
 hil ngeeyaata daale dahilin, ⁴ om yoo hatup-ambe
 munggin Yesu-so be la lak haah ti in nambe ji
 Yesu, in navu balup mop-anju be na.

⁵ Tombe Yesu valup taakuu-ju tombe vêêl me
 lak-ambe nêêl vu Sakaias nambe, “Sakaias, gan-
 duus pavis, in peey sa navu ana mando gam-
 baam.” ⁶ Om luus pavis-ambe hako Yesu lakala
 yite bayêen osin lopayo nivasa, ⁷ + o 19:7 Luk 5:30;
 15:2*tonde hil pin layi be lanyuung nambe, “Yesu
 lukala nando having omaaho nipaya tii-ju in?”

⁸ + o 19:8 Eks 22:1; Nam 5:6-7*Tonde Sakaias naale be nêêl vu Omaaho Bop nambe, “Omaaho Bop angge, sa navu aambu sate va vaalu vu hil sen dativak in va yuuuh amêê-to, de sa tatuhiin omaaho ti be sa hako yite vati ond sale aambu va yumbeeyuuuh dukanaah nyevahaan.” ⁹ + o 19:9 Sin 16:31-34; Luk 13:16*Tombe Yesu nêêl vu nambe, “Gêen Anutu hôôvu ham bayêêñ tii-jo, in hong-anjo gate danggakook neep vu Abalaam having. ¹⁰ + o 19:10 Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15*In Omaahonôôn Noow ond laam in nambe salo hil sen lala mend maa-to be gako sil lanom.”

*Vakasin pakwesin lak hil sen dawiing kul lak
yêêv-ate monêê-to*
(Matai 25:14-30)

¹¹ Hil langa vakasin-anju tombe kand vu nambe Yesu la valup ngaaho vu Yelusalem om omaahonôôn pin davu lanji naambe Anutu nanggin yite hil, om Yesu nêêl vakasin pakwesin ti vu sil nambe, ¹² + o 19:12 Mak 13:34*“Omaaho ti osin haale bop navu na taaku dinaandiin in nambe yêêv bop bu haale omaaho lulemak vu, le mem nom ganggin yite hil. ¹³ Om teey yite kul vaha nomaayuuuh lalaam-ambe vu mone kaapiya yuuuh vu sil-ande nêêl vu sil nambe, ‘Ham ambiing kul jak monêê-ja be saanom gato le mem.’

¹⁴ + o 19:14 Jon 1:11*“Lung atonde la, lemu yite hil anind baya lôôt in yi, om lawiing hil heey-ambe sil taamuyin yi be lala lanêêl vu yêêv bop nambe, ‘Hey animbaya nambe omaahôô-ju me-naatu lulemak-ambe ganggin hey e.’ ¹⁵ Le ma

de hako haale lulemak-ambe lom, tombe nêêl-ambe hil lateey kul vaha-so sen vu mone vu silato lalaam in nambe yoo gango naambe sil lawiing kul lak yite mone be lako mone nyeshavokin vaahavaheey lukala having.

¹⁶ “Tombe ti la vu munggin-ambe nêêl vu nambe, ‘Himbop, saawiing kul lak gate mone kaapiya yuuuh-ato be sa hako mone nyeshavokin 200 kina lukalaam having.’ ¹⁷ + o 19:17 Luk 16:10* Tombe omaaho lulemak nêêl vu nambe, ‘Ke mem, hong kul vaha nivasa. Ohanggin va pasividaka mu nivasa lôôt, om onavu ganggin taaku bopaata nomaayuuuh.’

¹⁸ “Tonde yik ango la vu be nêêl vu nambe, ‘Himbop, gavu mone kaapiya yuuuh vu sa tombe saawiing kul lak-ambe sa hako mone nyeshavokin 100 kina lukalaam having.’ ¹⁹ Tombe omaaho lulemak nêêl vu nambe, ‘Ke, om onavu naatu yêêv-ambe ongganggin taaku bop namaavaalu.’

²⁰ “Tonde yik ti la vu be nêêl nambe, ‘Himbop, gate mone kaapiya yuuuh nganjo, soo vayum hôôk tôômb-ambe sa hatung nando. ²¹ Saayêenin hong in hong omaaho osin niwêêk bopaata. Hil vaalu datung va nando le goo nalakin silate va, tonde hil ango daalôôh vave le goo nako nôôn.’ ²² Tombe omaaho lulemak nêêl nambe, ‘Goo gate vakasin-anja om sa naanêêl naambe onggako gate nipaya nyevahaan, in hong kul vaha nipaya. Galak sa ningg nambe sa omaaho osin niwêêk bopaata, hil vaalu datung va nando le soo nalakin silate va, tonde hil ango daalôôh vave le soo nako nôôn. ²³ Le nambe vaati sen game hatung sate

mone hôôk beng, in saanom ond sa gako sate va nom de sil lambu mone nyeshavokin vaalu gaving?’ ²⁴ Tonde néêl vu hil sen daalêê-ju nambe, ‘Ham ambu vêêl mone in omaahôô-ja de ham ambu vu omaaho sen

hako mone bek tii-to.’ ²⁵ Tombe lanéêl vu nambe, ‘Mu himbop, hako mone bek ti lung laato.’ ²⁶ + o 19:26 Mat 13:12; Luk 8:18*Le néêl nambe, ‘Sa naanéêl vu ham naambe hil pin sen silate va neep-ato ond sil e gako va vaalu gaving, nganjo omaaho paya paya sen silate va maa-to, ond va pasivdaka sen neep vu sil-ato le nama na valok-ate lôôt. ²⁷ Lemu sate hil sen dayi sa payaato, de nind baya nambe same ganggin sil e, ond ham gako sil lanaam atombe ham anyiis sil-ambe lanjimb hôôk sa mengg-anjo.’ ”

*Yesu lukala Yelusalem lohvу omaaho lulemak ti
(Matai 21:1-11; Maak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

²⁸ Yesu néêl vakasin-anju lung la tonde munggin-ambe valu-la in nambe na Yelusalem. ²⁹ Tombe valu-la ngaaho vu Betpaasi yuuuh Betaani vu kandu Oliv, le mem wiing yite maanggêêm yuuuh lamunggin-ambe lala, ³⁰ tombe néêl vu yuuuh nambe, “Mana be mandukana bayêen-anju ond male angge naambe sil talu donggi noow ti naale, omaahonôôn-ame dalak bôôy e, ond muuh kavaayin-ambe muuh gako be manom. ³¹ De omaaho ti jingin muuh naambe, ‘Muuh navu kavaayin donggi noow-anja in?’ ond muuh naanéêl vu naambe, ‘Omaaho Bop wiingin nambe biing kul ti jak pavis e.’ ”

³² + o 19:32 Luk 22:13*Om yuuuh lala lalup-ambe yuuuh layi va lohvu sen Yesu nêêl vu yuuuh-ato, ³³ om yuuuh kavaayin donggi, tombe heendin-aso lanêêl vu yuuuh nambe, “Muuh navu kavaayin donggi noow-anja in?” ³⁴ Tombe yuuuh lanêêl vu sil nambe, “Omaaho Bop wiingin nambe biing kul ak pavis e.” ³⁵ Tonde yuuuh lako laah vu Yesu, tombe yuuuh lakaah yuuuhate lolop-ambe lavaah lakala donggi dami, be mem yuuuh latung Yesu lakando be la.

³⁶ + o 19:36 2King 9:13*Monala tombe hil lakaah silate lolop-ambe lavaah neep mopaatôôv in nambe Yesu gato jêês-ambe na. ³⁷ Tombe tok valup ngaaho vu mopaatôôv ti luus hato kandu Oliv ngaaho vu Yelusalem, tombe Yesu-te hil pin sen davu sapa yii-to daakôôhin-ambe lavand hôôk Anutu osin lapêêlis la vu yi in taahu taahu osin niwêêk pin sen Yesu wiing-ambe sil layi lung laa-to. ³⁸ + o 19:38 Saam 118:26; Luk 2:14*Lapêêlis nambe, “Anutu biing samu samu vu omaaho lulemak-anja in laam ak Omaaho Bop haale. Hil baandoni mando osin vakasin melaas, tonde yiyy gako Anutu haale jak nanjip baandoni.” ³⁹ Tombe Palisai heey daale having hil ngeeyaataa-ju ond lanêêl vu Yesu nambe, “Kaputung-e, onaanêêlin gate hil-anja naambe lavand nama.” ⁴⁰ Le Yesu nêêl vu Palisai-sôônju nambe, “Sa naanêêl vu ham naambe sil lavand nama ond tatuuh-anja yoo le baakôôhin.”

Yesu su lak Yelusalem

⁴¹ + o 19:41 Jon 11:35*Tombe Yesu hato la ngaaho be yi me lak taaku bop Yelusalem atombe

su. ⁴² + o 19:42 Ais 6:9-10; Mat 13:14; Lom 11:8*Be nêêl nambe, “Gêen ham anjak mop sen ham mando osin vakasin melaas-ato ni ond mem, le ma de mop-anju navun yi in ham. ⁴³ In nambe busin ti le naatok naam vu ham atombe hamate vaavis e gambe tôong gambuuhin ham tatup, in nambe ham-ame napak-ambe ana le, de lanyiis ham. ⁴⁴ + o 19:44 Luk 1:68; 21:6*Tonde sil e kawiiy ham osin hamate bayêen-ambe matelak lôôt, de tatuuh bayêen-ate ango me-le mando jak ango baandoni le, in dangga nambe Anutu laam in dôôvu ham, le ma de ham doosin.”

*Yesu hatiyy hil sen daanggo va hôôk Anutu-te
dumb bop alôô-to
(Matai 21:12-17; Maak 11:15-19; Jon 2:13-22)*

⁴⁵ Lung laa tonde Yesu lukala Anutu-te dumb bop alo be hatiyy hil sen daanggo va hôôk dumb alopayôô-to be lala voon, ⁴⁶ + o 19:46 Ais 56:7; Jer 7:11*de nêêl vu sil nambe, “Anutu-te vakasin neep hôôk kaapiya nambe, ‘Sate bayêen ond le naatu bayêen lohakin,’ le ma de ham awiing-ambe tu hil hôondak-ate bayêen sen dahôôpis hôôk-ato.”

⁴⁷ + o 19:47 Luk 21:37; 22:53; Jon 18:20*Yesu nalukala Anutu-te dumb bop alo be navu taahu hil lak busin pin, tombe kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêêv-aso, osin tanasin dangga-so, de hil-ate yêêv bop-aso, sil oo mosalo mop in nambe lanyiis Yesu be jimb, ⁴⁸ + o 19:48 Mat 21:46; Mak 14:1-2; Luk 20:19*le ma de melatovu mop ti le, in hil pin oo mondango yite vakasin nivasa lôôt.

20

Lalingin Yesu nambe laam nawiing kul lak lati haale

(Matai 21:23-27; Maak 11:27-33)

¹ Busin ti Yesu monanêél tanasin atombe tatekin banye nivasa vu hil hôök Anutu-te dumb bop alo, tombe kul vaha sen datung salivanginato silate yêêv-aso osin tanasin dangga-so de himbop-aso lalup, ² tombe lanêél vu Yesu nambe, “Onaanêél vu hey e, lati nêél-ambe galaam nawiing va pin-anjo? Onawiing kul-anjo lak lati haale?” ³ Tombe Yesu nêél laah vu sil nambe, “Om yik sa having, saanjingin ham in vakasin ti be ham naanêél nom vu sa le. ⁴ + o 20:4 Mak 1:4-5*De Jon nalipis hil-ato ond lati nêél? Anutu nêél me omaahonôôn yoo lanêél?” ⁵ + o 20:5 Mat 21:32*Tombe sil oo lakaas in nambe, “Yiiy naanêél naambe Anutu nêél ond le naanêél vu yiiy naambe, ‘Le nambe tana sen ham-ame awii-having yi le?’ ⁶ Me yiiy naanêél naambe omaahonôôn lanêél-ambe Jon nalipis hil, lemu yiiy naanêél naambêenjo ond hil pin e tanga yiiy ak tatuuh-ambe yaanggimb, in sil lawii-having nambe Jon-anju yi omaaho sen nanêél Anutu-te vakasin langaah-ato.” ⁷ Om lanêél laah vu Yesu nambe, “Bey, hey doosin.” ⁸ Tombe Yesu nêél vu sil nambe, “Om same le naanêél omaaho sen sa naawiing kul lak haalêê-to vu ham e.”

Vakasin pakwesin lak hil anipaya sen danggin kul wain-ato

(Matai 21:33-46; Maak 12:1-12)

⁹ + o 20:9 Ais 5:1*Tombe Yesu nêél vakasin pakwesin ti vu hil nambe, “Omaaho ti vaalôôh kul

wain ti, tombe vu lukala hil vaalu namand-ambe sil danggin, tonde yoo la taaku dinaandiin-ambe la nando lôôt. ¹⁰ + o 20:10 2Kro 36:15-16*Tonde busin sen wain nasuuh-ato tombe omaahôô-ju wiing yite hil kul ti la vu hil sen danggin yite kul wain-ato in nambe lambu wain nôôn vaalu vu, le ma de hil sen danggin kul wain-ato layiis-ambe latiyy laah-ambe la nama malis amu. ¹¹ Tombe kul mangganaan wiing hil kul ango laah yesin, tombe layiis-ambe lawiing nindanjeen vu, tonde yik latiyy laah-ambe la nama malis amu having. ¹² Tonde yik wiing omaaho ti laah yesin tu balon yaal, tombe layiis-ambe ninaavi vapuuh-ande lakôôh la voon. ¹³ Tombe kul mangganaan nêêl nambe, ‘Sale aambiing naambe vaati? Ke, om saambiing sa noongg sen sahengg having yi lôôt-ato be na, mak sil e lanjêenin yi.’ ¹⁴ Lemu hil sen danggin kul wain-ato layi noow atombe yoo lanêêl vu sil nambe, ‘Omaaho sen-anju le gako mangganaan-ate va pin, om ham-o, yaanyiis-ambe jimb-ande kul-anjo naatu yate va.’ ¹⁵ Om sil lakôôh la voon, de layiis-ambe yimb. Om ham akam bu naambe kul wain mangganaan e biing naambe vaati vu sil? ¹⁶ Le balup-ambe nyiis hil sen danggin kul wain-anjuuto be lana mend nama lôôt, de bu kul wain-anju be hil vaalu ganggin.”

Hil lango Yesu-te vakasin-anjo tombe lanêêl nambe, “Malis, jip.” ¹⁷ + o 20:17 Saam 118:22*Le Yesu get sil-ambe nêêl nambe, “De Anutu-te vakasin sen-anjo neep hôôk kaapiya nambe vaati? Sen nêêl nambe,
‘Tatuuh ti sen hil kul-aso nind baya nambe me-

landaav bayêen ak e, ond gêen tu bayêen
ahelasu-te kook aniwêek.'

¹⁸ + o 20:18 Ais 8:14-15*Naambe omaaho ti du-
pake be nyiis yi jak tatuuh-anju ond le naamuvin
daka daka, le naambe tatuuh-anju gato tanga
omaaho ti ond le matelak lôôt."

¹⁹ + o 20:19 Luk 19:47-48*Tanasin dangga-so
osin kul vaha sen datung salivangin-ato silate
yêev-aso lalak ni nambe Yesu nêêl vakasin pak-
wesin tii-jo lak sil, om sil salo mop in nambe
lanôôh yi pavis, le ma de layêenin hil.

*Lalingin Yesu in gaate taakis vu Sisa
(Matai 22:15-22; Maak 12:13-17)*

²⁰ + o 20:20 Luk 11:54*Om tanasin dangga-so
osin kul vaha sen datung salivangin-ato silate
yêev-aso yoo mondanggin Yesu, tonde lawiing hil
vaalu be lala vu yi. Hil-anju davu tatuhin nambe
sil hil sen davu sapa Anutu-te tanasin keen-ato,
le ma de mondapooyak Yesu in nambe naanêêl
vakasin ti na paya, ond sil lanôôh-ambe lambu
dukana yêev bop nama in biing vakasin.

²¹ Tombe hil-anju sen mondapooyak Yesuu-to
lanêêl vu nambe, "Kaputung, hey alak ganim
nambe hong omaaho sen onanêêl vakasin keen,
yik goo navu tatekin Anutu-te mop keen vu hil,
de game nayêenin omaaho ti nambe haale bop
me haale pasiv e, ²² + o 20:22 Lom 13:6-7*om
onaanêêl vu hey e. Lohvu nambe yiiy Islel
gaate taakis na vu Lom-ate yêev bop Sisa me
malis?" ²³ Le Yesu lak sil alondpayo ni lung
la nambe lawiingin nambe tatuhin yi, om nêêl
vu sil nambe, ²⁴ "Ham taato mone taakis ti be
saangge le. Lati kanu osin haale lakaneep-anjo?"

²⁵ Tombe lanêîl laah nambe, “Sisa.” Tombe Yesu nêîl vu sil nambe, “Om ham ambu Sisa-te va vu Sisa, de Anutu-te va vu Anutu.” ²⁶ Tombe sil-ame lalohvu nambe tatuhiñ Yesu be naanêîl vakasin ti na paya hôôk hil amend e, om sil lavand ma, de lavindis lôôt in yite vakasin sen nêîl laah vu sil-ato.

Lalingin Yesu in omaahonôôn lanjimb-ande kandi jak-ato

(*Matai 22:23-33; Maak 12:18-27*)

²⁷ Tombe hil Sadusi sen danêîl nambe omaahonôôn yimbin-ame le kandi jak naah-ato, ond sil vaalu

lalaam-ambe lalingin Yesu nambe, ^{28 + o} 20:28 Diu 25:5*“Kaputung, Mose kaavu tanasin in nambe yiiy sapa dôôk ond kaavu ti nambe, ‘Omaaho ti yimb-ande havuuuh vane nando de noow ma, ond omaahôô-ju hali le gako vane ve-haahôôv-anju in yuuuh gako unoopasiv dukanaah mangganaan sen yimb-ato ahembaan.’ ²⁹ Tombe omaaho ti sil o halindin namaavaalu be vindak yuuuh dando, tombe sil halindin tuk hako vêêh ti be yimb de noow ma. ³⁰ Om sil halindin

miin hako hali vane vehaahôôv-ambe yimb, ³¹ de gwey hako vehaahôôv-anju be yimb. Tombe yik sil pin lôôt-ambe la hato sil halindin meey, sil pin layimb-ande sil noondin ma, ³² tombe vehaahôôv yimb lakaneep ahus.

³³ Om vu busin sen omaahonôôn yimbin kandi jak naah-ato ond vehaahôôv-anju le naatu sil ti tana vane? In sil namaavaalu be vindak yuuuh lako vêêh timuu-ju lung laa-to.” ³⁴ Le sim Yesu nêîl vu sil nambe, “Moow ayuuuh vêêh dako sil

dando gêen-anjo, ³⁵ nganjo hil sen Anutu lienggis nambe sil lalohvu kandi jak naah-ambe mando metumin vu taamusin-ato, ond moow ayuuh vêh-ame le gako sil e. ³⁶ + o 20:36 1; Jon 3:1-2*De sil-ame lalohvu nambe lanjimb jesin naah e, in sil kandi lak lung la, om sil lalohvu angelaso, de sil latu Anutu-te noow-aso. ³⁷ + o 20:37 Eks 3:2-6*De sen hil yimbin kandi jak naah-ato ond Mose taato langaah hôök vakasin lak haah aniyin sen kin natum hôök-ato, in vakasin-anju ond nêel Omaaho Bop nambe Abalaam ayuuh Isak-ande Yaakop-ate Anutu. ³⁸ + o 20:38 Lom 14:8-9*Le hamambe yaal layimb om yaal lala

valok-ate? Malis, in Anutu ond hil metumin vu voon osin hil pin sen layimb-ambe lala dando metumin-ato silate Anutu yi, in yik hil amend moos osin hil yimbin-ato pin dando metumin hôök Anutu me.”

³⁹ Tombe tanasin dangga-so vaalu lanêel nambe, “Kaputung, ganêel vakasin anivasa.” ⁴⁰ Tombe layêenin-ambé me-lalingin vakasin ti vu Yesu yesin laah e.

Kalisi lati noow?
(Matai 22:41-46; Maak 12:35-37)

⁴¹ Tombe Yesu lingin sil nambe, “Nambe vaati sen danêel omaaho sen Anutu yoo holin yi vulôôt in nambe dôôvu yiii-ato nambe yite danggakook neep vu Devit? ⁴² + o 20:42-43 Saam 110:1*In Devit kaavu vakasin ti hôök kaapiya Saam nambe, ‘Omaaho Bop nêel vu sate Omaaho Bop nambe, ‘Omundo sa namangg vasa gaving sa, ⁴³ de

sale aambiing-ambe hil sen dayi hong
payaa-to le langgulis hong vaalu kambi.”,

44 Om sen Devit nêêl omaahôô-ju nambe
Omaaho Bop, le nambe vaati sen Omaaho Bop-
anju tu Devit-ate hil moos ti*?”

Hil ganggin sil in tanasin dangga-so

(*Matai 23:1-36; Maak 12:38-40; Luk 11:37-54*)

45 Hil pin mondangoyin Yesu lava, tonde nêêl
vu yite maanggêêm-aso nambe, **46** “Ham ganggin
ham in tanasin dangga-so, in sil oo lawiingin
nambe lanjop lolop dinaandiin-ambe ganjung
noh talind in nambe omaahonôôn gako sil jak,
osin sil lana mando hil pin amend vu dumb alo,
de vanôôn bop ond sil oo mando nalu mung-
gin. **47** Tonde dalakin veahaahôôv-ate bayêen,
de davun londpayo lak lohakin diin, om nipaya
nyevahaan e naatovu sil bopaata lôôt.”

21

Vehaahôôv hatung salivangin

(*Maak 12:41-44*)

1 Yesu monayi de hil kupak dangga-so daate
silate salivangin lukala kalong hôôk Anutu-te
dumb bop alo. **2** Tombe yi de veahaahôôv ti
yinêen va ma, yik valup-ambe haate yinêen mone
noow daka yuuuh, **3** + o 21:3 2Ko 8:12*tombe Yesu
nêêl nambe, “Sa naanêêl keen vu ham naambe

* **20:44:** Yesu nêêl Devit-ate vakasin-anju in nambe bêêl sil alund
jak in kand bu naambe omaaho sen Anutu yoo holin yi vulôôt in
nambe dôôvu yiyi-ato ond yite danggakook neep vu Devit lemu
yite niwêek kaluuuh Devit la, ondeey Devit nêêl nambe Omaaho
Bop.

vehaahôôv-anju, ond yinêên va ma, lemu hatung salivangin-anju kaluuuh omaahonôôn pin.⁴ In sil pin-anju va ngeeyaata nando le lako pasivdaka-daka be latung salivangin ak, de vehaahôôv-anju yinêên va ma, lemu haate yite mone sen baanggo vanôôn ayuuuh ame jak-ato pin lukala tu salivangin.”

*Yesu néêl nambe hil e kawiiy Anutu-te dumb bop
(Matai 24:1-2; Maak 13:1-2)*

⁵ Tonde hil vaalu lakaas in Anutu-te dumb bop nambe hil lavunak ak tatuuh anivasa vasa osin va mengali sen vaheey lavu in nambe gako Anutu haale jak-ato, tombe Yesu néêl nambe,⁶ + o 21:6 Luk 19:44*“Ham nahe vaa-ju, nganjo busin ti tombe tatuuh-anju ango me-le mando jak ango baandoni le, hil e kawiiy pin-ambe na mando danjeen.”

*Yesu néêl vakasin lak nimeen ngeeyaata
(Matai 24:3-14; Maak 13:3-13)*

⁷ Tombe lalingin Yesu nambe, “Kaputung, naangelis e vaa-jo le naatok naam? Hey e anjak ni jak vaati

naambe vaa-jo navu balup?” ⁸ Tombe néêl nambe, “Ham ganggin ham in omaaho ango le tatuhin ham, in hil ngeeyaata le lanaam-ambe daanêêl sa haalengg ak sil naambe, ‘Sa Kalisii-jo,’ de daanêêl naambe, ‘Busin ngaaho lak-anjo,’ ond ham-ame taamuyin sil e. ⁹ De ham e gango ngaamong osin hil ahend kalin vu silate yêêv-aso banye, le ham-ame naham jak e, in vaa-ju le naamunggin, lemu va pin-ame le jung na pavis e.”

10 Tonde yik nêêl vu sil nambe, “Bayêên bu ngo le kandi be lambiing ngaamong vu bayêên bu ngo, de gaaman ango le kandi be biing ngaa-mong vu gaaman ango. **11** Tonde jemaapi le jêyê bopaata, de meep biing omaahonôôn, osin nilakin naatovu hil tave tave nohvu taaku vaalu, tonde va bopaata osin niwêêk vu baandoni le biing-ambe hil lanjêênin lôôt. **12** + o 21:12-15 Mat 10:18-20; Luk 12:11-12*Lemu va vaaluu-jo le naatovu ham naamunggin naambe hil e lanôôh ham-ambe lambiing nindanjeen vu ham. Tonde le lambu ham dukana yêêv dumb-aso namand osin gatung ham dukana kalaambus, tonde le gako ham ana vu hil lulemak-aso osin yêêv bop-aso in nambe ham ambiing vakasin in sate hil ham, **13** ond manyinja hamate busin ti sen ham naanêêl sa banyengg langaah vu sil-ato. **14** Om ham akam oo bu bulôôt naambe sil gako ham ana in ham ambiing vakasin, ond ham akam-ame bu vakasin sen ham naanêêl naah vu sil-ato le. **15** + o 21:15 Sin 6:10*Yik soo le aambu kakook osin vakasin anivasa vu ham, tombe mem hil sen dayi ham payaa-to pin-ame le lanohvu naambe sil-ame kawiiy osin sil-ame daanggôôl hamate vakasin e. **16** + o 21:16 Mat 10:21-22*Tonde ham mom-aso osin tam-aso, de halim-aso, tonde hamate hil osin hil sen ham dangga tii-to ond sil laving, sil e lambu ham dukana hil namand, tombe le lanyiis ham vaalu be ham anggimb. **17** Tombe hil pin e nind baya lôôt in ham in sate hil ham, **18** + o 21:18 1Sml 14:45; Luk 12:7*lemu ham alumvalus ti me-le na menama le. **19** + o 21:19 Hiblu 10:36*Ham oo baaku nimeen pin ond mem ham e mando metumin.”

*Yesu nêêl nambe hil ngaamong e kawiyy
Yelusalem
(Matai 24:15-21; Maak 13:14-19)*

20 “Ham angge naambe hil ngaamong vaha-so davu gambuuh Yelusalem tatup, ond mem ham anjak ni naambe ngaaho lakan in davu lambiliyak Yelusalem na valok-ate. 21 Tombe mem hil sen dando Yudiaa-to ond dapak-ambe lana mando kandu lu. Tonde hil sen dando bayêen Yelusalem-ato ond gavuuh-ande lana, de hil sen lala dando taavêêt alôô-to ond me-landukanaah Yelusalem e. 22 + o 21:22 Diu 32:35; Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7*In busin-anju ond hil Yuda davu gako silate nipaya nyevahaan, in nambe Anutu-te vakasin pin sen yite hil kaavu bôôy-ato nôôn jak. 23 + o 21:23 1Ko 7:26*Om hôôk busin-anju ond nimeen e naatovu vêêh-aso sen noondin lukaalêê-to osin vêêh vaalu sen daahen davu sum vu noondin-ato, in nimeen bopaata le naatovu hil-anjo pin osin nyevahaan nipaya naatovu sil. 24 + o 21:24 Esra 9:7; Saam 79:1; Ais 63:18; Lom 11:25; Taato 11:2*Hil vaalu sen sil-ame Yudaa-to, sil e dasap Yuda vaalu jak yipak-ambe lanjimb, tonde le talu sil vaalu be gako sil lana mando hil ango-te taaku pin, tonde le mondambiliyak hil Yuda valok-ate be na nohvu busin sen hil vaaluu-jute niwêek jung naa-to le mem.”

*Omaahonôôn Noow e nom
(Matai 24:29-31; Maak 13:24-27)*

25 + o 21:25 Saam 46:2-3; 65:7-8; Taato 6:12-13*“Hil e lanji va bopaata biing taaku me osin kwaav-ande matam, tonde lôôy e nyiis bopaata be biing nindaandun lôôt, de omaahonôôn vu

voon e lanjêénin-ambe kand na nge-ngeey lôôt.
 26 Tombe hil e kand bu lôôt naambe vati navu biing omaahonôôn nohvu taaku pin, om le lanjêénin lôôt-ambe landupake be lana danjip. De va niwêêk vu baandoni pin e baale ye-yêêy, ²⁷ + o 21:27 Dan 7:13; Mat 26:64; Taato 1:7*tombe mem le lanji Omaahonôôn Noow naam hôôk bayiimb alo, ond le naam osin niwêêk gaving nikaapulis bopaata. ²⁸ + o 21:28 Lom 13:11*Ham angge vaa-ju naatok naam ond mem ham kandi baale be ham amem jak, in ngaaho lak in Anutu nôôh ham vêêl.”

*Mêêl suusin nêêl busin taato
 (Matai 24:32-35; Maak 13:28-31)*

29 Tombe Yesu nêêl vakasin pakwesin ti vu sil nambe, “Ham akam bu mêêl* suusin. ³⁰ Ham angge naambe manak pulapul valu-la, ond ham anjak ni naambe ngaaho lak in yiyy kape mêêl jakana jok. ³¹ De yik nambêénja om ham angge naambe vakasin pin-ato nôôn ak ond ngaaho lak in Anutu navu ganggin yite hil.

32 “Sa naanêêl keen vu ham naambe hil sen dando gêén-anjôoto ond me-le lanjimb e, de va pin nôôn jak e mem. ³³ + o 21:33 Luk 16:17*Yendak osin ngaanggis e na menama, nganjo sate vakasin ond me-le na menama le, yoo le nanjip danggata.”

* **21:29:** Yesu tatekin yite vakasin-anjo vu yite hil ond taahu lak silate hahaanôôn ti haale nambe pik, le hey pakwe vakasin-anjo lak mêêl in nambe mêêl ond yiyy oo yate va om yalak ni. De hey kaavu lak yiyy oo yate va vaalu having nambêénjo, in yiyy oo alak silate mopaatôôv ani lung la.

Ham mando mem naatum

³⁴ + o 21:34 Mat 24:48-50; Mak 4:19; Luk 17:27; 1Tes 5:3*“Ham ganggin ham-ande va vaalu nambe sen ham oo angga vanôôn bo-bop, osin ham naanum bel-ambe ham mokaatuuh hôök, tonde ham naham jak in nimeen voon-ate, ond ham-ame kam bu va vaaluu-ju lôôt e, in ham e kam bu va vaaluu-ju de ham akam jingin Omaahonôôn Noow na, tonde yite busin e naatok naam pavis. ³⁵ Naambe sen jaang nayiis mun, ond busin sen-anju le naatok naam vu omaahonôôn pin dando lohvu taaku voon-anjo pin. ³⁶ + o 21:36 Mak 13:33; Taato 6:17*Om ham oo mando mem naatum osin ham anohak jak busin pin in nambe ham oo baale niwêîk lôôt tombe nimeen ayuuuh ame me-kape ham e, ond mem ham e baale Omaahonôôn Noow ame.”

³⁷ + o 21:37 Luk 19:47*Tombe nalak busin pin ond Yesu la navu taahu hil hôök Anutu-te dumb bop alo, tonde busin ond nalaah taaku sen danêîl nambe kandu Oliv-ato. ³⁸ Tombe hil pin dala vu Yesu hôök dumb alo hôök samiinaanôôn nalak busin pin-ambe mondango yite vakasin.

22

Yudas liingga nambe le bu Yesu dukana yêêv-aso namand

(Matai 26:1-5,14-16; Maak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ + o 22:1 Eks 12:1-27*Busin bop ti ngaaho lak, ond busin-anju hil datongin balet, lemu medatung yis nalukala le, nganjo daya balet amu, ond danêîl busin bop-anju nambe busin halusin, in kand navu sen Anutu haluuh hil Islel

hôök vu Ijip bôoy-ato. Om busin bop-anju ngaaho lak, ² + o 22:2 Luk 20:19*tombe kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêév-aso osin tanasin dangga-so lawiingin nambe lanyiis Yesu, lemu layêénin hil pin om davu salo mop lôôt in nambe lanyiis-ambe jimb.

³ + o 22:3 Jon 13:2,27*Tombe Saalang lukala maanggêêm nomaayuuuh-ambe laam yuuh-ato ti Yudas sen danêîl nambe Iskaliot-ato, ⁴ tombe Yudas-anju la vakaas having yêév-aso salivangin-ate osin ahevaavu sen danggin Anutu-te dumb bop-ato silate yêév-aso in nambe bu Yesu dukana sil namand. ⁵ Tombe sil akand vasa be laliingga nambe lambu mone vu Yudas, ⁶ om Yudas liingga vu sil, tombe yoo salo mop in nambe bu Yesu dukana sil namand kaatokin-ande hil pin-ame lanji le.

*Maanggêêm yuuh samu vanôôn busin haluusin-ate vu Yesu-so
(Matai 26:17-25; Maak 14:12-21; Jon 13:21-30)*

⁷ + o 22:7 Eks 12:1-27*Tombe busin bop sen hil datongin balet, lemu me-datung yis nalukala le, nganjo daya balet amuu-to, ond yite busin tok laam, ond busin-anju Yuda pin dayiis bik sipsip noow-ambe dasi lohvu busin haluusin-ate. ⁸ Tombe Yesu wiing Pita yuuh Jon lala be nêîl vu yuuh nambe, “Mana samu vanôôn busin haluusin-ate vu yiii in yangga.” ⁹ Tombe yuuh lalingin nambe, “Gawiingin nambe haay samu vanôôn mando tana?” ¹⁰ Tombe nêîl vu yuuh nambe, “Mandukana bayêén bop atombe omaaho ti navu kava bel hôök dêêngg ond

le naatovu muuh, ond muuh taamuyin-ambe mandukana bayêen sen lukalaa-to. ¹¹ Tombe muuh naanêel sa naambe sa kaputung vu bayêen mangganaan-anju be manjingin naambe bayêen alo ti sen sangga vanôon busin haluusin-ate gaving sate maanggêem-aso ham-anja neep ond taato vu muuh. ¹² Tombe le taato bayêen alo bopaata ti neep baandoni ond latongin lung la be neep, ond muuh samu vanôon mandôô-ju.” ¹³ + o 22:13 Luk 19:32*Tombe yuu lala be yuu layi lohvu sen Yesu nêel-ato tombe mem yuu samu silate vanôon busin haluusin-ate.

*Yesu vu paasa vu yite maanggêem-aso
(Matai 26:26-30; Maak 14:22-26; 1 Kolint 11:23-25)*

¹⁴ Ngaaho lak in lanja vanôon busin haluusin-ate tombe Yesu hato nando having sinaale-so, ¹⁵ tombe nêel vu sil nambe, “Soo aawiingin lôot nambe sangga vanôon busin haluusin-ate tii-jo gaving ham vêel e, le mem sa gako nivaane. ¹⁶ + o 22:16 Luk 13:29*De sa naanêel vu ham naambe same le angga vanôon-anjo ti jesin naah e, de vanôon-anjo dangga nôôn jak vu busin sen Anutu ganggin yite hil-ato le mem.”

¹⁷ Tombe Yesu lôôh kap wain ti lak-ambe lohak osin pêelis la vu Anutu, de nêel nambe, “Ham gakôô-ja naas-ambe ham pin naanum, ¹⁸ de sa naanêel vu ham naambe same le naanum wain nôôn aniluk ti jesin naah e, de na nohvu busin sen Anutu naam in ganggin yite hil-ato le mem.” ¹⁹ + o 22:19 Luk 24:30*Tombe Yesu lôôh balet ak-ambe lohak osin pêelis la vu Anutu, le mem hapok balet-anju be vu vu sil, de nêel nambe, “Manyinjo sa

ningg naavi [sen sa naavu la doos in dôôvu hamato. Ham oo monambiing naambêenjo in nambe ham akam bu sa.” ²⁰ Tombe laya vanôôn lung la, le mem yik lôôh kap wain ak-ambe nêêl nambe, “Kap wain-anjo ond manyinjo Anutu-te vakasin moos sen jôôy lung la be neep-ato, de saambiing-ambe nanjip niwêek ak sa kaasêeh sa ningg hees na in dôôvu ham-ato.] ²¹ + o 22:21 Saam 41:9; Jon 13:21-22*Lemu ham gangooin, omaaho sen navu bu sa dukana hil sen lanôôh saa-to namand ond yik ham ti sen yiil nando monaha vanôôn-anjôôto. ²² In Omaahonôôn Noow e jimb nohvu sen Anutu yoo nêêl lung laa-to, lemu omaaho sen bu yi dukana hil namand-ato le gako nimeen.”

²³ Tombe maanggêêm-aso yoo dalingin vu sil nambe “Mak lati le biing naambêenju?”

Maanggêêm-aso lakaas in nambe sil ti tana naatu silate lukook

²⁴ + o 22:24 Luk 9:46*Tombe maanggêêm-aso yoo dayêês sil in nambe sil ti tana le naatu silate lukook. ²⁵ + o 22:25 Mat 20:25-27; Mak 10:42-45*Tombe Yesu nêêl vu sil nambe, “Hil vu voon-anjo ond silate lulemak-aso danêêl vakasin osin niwêek lôôt-ambe daanggôôl silate hil. De silate yêêv bop-aso yoo lawiingin nambe hil daanêêl sil naambe hil ngaatum. ²⁶ + o 22:26 Mat 23:11; Mak 9:35*Lemu ham ond ham-ame ambiing naambêenju le. Nganjo ham ti haale bop savok ham pin ond yoo daanggôôl yi be naatu omaaho haale pasiv lôôt e mem, de ti sen tu hamate yêêv-ato ond biing va naambe sen yi omaaho malis ti in dôôvu ham. ²⁷ + o 22:27 Jon 13:12-15*In hamambe

omaaho ango tana savok? Omaaho osin haale bop ango sen hato nando in nambe ja vanôôn-ato, me hil kul

ango sen naluuh vanôôn-ambe navu vuu-to? Mak ham akam navu nambe omaaho osin haale bop sen hato nandôô-to savok. Le sak, sa nando having ham nambe sen hil malis-ambe sa naahôôvu ham.

²⁸ “Ham ond ham oo naale having sa hôôk nimeen pin sen sa vaakuu-to. ²⁹ + o 22:29 Luk 12:32*Tombe Aamangg vu kul vu sa lung la in nambe sa ganggin hil, tonde yik saavu kul vu ham lung la, ³⁰ + o 22:30 Mat 19:28*om ham e mando monangga vanôôn osin ham naanum gaving sa vu taaku sen sa ganggin hil-ato, tonde ham e mando jak lulemak-ate sia be ham gangoyin hil Islel dangga nomaayuuh-ambe laam yuuh-ato silate vakasin.”

*Yesu nêêl nambe Pita le jak alu in yi
(Matai 26:31-35; Maak 14:27-31; Jon 13:36-38)*

³¹ + o 22:31 2Ko 2:11*Tonde Yesu nêêl nambe, “Simon-e angge, Anutu lienggis in Saalang nambe sahi ham naambe sen hil daliihin wit nôôvoow-ato. ³² + o 22:32 Jon 17:11,15,20; Saam 51:13*Le saalohak in hong lung la nambe game gavuuh galompayo sen gawii-having saa-to na le, tonde ganggilin hong nom vu saa-to ond mem okaandu halim-aso.” ³³ + o 22:33 Luk 22:54*Le Pita nêêl vu nambe, “Omaaho Bop, sa longgpayo la having nambe hil gatung hong dukana kalaambus osin lanyiis hong-ambe ganggimb, ond yik lanyiis sa gaving hong.” ³⁴ Le Yesu nêêl nambe, “Pita, sa naanêêl vu hong e, peey busin kokalêêh-ame le

naasu le de gale ganjak alum in sa balon yaal vêêle.”

Laayul mone-te de vaahes ayuuuh yipak

³⁵ + o 22:35 Luk 9:3; 10:4*Tonde Yesu nêêl vu sil nambe, “Bôôy saanêêl-ambe ham ala anêêl sate banye nivasa-to, ond ham-ame hako laayul mone-te osin vaahes-ande suul e, ond ham ativak in va, me malis?” Tombe lanêêl nambe, “Malis.” ³⁶ + o 22:36 Luk 22:49*Tombe nêêl vu sil nambe, “Om gêen-anjo naambe omaaho ti-te laayul mone-te nando ond gako osin vaahes, tonde omaaho ti-te yipak ngaamong-ate ma, ond bu yite lolop na be baanggo yipak jak. ³⁷ + o 22:37 Ais 53:12; Luk 22:52*De sa naanêêl vu ham naambe Anutu-te vakasin sen sil kaavu be neep nambe, ‘Lasevin yi having hil sen dawining va nipayaa-to,’ ond le nôôn jak vu sa, in Anutu-te vakasin pin sen sil kaavu lak sa be neep-ato nôôn nalak.” ³⁸ Tombe sil lanêêl vu Yesu nambe, “Omaaho Bop gangge, yipak yuuuh nganjo.” Tombe Yesu nêêl nambe, “Lung.”

Yesu lohak (Matai 26:36-46; Maak 14:32-42)

³⁹ + o 22:39 Luk 21:37; Jon 18:1*Lung atonde Yesu hato la be la kandu Oliv nambe sen yoo nala boyambôôy-ato, tombe maanggêêm-aso taamuyin yi. ⁴⁰ Tombe tok la taaku sen la in nambe naa-to, tombe nêêl vu sil nambe, “Ham anohak in nambe palapin-ame naatovu ham e.” ⁴¹ Tombe hataah la diin lohvu hil gaate tatuuh na gato, tonde hatung kaatu be lohak vu Anutu nambe,

⁴² + o 22:42 Mat 6:10*“O Aamangg, naambe gawingin ond ganôôh kap nimeen-atêêno vêêl in sa, lemu same naanêêl e, goo gate va.”

⁴³ [Tombe angela ti vu baandoni hato vu Yesu be kaandu yi. ⁴⁴ Tombe lopayo nimeen lôôt-ambe monalohak niwêêk lôôt osin laasêêp laam-ambe tok la voon nambe sen nihees naviiy daang-ambe navu tatooy laa-to.]

⁴⁵ Lohak lung la de kandi be laah vu maanggêêm-aso, le yi de sil deep in londpayo nimeen, ⁴⁶ om nêêl nambe, “Nambe vaati sen ham nahop? Ham kandi be ham anohak in nambe palapiname naatovu ham e.”

Lalôôh Yesu

(*Matai 26:47-56; Maak 14:43-50; Jon 18:3-12*)

⁴⁷ Yesu naahen monanêêl vakasin-anjo tonde maanggêêm nomaayuuuh-ambe laam yuuhanjôôto ti Yudas hako hil ngeeyaaata be lato pavis. Tombe Yudas la ngaaho in nambe naamuuh Yesu gaambôôk, ⁴⁸ tombe Yesu nêêl vu nambe, “Yudas, onamuuh Omaahonôôn Noow in nambe otaato yi langaah-ambe hil lanôôh a?”

⁴⁹ + o 22:49 Luk 22:36*Tombe hil sen daale having Yesuu-to layi nambe hil davu lanôôh yi, om lalingin nambe, “Omaaho Bop, hey nasap sil ak yipak a?” ⁵⁰ Tombe maanggêêm-aso ti sap kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêêv bop yite hil kul ti nanye vasa be yêêhin, ⁵¹ le Yesu nêêl nambe, “Ngaamong jip.” Tonde hambe nama lak nanye be nivasa lak laah.

⁵² + o 22:52 Luk 22:37*Tonde yêêv-aso salivangin-ate osin ahevaavu sen danggin Anutute dumb bop-ato silate yêêv-aso, de hil bop-aso

sen sil lalaam in lanôôh Yesuu-to, ond Yesu nêêl vu sil nambe, “Ham alaam in ham anôôh sa, lemu nambe vaati sen ham hako yipak ayuuh tapum sapa ham-ambe ham alaam nambe sen ham alaam vu omaaho hôondak ti? ⁵³ + o 22:53 Jon 7:30; 8:20; Kol 1:13*Sa nando having ham hôök Anutu-te dumb bop alo lak busin pin, le ma de ham-ame namam nalak sa le, lemu hamate busin sen ham anôôh saa-to osin busin sen mekanu-te niwêêk neep-ato ond gêen-anjo.”

*Pita lak alu in Yesu
(Matai 26:57-58,69-75; Maak 14:53-54,66-72;
Jon 18:12-18,25-27)*

⁵⁴ + o 22:54 Saam 31:11; Luk 22:33*Lalôôh Yesu be lako la be lalukala bayêen, yik kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêêv bop-ate bayêen-anju, tonde Pita motaamuyin, le ma de yoo naale aheseseey daka. ⁵⁵ Tombe hil vaalu lavaav kin hôök bayêen talind lavuun tombe lato dandôôju, tombe Pita la hato nando having sil. ⁵⁶ + o 22:56 Sin 4:13*Tombe vêêh kul ti yi de Pita nando be kin natum ak mekaalus, tombe get lôôt-ambe nêêl nambe, “Omaahôô-ja navu sapa Yesuu-ju having.” ⁵⁷ Le ma de Pita lak alu nambe, “Ma, sa doosin yi.”

⁵⁸ Daka having atombe omaaho ango yi be nêêl nambe, “Hil sen davu taamuyin Yesuu-to ti hong-anja.” Le Pita nêêl nambe, “Hali, sak ma-o.” ⁵⁹ Tombe taaku me ti la lung la, tombe omaaho ti nêêl niwêêk nambe, “Keen, hil-anjuuto ond silate omaaho tii-ja, in yi vu Galili having-ato.” ⁶⁰ Le ma de Pita nêêl nambe, “Hali, sa doosin va sen onanêêl-anja.”

Naahen monanêél atonde kokalêéh su, ⁶¹ + o 22:61 Luk 22:34*tombe Omaaho Bop hilin-ambe get Pita, tombe mem Pita ka

vu Omaaho Bop-ate vakasin sen nêél vu nambe, “Kokalêéh-ame naasu le de gale ganjak alum in sa balon yaal vêél e.” ⁶² Tombe Pita hato la voon-ambe ka pasiv-ambe su lôôt.

*Hil pale Yesu osin laveek yi
(Matai 26:67-68; Maak 14:65)*

⁶³ Hil sen lalôôh Yesuu-to lanêél yi pale be laveek yi,

⁶⁴ tombe layum mekaalus-ande lanêél vu nambe, “Onaanêél omaaho ti sen yiis hong-atо langaah.” ⁶⁵ Tonde lanêél vakasin palesin ngeeyaata lak yi.

*Yesu naale kaansol-aso mend
(Matai 26:59-66; Maak 14:55-64; Jon 18:19-24)*

⁶⁶ Langaah ak atombe Yuda-te kaansol-aso osin kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêév-aso de tanasin dangga-so lasupin e mem lako Yesu la vu sil, ⁶⁷ + o 22:67 Jon 10:24; 3:12; 8:45*be lanêél nambe, “Naambe hong omaaho sen Anutu yoo holin hong vulôôt in nambe gandôôvu hey-ato ond onaanêél vu hey.” Le Yesu nêél vu sil nambe, “Sa naanêél vu ham ond ham-ame le ambiing gaving e, ⁶⁸ de naambe saanjingin vakasin vu ham ond ham-ame le naanêél nom vu sa le. ⁶⁹ + o 22:69 Sin 7:56*Le gêén-anjo Omaahonôôn Noow navu mando Anutu niwêék nama vasa.” ⁷⁰ + o 22:70 Luk 4:3,9*Tombe sil pin lalingin nambe, “Om Anutu Noow hong a?” Tombe nêél vu sil nambe, “Ham anêél-anja, yik saa-jo.” ⁷¹ Tombe

lanêél nambe, “Yiiy navu salo omaahonôôn in nambe daanêél vaati gaving?Yiiy hango nambe nêél Anutu palêê-jo.”

23

*Lako Yesu la naale Pilata me
(Matai 27:1-2,11-14; Maak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

¹ Tombe sil pin kandi lak-ambe lako Yesu la naale yêêv bop Lom ti me, yêêv-anju haale nambe Pilata. ² + o 23:2 Luk 20:25*Tombe lanêél vakasin ak Yesu nambe, “Hey aatovu omaahôô-jâ de naanjiihin heyate hil in nambe sil gavuuh heyate yêêv-aso na osin nanêêlin hey nambe hey-ame gaate taakis na vu yêêv bop Sisa le, tonde nanêél nambe yi omaaho lulemak ti sen Anutu yoo holin yi vulôôt-ato.” ³ + o 23:3 1Ti 6:13*Tombe Pilata lingin Yesu nambe, “Yuda-te omaaho lulemak hong a?” Tombe Yesu nêél vu nambe, “Ganêél-anja, yik saa-jo.” ⁴ Tombe Pilata nêél vu kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêêv-aso osin hil pin nambe, “Same aatovu omaahôô-jôoto yite vakasin ti le.” ⁵ Le sil lanêél niwêek nambe, “Yoo naanjiihin hil de navu taahu hil lohvu taaku Yudia pin, vu Galili be laam-anjo.”

Yesu la naale yêêv bop Helot ame

⁶ Pilata hango silate vakasin atombe lingin nambe, “Om omaahôô-jo yi Galili ti mava?” ⁷ + o 23:7 Luk 3:1*Tombe sil laliingga, tombe mem Pilata lak ni nambe Yesu vu taaku Galili sen Lom-ate yêêv bop Helot nanggin-ato, om wiing Yesu la vu Helot, in yik Helot laam nando Yelusalem hôôk busin tii-ju.

⁸ + o 23:8 Luk 9:9*Tombe Helot yi Yesu be pêêlis lôôt, in hango Yesu banye, om lak busin pîn yoo wingin nambe ji yi, in ka vu nambe mak le biing taahu taahu osin niwêêk ti be ji. ⁹ Om Helot lingin vakasin ngeeyaata vu Yesu, le ma de Yesu me-nêêl vakasin ti laah e.

¹⁰ Tombe kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêêv-aso osin tanasin dangga-so daale daate vakasin lak Yesu niwêêk lôôt. ¹¹ Tombe Helot osin yite hil ngaamong vaha-so lawiing nin-danjeen vu Yesu osin lanêêl yi pale, tombe lalop tôômb amengali hôôk yi, le mem Helot wiing laah vu Pilata. ¹² Tombe Helot ayuuuh Pilata lawiing nipaapu vu yuuuh hôôk busin tii-ju nivalok, nganjo munggin

ond yuuuh oo layi yuuuh paya.

*Pilata nêêl nambe lanyiis Yesu be jimb
(Matai 27:15-26; Maak 15:6-15; Jon 18:39-19:16)*

¹³ Tombe Pilata teey kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêêv-aso osin yêêv bop-aso de hil pin-ambe lalaam, ¹⁴ tombe nêêl vu sil nambe, “Ham hako omaahôô-jo laam vu sa be ham anêêl nambe naanjiihin hil in nambe sil gavuuh silate yêêv-aso na. Tombe sa hango yite vakasin hôôk ham amem-anjo, le same aatovu yite nipaya ti lohvu ham anêêl vakasin ak yii-to le. ¹⁵ Tonde yik Helot having, me-tovu yite nipaya ti le, om wiing lom vu yiii. Ham gangoyin, me-wiing va nipaya lohvu nambe jimb e, ¹⁶ om sa gaveek e mem sa naanêêl-ambe yoo na malis amu.”

¹⁷ [Lohvu ta pin hôök hil Yuda-te busin bop busin haluusin-ato, ond Pilata navu kavaayin kalaambus-aso ti be navu la malis vu sil.] ¹⁸ Le sil pin lateey nambe, “Ganyiis omaahôô-ja be jimb, de okavaayin Balabas vu hey.” ¹⁹ Balabasanju ond haanjiihin hil Yelusalem-ambe lawiing ngaamong vu gaaman osin yiis omaaho ti be yimb, ondeey latung lukala kalaambus.

²⁰ Tombe Pilata wiingin nambe kavaayin Yesu, om teey la vu hil pin-anju yesin laah, ²¹ le ma de lateey laah nambe, “Ganyiis jak ana haah pako. Ganyiis jakana haah pako.” ²² Tombe Pilata nêêl tu balon yaal nambe, “In? Wiing vaati paya deey? Same aatovu yite nipaya ti lohvu nambe jimb e, om sa gaveek e mem sa naanêêl-ambe yoo na malis amu.” ²³ Le ma de sil oo niwêêk-ambe lateey lavand bopaata nambe nyiis Yesu be jimb, tombe

sil lavand savok Pilata ²⁴ om liingga nambe le biing

nohvu sil lanêêl-ato. ²⁵ Tombe omaaho sen latung lukala kalaambus in dangga nambe haanjiihin hil-ambe lawiing ngaamong vu gaaman osin yiis omaaho ti be yimb-ato, ond Pilata kavaayin-ambe la malis lohvu hil oo mondanêêl, de Yesu ond vu la in nambe jimb nohvu
sil oo lawiingin-ato.

Layiis Yesu lakala haah pako

(Matai 27:32-44; Maak 15:21-32; Jon 19:17-27)

²⁶ Hil Lom ngaamong vaha-so lako Yesu la, tombe hil Sailini ti haale nambe Simon vu kulambe hato, tombe lalôôh-ambe lavu haah pako vu be kava, tombe taamuyin Yesu be la.

²⁷ Tombe hil ngeeyaata lôôt taamuyin Yesu be lala, osin vêêh ngeeyaata davu kaatuuh sil-ambe dasu in Yesu be dala. ²⁸ Le Yesu hilin laah vu vêêh-aso be nêêl nambe, “Vêêh Yelusalem, ham-ame naasu in sa le, ham oo naasu in ham osin noom-aso. ²⁹ + o 23:29 Luk 21:23*In ham gangoyin, busin ti navu naatok naam atombe hil e daanêêl naambe, ‘Vêêh-aso sen daale muuh de me-lako noondin e, de me-lavu sum vu noondin e, ond sil akand vasa.’ ³⁰ + o 23:30 Hos 10:8; Taato 6:16*Tombe hil e daanêêl vu kandu naambe, ‘Ham anjumbin jakana hey baandoni be ham savun hey.’ ³¹ + o 23:31 1Pi 4:17*In dawiing nambêenjo vu haah moos sa, om le lambiing naambe vaati vu ham haah bambusin-ato?”

³² Tonde omaaho yuuuh, yik yuuuh lawiing va nipayaa-to, ond lako yuuuh-ambe lala in nambe lanyiis yuuuh-ambe yuuuh lanjimb gaving Yesu. ³³ Latok lala taaku sen danêêl nambe Taaku Lukook atombe layiis Yesu lakala haah pako vu taakuu-ju. Tombe layiis omaaho yuuuh-anju daale having Yesu, ango naale nama vasa, de ango naale nama kêenj. ³⁴ + o 23:34 Ais 53:12; Mat 5:44; Sin 7:60; Saam 22:18*Tombe Yesu lohak nambe, “O Aamangg, okawiiy hil-anjote nipayaa-jo na, in va sen dawiing-anjo ond sil doosin dangga.” Tombe hil ngaamong vaha-so laate tatuuh-ambe tambe lak Yesu-te lolop-ande latiiv lohvu sil.

³⁵ + o 23:35 Saam 22:7-8*Tombe hil daale mondangget, de yêêv bop-aso lanêêl Yesu pale nambe, “Hôôvu hil vaalu, om naambe Anutu yoo holin yi vulôôt-ato keen ond yoo dôôvu yi.” ³⁶ + o 23:36 Saam 69:21*Tonde yik hil ngaamong vaha-so pale Yesu having, de lako bel anikalin la vu ³⁷ be lanêêl

vu nambe, “Naambe Yuda-te omaaho lulemak hong ond goo gandôôvu hong.” ³⁸ Tombe vakasin ti sil kaavu be neep ak haah pako lu baandoni nambe, “Yuda-te Omaaho Lulemak-anjo.”

³⁹ Tombe omaaho nipaya yuuuh-anju sen layiis yuuuh having Yesuu-to, ango nêêl Yesu pale nambe, “Hong omaaho sen Anutu yoo holin hong vulôôt-ato keen a? Om goo gandôôvu hong-ande gandôôvu haay gaving.” ⁴⁰ Le ango nêêl yi nambe, “Game nayêênin Anutu le? Hoow hako nivaane timu nambe sen Yesu hakôô-jo, ⁴¹ tonde hoow ond lohvü in hoow hako lukalaah hoow oote nipaya, nganjo omaahôô-jo ond me-wiing vati paya le.” ⁴² + o 23:42 Mat 16:28*Tonde nêêl vu Yesu nambe, “Yesu, sen ganom naambe omaaho lulemak in ganggin gate hil-ato ond gakam bu sa.” ⁴³ Tombe Yesu nêêl vu nambe, “Sa naanêêl keen vu hong naambe peey-anjo onavu mando Paladis gaving sa.”

Yesu yimb

(*Matai 27:45-56; Maak 15:33-41; Jon 19:28-30*)

⁴⁴ + o 23:44 Emo 8:9*Tombe taaku mekaalus laam naale lavuun atombe taaku mekanu hôôk lohvü taaku pin-ambe laam soosin hôôk lohvü taaku me yaal. ⁴⁵ + o 23:45 Eks 26:31-33; 36:35*De taaku mekanu hôôk-anju tombe tôômb bopaata dinaandiin lôôt, yik tôômb-anju yakaluuh Anutute dumb vaambuung alopayôô-to, ond kweek la yuuuh. ⁴⁶ + o 23:46 Saam 31:5; Sin 7:59*Tombe Yesu teey lava bopaata nambe, “Aamangg, saavu sa kanungg lukalaas onamam.” Nêêl lung la tonde mem yimb la.

47 Tombe hil Lom-ate yêêv ngaamong vaha ti yi va pin-anjo tombe hako Anutu haale lak nambe, “Keen, omaahôô-jo omaaho nivalok.” **48** + o 23:48 Luk 18:13*Tombe hil pin sen sil lasupin lalaam in lanji vaa-jo ond layi tombe sil kaatuuh sil-ande lalaah baand. **49** + o 23:49 Saam 38:11; 88:8; Luk 8:2-3*Tonde hil sen lalak Yesu ni osin vêêh sen sil davu sapa Yesu vu Galili be lalaam-ato, ond daale diin daka be mondayi va pin-anjo.

*Lambe Yesu naavi lukala lavandangga
(Matai 27:57-61; Maak 15:42-47; Jon 19:38-42)*

50 Tombe kaansol ti haale nambe Yusep, ond yi omaaho nivalok osin nivasa. **51** + o 23:51 Luk 2:25,38*Yusep-anju vu Yuda-te bayêên bop ti Alimatia, de yoo ka navu busin sen Anutu naam in ganggin yite hil-ato, ond me-liingga in vakasin sen kaansol-aso vaalu lanjôôy osin va sen lawiing ak Yesuu-to le, malis. **52** Om Yusep-anju la vu yêêv bop Pilata be kataangg Yesu naavi vu, **53** le mem la lôôh Yesu naavi hato be vayum hôôk tôômb valôôy, tombe la hambe lukaneep hôôk lavandangga ti sen lasap bôôy, le me-lambe omaahonôôn ti lukaneep hôôk-ato le.

54 Busin tii-ju ond busin sen Yuda-so davu samu sil in davu lanji busin sawaasin. **55** + o 23:55 Luk 23:49*Om vêêh-aso sen davu sapa Yesu vu Galili be lalaam-ato ond sil taamuyin Yusep-ambe lala layi lavandangga. Tonde layi taaku vuuti sen Yusep hambe Yesu naavi lukala neep hôôk-ato, **56** + o 23:56 Eks 12:16; 20:10; Diu 5:14*le mem lalaah baand-ambe sil samu bel galovasa vasa

yuuh ame. Tomem busin sawaasin atombe sil sawaah lohvu tanasin nêêl-ato.

24

Yesu kandi lak

(Matai 28:1-10; Maak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda samiinaanôôn atombe vêêh-aso kandi pavis-ambe lako va galovasa sen sil samuu-to be lala lavandangga. ² Lala lalup atombe layi de tatuuh bop tatolin la in lavandangga avi lung la, ³ om sil lalukala lavandangga le layi de Omaaho Bop Yesu naavi me-neep e. ⁴ + o 24:4 Sin 1:10*Tombe sil oo daahen kand monavu vaa-jo lôôt atonde omaaho yuuh lato daale having vêêh-aso pavis ond yuuhate tôomb têêlang, ⁵ + o 24:5 Luk 2:9*tombe vêêh-aso layêênin lôôt-ambe lavun mend kaalus la kambini. Tombe yuuh lanêêl vu sil nambe, “Nambe vaati sen ham navu salo omaaho metumin hôôk hil yimbin-ate taakuu-jo? ⁶ [Me-neep-anjo le, kandi lak-ambe la gêen.] Ham akam bu vakasin sen naahen nando Galili de nêêl vu ham-ato le. ⁷ + o 24:7 Luk 9:22; 17:25*Nambe le lambu Omaahonôôn Noow dukana hil anipaya namand, tombe lanyiis ak haah pako be jimb, le mem busin naatu yaal atombe kandi jak naah.” ⁸ Tombe mem vêêh-aso kand vu Yesu-te vakasin-anju, ⁹ tombe sil vu lavandangga be lalaah-ambe latulin vakasin pin-anjo vu maanggêêm nomaayuuh-ambe laam tii-to, de vu Yesu-te hil vaalu pin.

¹⁰ + o 24:10 Luk 8:2-3*Vêêh-asôônju ond Malia Magadala yuuh Joana, de Malia sen Jems tangganaan-ato, tonde vêêh vaalu laving yaal,

ond sil-anjo sen sil lanêêl vaa-ju vu sinaale-so,
¹¹ lemu sinaale-so kand vu nambe lanêêl vakasin
 malis amu, om me-lawii-having sil lavand e. ¹² Le
 ma de Pita kandi be hatup-ambe la kakôôhin
 lavandangga lopayo, le yi de tôômb malis amu
 nando, tombe laah baan-ambe ka vu lôôt nambe
 mak vaati wiing.

*Yesu tovu yite hil yuuh vu mop Emaus
 (Maak 16:12-13)*

¹³ Tombe hôôk busin tii-ju Yesu-te omaaho yuuh
 vu Yelusalem-ambe lala in lana bayêen ti haale
 nambe Emaus, nando diin lohvu 11 kilomita, ¹⁴ de
 yuuh oo mondakaas ak Yesu-te vakasin pin-ato.

¹⁵ + o 24:15 Mat 18:20*Yuuh mondakaas atombe
 Yesu hato vu yuuh-ambe yaal mondala, ¹⁶ tombe
 yuuh layi le yuuh-ame lalohvu nambe lanjak
 Yesu ni le. ¹⁷ Tombe Yesu nêêl vu yuuh nambe,
 “Muuh oo monakaas in vakasin vaati de muuh
 nala?” Tombe yuuh daale osin yuuh akand pasiv,
¹⁸ om ango haale nambe Kleopas nêêl laah vu
 nambe, “Ham vaatêêvak sen ham alaam nando
 Yelusalem-ato ond hong timu ondoosin va sen
 lawiing vu Yelusalem vasêen daka be tok lam
 gêen-anjôôto?” ¹⁹ + o 24:19 Mat 21:11*Tombe
 Yesu lingin yuuh nambe, “Om lawiing vaaheey?”
 Tombe yuuh lanêêl vu nambe, “Va sen lak Yesu
 Nasaaleet-ato, in yi omaaho ti sen nanêêl Anutu
 te vakasin langaah-ato, tonde Anutu osin omaa-
 honôôn pin layi nambe yoo nawiing va osin
 niwêek de nanêêl vakasin aniwêek, ²⁰ le heyate
 kul vaha sen datung salivangin-ato silate yêêv-
 aso osin yêêv bop-aso lavu lukala Pilata nama
 in nambe naanêêl naambe jimb, om nêêl-ambe

layiis ak haah pako be yimb. ²¹ + o 24:21 Luk 1:68; 2:38; 19:11; Sin 1:6*Lemu hey hatung mengg in nambe yi omaaho sen navu nôôh Islel vêêl in va nimeen ayuuuh amêê-to. Ke, tonde va ango having nambe busin tu yaal gêêن ²² + o 24:22 Luk 24:1-11*tonde heyate vêêh vaalu lanêêl vakasin ti, tombe hey akangg nala ngeey lôôt. In sil lala lavandangga gêêن samiinaanôôn, ²³ le layi de ninaavi me-neep e, tombe yik lalom-ambe lanêêl vu hey nambe layi angela-so dando langaah vu sil, be lanêêl nambe Yesu nando metumin. ²⁴ + o 24:24 Jon 20:3-10*Tombe yik heyate hil vaalu lala lavandangga be layi lohvü vêêh-aso lanêêl, le me-layi Yesu le.”

²⁵ + o 24:25 Luk 24:44*Tombe Yesu nêêl vu yuuuh nambe, “De malumkook-ame nawiing kul e? Mame awii-having vakasin pin sen Anutu-te hil lanêêl langaah bôôy-ato le. ²⁶ + o 24:26 Luk 9:22; Sin 3:13; 17:3; Jon 13:31*Omaaho

sen Anutu yoo holin yi vulôôt-ato ond yite mop neep nambe gako nivaane vêêl-ambe jimb e mem Anutu gako yi jak.” ²⁷ + o 24:27 Diu 18:15; Saam 22:1-21; Ais 53*Tonde Yesu hako vakasin lak hôôk Mose-te vakasin osin hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato silate vakasin, le mem tatekin vakasin pin sen nalak yi be neep hôôk Anutu-te kaapiyaa-to dangga langaah vu yuuuh.

²⁸ Yaal lala lato ngaaho vu bayêêن sen yuuuh lala in nambe lanaa-to, tombe Yesu wiing in nambe na, ²⁹ le ma de yuuuh lanêêl lôôt nambe, “Ganaam mando gaving haay e, in soosin hôôk-ambe taaku

navu naambus na.” Om Yesu lukala bayêen in nambe mando gaving yuu.

³⁰ + o 24:30 Luk 22:19*Yaal dando in nambe lanja vanôôn atombe Yesu lôôh vanôôn ak-ambe lohak, tombe hapok-ambe vu vu yuu, ³¹ tombe mem yuu layi Yesu be lalak ni, de pavis atombe la mema in yuu. ³² Tombe yuu oo lanêêl vu yuu nambe, “Keen, vakaas having hoow vu mop-ande tatekin Anutu-te vakasin langaa atombe walonggpayo nivasa lak lôôt.”

³³ Tombe yuu kandi pavis-ambe yuu lalaah Yelusalem, tombe yuu latovu maanggêêm nomaayuu-ambe laam ti lasupin sil having hil vaalu, ³⁴ + o 24:34 1Ko 15:4-5*tombe sil lanêêl vu yuu nambe, “Omaaho Bop kandi keen-ambe taato yi vu Simon.” ³⁵ Tonde mem yuu latulin va sen Yesu hato vakaas vu yuu vu mop osin vu vanôôn vu yuu-ambe yuu lalak nii-to.

*Yesu taato yi vu yite maanggêêm-aso
(Matai 28:16-20; Maak 16:14-18; Jon 20:19-23)*

³⁶ + o 24:36 1Ko 15:5*Daahen danêêl vakasin-anjo tonde Yesu yoo hato naale hôôk sil lavuun, tombe nêêl vu sil nambe, “Ham alompayo nanjip melaas.” ³⁷ + o 24:37 Mat 14:26*Le ma de sil lavindis lôôt de layêênin, tombe kand vu nambe mak layi mamu ti. ³⁸ Tombe Yesu nêêl vu sil nambe, “Ham naham nalak in? De nambe vaati sen ham akam yu-yuu? ³⁹ Sa keen-anjo. Ham angge sa namangg ayuu sa vahangg nganjo. Ham palaah sa be ham angge le, in mamu ond laaliip osin kook ma, nganjo sak ham nahe nambe

sa laaliip osin sa kook nando.” ⁴⁰ [Nêêl vakasin-anjo le mem taato nama osin vaha vu sil.] ⁴¹ + o 24:41 Jon 21:5*Tombe sil lapêêlis lôôt, le melawili-having pavis e, kand yu-yuuh lôôt, om Yesu lingin sil nambe, “Vanôôn daka nando?” ⁴² Tombe lavu paahuung vasisin ti vu, ⁴³ tombe hako be ya hôôk sil amend, ⁴⁴ + o 24:44 Luk 18:31; 24:27*le mem nêêl vu sil nambe, “Bôôy sen sa naahen nando having ham-ato, ond saanêêl vu ham nambe vakasin pin sen sil kaavu lak sa be neep hôôk Mose-te tanasin, de neep hôôk Anutu-te vakasin sen hil danêêl langaaah bôôy-ato, de neep hôôk kaapiya Saam having-ato, ond le nôôn jak, om nôôn ak-anjo.” ⁴⁵ Tombe mem Yesu wiing-ambe sil lalak Anutu-te vakasin dangga ni. ⁴⁶ + o 24:46 Ais 53; Hos 6:2*Tonde nêêl vu sil nambe, “Anutute vakasin neep hôôk kaapiya nambe omaaho sen Anutu yoo holin yi vulôôt-ato ond le gako nivaane be jimb, tombe busin naatu yaal e mem kandi jak vu hil yimbin-ate, ⁴⁷ + o 24:47 1Ti 3:16*tombe mem hil e daanêêl na nohvu hil taaku pin, ond le daanêêl jak Kalisi haale naambe sil langgilin londpayo be Anutu kawiiy silate nipaya na, ond le daanêêl vu Yelusalem
vêêl e.

⁴⁸ + o 24:48 Jon 15:27; Sin 1:8*“Ham ahe va pin-anjo om ham naanêêl langaaah.

⁴⁹ + o 24:49 Jon 14:16; 15:26; 16:7; Sin 1:4*De ham gango le, va sen Aamangg jôôy vakasin lung la nambe le bu vu ham-ato, ond sa navu aambiing-ambe jakanaas ham, om ham oo mando bayêen bop-anjo vêêl-ambe niwêêk vu baandoni jakanaas ham e mem.”

*Anutu hako Yesu lakalaah baandoni
(Maak 16:19-20; Sinaale 1:9-12)*

⁵⁰ Tombe Yesu hako sil lala Betaani, tombe valaah nama lak-ambe lohak sil. ⁵¹ Naahen monalohak sil atonde havuuuh sil-ande lakala baandoni. ⁵² + o 24:52 Jon 14:28; 16:22*Tombe sil [latung kaatu vu Yesu le mem] lalaah Yelusalem osin londpayo nivasa lôôt. ⁵³ Tombe sil oo dando hôôk Anutu-te dumb bop alo be mondapêêlis vu Anutu nalak busin pin.

**Mangga Buang New Testament
The New Testament in the Buang, Mangga Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Mangga Buang long
Niugini**

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mangga Buang (Buang, Mangga)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-01-19

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 3 Mar 2023 from source files
dated 9 Oct 2020

8d739032-2a4b-567d-abd1-cb7e24ed2cd6